

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ
Əlyazması hüququnda

Süleymanov Fərid Bəxtiyar oğlu

«Azərbaycanda lizinq bazarının formalaşması və inkişafı problemləri»
Mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060408 - «Marketing»

İstiqamət: «Marketing»

Elmi rəhbər **Magistr proqramının rəhbəri**
i.ü.f.d, b\m. H.R.Muradova

Kafedra müdiri **i.e.d,prof.T.İ.İmanov**

Bakı -2018

Mündəricat

Giriş.....	3
Fəsil 1. Lizinq münasibətlərinin nəzəri əsasları	
1.1.Lizinq investisiya cəlbediciliyinin və məhsul satışının mühüm forması kimi.....	7
1.2. Müasir şəraitdə lizinq bazarının formalaşması xüsusiyyətləri və ona təsir edən amillər.....	14
1.3.Lizinq fəaliyyətinin logistik aspektləri.....	18
Fəsil 2. Lizinq bazarının logistik tədqiqi	
2.1.Azərbaycanda lizinq sahibkarlığının müasir vəziyyətinin analitik təhlili.....	21
2.2.Lizinq fəaliyyətinin iqtisadi səmərəliyinin qiymətləndirilməsi.....	33
2.3. Lizinq münasibətlərinin formalaşması üzrə dünya təcrübəsi.....	43
Fəsil 3.Azərbaycanda lizinq bazarının inkişaf istiqamətləri	
3.1.Lizinq bazarının dövlət tənzimlənməsi meylləri.....	55
3.2. Ölkəmizdə lizinqin inkişafı istiqamətləri.....	63
Nəticə və təkliflər.....	73
İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı.....	77
Резюме.....	80
Summary.....	83

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Bazar iqtisadiyyatının formalaşması və daimi inkişafında, daxili bazarın yerli materiala əsaslanan ehtiyatlarla gücləndirilməsində, əhalinin həyat standartlarının yüksəldilməsində, yeni iş ofislərinin fəaliyyətə başlaması və məşğulluq dərəcəsinin dəyişdirilməsində, müstəqil rəqabət şəraitinin yaradılmasında biznes və onun əsas inkişaf xətti olan sahibkarlıq fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Dünyanın bir çox ölkələrində lizinq iqtisadiyyata kapital qoyuluşunun növlərindən biri hesab edilir. 1995-ci ildə lizinq barəsində qanunvericilik Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta biznesi daha da təkamül etdirmək məqsədilə lizinq xidmətindən yararlanmaq mövzusunda ayrıca yer etməyə başladı. Respublikamızın prezidenti olan cənab İlham Əliyevin aqrar sahədə lizinqin təkmilləşməsinə görə imzaladığı fərmana müvafiq olaraq Aqrolizinq Səhmdar Cəmiyyəti qurulmuşdur. Hal - hazırda Azərbaycanda 15 lizinq şirkəti mövcuddur ki, onlar da yüksələn rəqabət mühitində biznesin dəyişmə imkanlarına əlverişli şərait yaradırlar.

Amma bu verilənlərə baxmayaraq, Azərbaycanda lizinq sektorunun təkamül sürəti və lizinq portfelinin hal – hazırki ölçüsü yüksək səviyyəli bazar iqtisadiyyatı olan ölkələrdən yetəri qədər zəif fəaliyyət göstərir. Başqa sözlə ölkədə son zamanlarda lizinq sektorunun təkamülünü əngəlləyən bəzi məsələlərin aydınlaşdırılmasına baxmayaraq, onun təkamülünü yavaşladan xeyli hərəkətverici qüvvələr mövcuddur. Nəzərdə tutulan hərəkətverici qüvvələrə ən böyük nümunə daimi və dəyəri baha olmayan maliyyə resurslarının yetməzliyi, lizinq sənaye birliyində kapitallaşdırılma vahidinin müəyyən qədər azaldılmasını, lizinq fəaliyyətinin ayrıca hissəsində uyğun qanunvericiliyinin inkişaf etməməsini misal göstmək olar. Həmçinin, lizinq fəaliyyətindən vergitutması məsələsi də dərhal aydınlaşdırılması və qruplaşdırılmasını istəyir. Digər tərəfdən, respublikada lizinq fəaliyyətindəki uyğunluqların təkamülü vacib maddi vəsaitin yenilənməsi, pul dövriyyəsi mənbələrinin müəyyən edilərək iqtisadiyyata meyl edilməsi, tamamilə iqtisadiyyatın müasirləşdirilməsinə əsasən əksər məsələlərin aydınlanmasına zəmin

yaradardı.

Yuxarıda adı çəkilən məsələlərin aydınlanmasının mütləqliyini bilməklə belə düşünürük ki, Azərbaycan Respublikasında lizinq fəaliyyətinin yaradılması və təkamülü ilə bağlı proseslərin elmi cəhətdən gözdən keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət hesab edilir.

Mövzunun öyrənilmə vəziyyəti. MDB ölkələrində, həmçinin Azərbaycan Respublikasında bazar iqtisadiyyatı mühitində lizinq fəaliyyətinin yaradılması və təkamülü məsələlərinin nəzərdən keçirilməsi iqtisadçı alimlərin vacib hesab etdiyi mövzudur. Respublikamızın iqtisadçı alimlərindən olan Şahbazov K.Ə., Abbasov A.B., Hüseynov T.Ə., Cəbiyev R.M., Novruzov V.T., Niftullayev V.M., Axundov Ş.Ə., Məmmədov C.C., Qafarov Ş.S. və digərləri lizinq fəaliyyətinin yaradılması və təkamülü məsələlərinə aid önəmli araşdırmaların yazarlarıdır. Xarici ölkə alimlərindən M.İ.Leşşennon, V.A.Qoremikin, N.M.Vasilyev, V.D.Qazman, X.İ.Şpittler, S.N.Katirin, İ. A. Buzova, L.N.Lepen, V.V.Terexov, A.L.Smimov, Q.A.Maxovikova, E.V.Kabatova və digərlərinin elmi araşdırma mövzusu olmuşdur. Ancaq qeyd edilən alimlərin yazılarından fərqlənərək dissertasiya işində Azərbaycanda lizinq sahəsinin yaradılması və təkmilləşdirilməsinə aid ümumi məsələlər planlı formada ilk olaraq müəyyənləşdirilmişdir.

Nəticədə, haqqında danışılan məsələnin vacibliyi və bu məsələnin lazımlı dərəcədə mənimsənilməməsi dissertasiya mövzusunun seçilməsini əsaslandırılmışdır.

Tədqiqatın vəzifələri və məqsədi. Dissertasiyanın əsas hədəfi bazar iqtisadiyyatı mühitində lizinq sahəsinin yaradılmasının nəzəri-metodoloji əsaslarının, Azərbaycanda bu sahənin formalaşması və təkmilləşməsi xassələrini, həmçinin tərəqqi etmiş dövlətlərin praktiki fəaliyyətini ətraflı şəkildə öyrənilməsi sistemləşdirmək məqsədilə biznesin investisiyalaşdırma mənbəyi kimi lizinq sahəsinin nizama salınması vasitəsinin inkişaf etdirilməsinə aid elmi mövqedən şərtləndirilmiş göstəriş və məsləhətlər hazırlayıb, ərsəyə gətirməkdən ibarətdir.

Bu deyilənləri reallaşdırmaq məqsədi ilə aşağıda qeyd olunanların tətbiq edilməsi şərtidir:

- ✓ biznesin infrastruktur üsürü olaraq Lizingin xüsusiyyəti və mətləbinin əks etdirilməsi;
- ✓ lizing sahəsinin yaradılması və təkmilləşməsi istiqamətində beynəlxalq praktiki fəaliyyətin mənimsənilməsi;
- ✓ Azərbaycan Respublikasında lizing sahəsinin yaradılması cəhətlərinin aydınlaşdırılması;
- ✓ Azərbaycan Respublikasında lizing sahəsinin tərəqqi etməsinə təsir edən hərəkətverici qüvvələrin ümumi olaraq nəzərdən keçirilməsi və dəyərləndirilməsi;
- ✓ vergi-gömrük və pul dövriyyəsinin lizing proseslərinin daha maraqlı amilə çevrilməsinə təsir səviyyəsinin təhlil edilməsi
- ✓ istehsal mövqeləri üzrə tərəqqi etməkdə olan lizing ictimai birliklərinin fəaliyyət göstərməsinə təsir edən təşkilati-iqtisadi hadisələrin müəyyən edilməsi;
- ✓ Azərbaycan Respublikasında lizing sahəsinin növbəti ilki tərəqqi cərəyanının aydınlaşdırılması;
- ✓ lizing fəaliyyət sahələrinin təşkilatı-hüquqi növlərinin inkişaf etdirilməsi cəhətlərinin şərtləndirilməsi;
- ✓ lizing fəaliyyət sahəsinin nizama salınması vasitəsinin formalaşdırılmasına məxsus elmi mövqedən şərtləndirilmiş göstərişlərin ərsəyə gətirilməsi.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsası Azərbaycan Respublikasının qanunları, ölkə prezidentinin sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları, respublikanın və dünyanın iqtisadçı alimlərinin yazılarından ibarətdir. Dissertasiya mövzusunun planlı surətdə həyata keçirilməsində xüsusi bildiriş, oxşar və fərqli cəhətlərin qarşılaşdırılması, sistemləşdirmə metodlarından mənimsənilmişdir.

Elmi araşdırma obyektı olaraq Azərbaycan Respublikasının lizing fəaliyyət sahəsi seçilmişdir.

Elmi araşdırmanın predmeti lizing fəaliyyət sahəsinin yaradılması və tərəqqi etməsi ilə əlaqədar iqtisadi qarşılıqlı əlaqələrdən ibarətdir.

Elmi araşdırmanın informasiya bazası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin və Mərkəzi Bankın izahatları, respublikada təşkil olunan Elmi-praktiki Konfransların ləvazimatları, fərqli yazarların ədəbiyyat siyahıları, qlobal kompyuter şəbəkəsi saytları və portallarından toplanılan bilgilərdən ibarətdir.

Elmi araşdırmanın yeniliyi dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

- biznesin infrastruktur ünsürü olaraq lizinq fəaliyyət sahəsinin inkişaf etdirilməsinin nəzəri-metodoloji xüsusiyyətləri bildirilmişdir;
- lizinq əməliyyatlarının bazar vəziyyətinə müvafiq olaraq formalaşma prinsipləri öyrənilmişdir;
- iqtisadi dəyişikliklərin ayrı – ayrı dövrlərində lizinq fəaliyyət sahəsinin inkişaf etdirilməsinin özəllikləri aşkar edilmişdir;
- Azərbaycan Respublikasında lizinq fəaliyyət sahəsinin uyğun durumu və ona təsir edən hadisələr müəyyənləşdirilib dəyərləndirilmişdir. Lizinq fəaliyyətinin proseslərini maraqlı etmək üçün lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin iqtisadi vasitələrinin səmərəli yönləri müəyyən edilmişdir;
- lizinq fəaliyyətinin proseslərinin müəyyən xassələri təhlil edilmiş və bu xassələrin biznesin formalaşmasında əsas yeri və məqsədi dəyərləndirilmişdir;
- bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş dövlətlərdə lizinq fəaliyyət sahəsinin inkişaf etdirilməsinin praktik cəhəti aşkar edilib sistemləşdirilmişdir;
- lizinq bazarının təşkilatı-idarəetmə sahəsinin modern dövrünə uyğun olan ən münasib sadə çertyoju hazırlanmışdır;
- lizinq fəaliyyət sahəsinin nizama salınmasına məxsus elmi mövqedən şərtləndirilmiş fikirlər irəli sürülmüşdür.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Dissertasiya işi 3 fəsil, 8 paraqaf, 9 cədvəldən ibarət olub, 92 səhifədən ibarətdir.

Fəsil I. Lizinq münasibətlərinin nəzəri əsasları

1.1 Lizinq investisiya cəlbədiciyyətinin və məhsul satışının mühüm forması kimi

Lizinq uzunmüddətli və qısa dövrdə xırda və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyələşdirmə şəraitinin yaxşılaşdırılması üsulu kimi dünyanın tərəqqi etmiş ölkələrində istifadə olunan vacib üsullardan hesab olunur. İqtisadi baxımdan lizinq əsas ləvazimatın verilmiş şərtlər qarşılığında bir tərəfin yəni icarəyə verən başqa istiqamətə yəni icarəçi istifadəyə verməsi ilə əlaqədar iki tərəf arasındakı saziş kimi təyin edilə bilər.

İstehsal güclərini artırması, İstehsal müəssisəsinin səmərəli fəaliyyət göstərməsi, bazarda mövqeyinin genişləndirməsi və rəqabət qabiliyyətini yüksəldilməsi investisiya qoyuluşu tələb edir.

Bir çox dövlətlərdə vacib ləvazimatların maliyyələşmə mənbəyi olaraq lizinqdən daha çox istifadə olunur. Hal- hazırda iş sahibləri üçün bank kreditlərinin münasib olmaması, kredit faizlərinin yüksək dərəcədə olması və ya tələb olunan mexanizmi qazanmağın mürəkkəb olması kimi vəziyyətlərdə lizinq səmərəli şəkildə maliyyələşmə üsulu kimi əsas götürülməkdədir.

Əksər dünya ölkələrində lizinq iqtisadiyyata kapital yatırımı üsulu kimi yetəri qədər fəaliyyət göstərmişdir. Təyin edilmiş standart qiymətlərə əsasən iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun 40-45 faizi lizinq üsulu ilə gerçəkləşir.

Orta sahibkarlıq və kiçik şəxslər tərəfindən çox az zaman intervalında xeyli maliyyə sərf etmədən əsas vəsaitlərin yenilənməsi imkanı lizinqin əsas avantajıdır. Lizinq üsulu vasitəsilə sənayenin təkmilləşməsinə köməyin göstərilməsi, kiçik və orta ölçülü sənaye təşkilatlarının yaradılmasının möhkəmləndirilməsinin Rusiya, Türkiyədə və Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrdə daha çox istifadə olunmaqdadır. 2016-cı ildə irəli sürülən faktlara əsasən lizinq üsulu Avropa İttifaqında işrək edən kiçik və orta ölçülü təşkilatların 40%-nin mühüm xarici maliyyələşmə mənbəyi olmuşdur. Bu araşdırmada digər yeri isə bank kreditləri tutur. [14]

Ölkənin inkişafının və iqtisadi artımının əsas şərti iqtisadiyyatın real sferasının maddi istehsalın maliyyələşməsidir. Investisiya və iqtisadi artım arasında qarşılıqlı

asılılıq və qarşılıqlı əlaqə vardır. Maliyyə davamlı inkişaf üçün maddi əsas yaradır, hansı ki nəticədə yeni kapital qoyuluşu üçün əsas vəsait mənbəyi hesab edilir. Aktivlərini artırmadan kommersiya təşkilatları uzun zaman uğurla inkişaf edə bilməz. Elə bu səbəbdən Lizinqin yatırım prosesində yerini və rolu daha yaxşı dərk etməyə görə öncə investisiya anlayışına nəzər edək.

İnvestisiya – sosial səmərə və mənfəət əldə etmək üçün sahibkarlıqla yanaşı başqa fəaliyyət növləri obyektlərinə qoyulan kapitaldan, həmçinin intellektual və maddi sərvətlərdən ibarətdir.

Azərbaycanın iqtisadiyyatının, əsasən də onun neft olmayan sahəsinin tərəqqi etməsində lizinq böyük rol oynayır. Uzun müddətdir fəaliyyət göstərən müəssisə və şirkətlərin istehsal fondlarının təzələnməsinə yaranan ehtiyac, yetəri qədər maliyyələşdirmənin və ənənəvi investisiya növlərinə aidiyyatının olmaması respublikamızda lizinq sahəsinin tərəqqi etməsini vacib sayan çoxsaylı əsas amillərdəndir biridir.

Hal-hazırda Respublikamızda lizinq fəaliyyət sahəsinin yayılması iqtisadi tərəqqinin daha da sürətlənməsinə zəmin yaradacaqdır. Bunun nəticəsində aşağıdakı vacib sosial-iqtisadi fərqliliklər yaratmışdır:

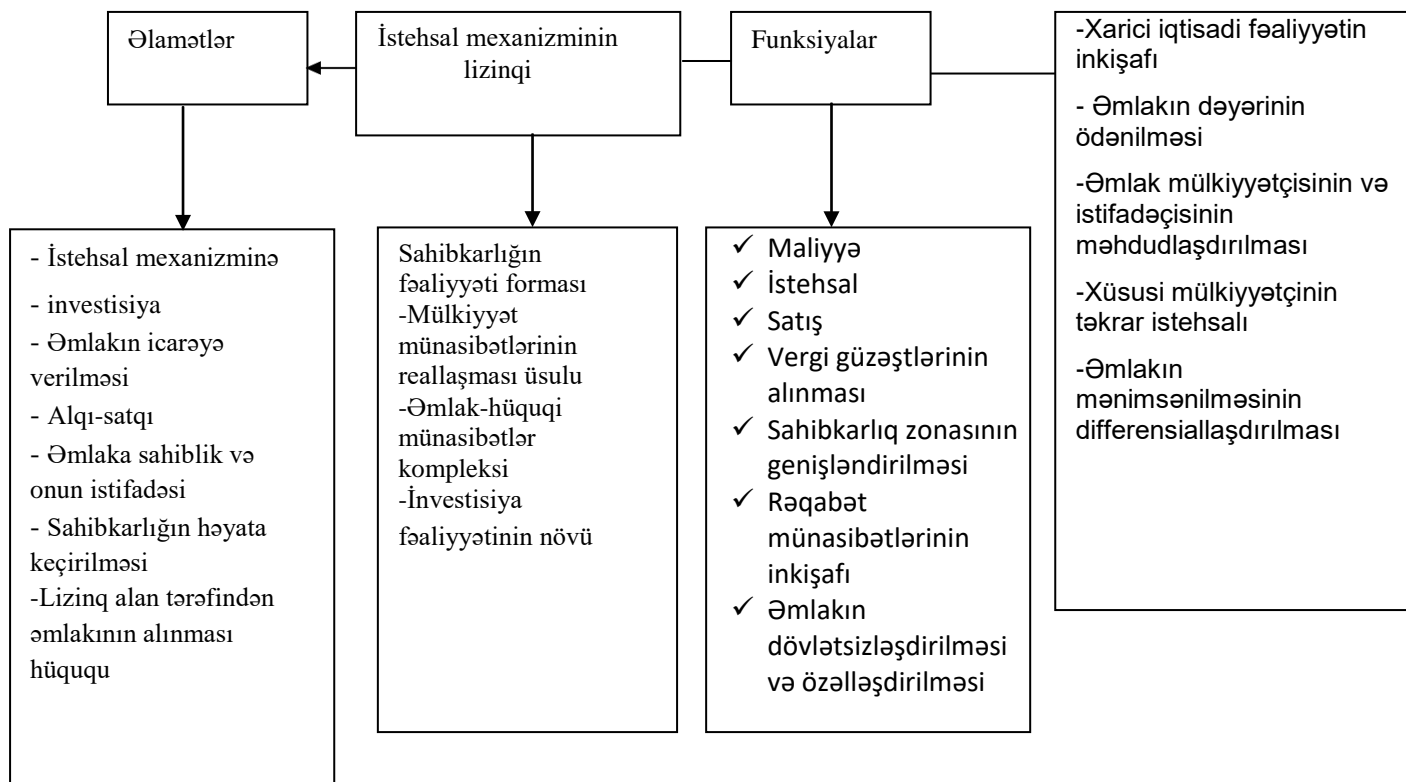
- İqtisadi infrastrukturun və istehsalın tərəqqisi istiqamətlərində layihələrin investisiyalaşması mexanzimi vasitəsilə milli rahatlığın təmin olunması;
- respublikada yaşam şəraitinin daim yüksəldilməsi;
- sahibkarların maliyyə mənbələrini asan əldə etməsi
- milli iqtisadiyyata xarici və yerli investisiyaların qoyulmasının stimullaşdırılması;
- milli maliyyə şirkətinin tərəqqisi.

«Əmlakı əldə etmək və daimi olmayaraq istifadəyə vermək» anlamını verən – lizinq, ingilis sözüdür. Araşdırmalardan aydın olur ki, lizinq Aristotelin dövründən daha əvvəl mövcud olmuşdur. Belə ki, lizinq barəsində bəzi iddialara eramızdan əvvəl 1760-cı ildə daxil edilmiş Hammurabi qanunlarında təsadüf edilir. Bu barədə irəli sürülən təkliflər Yustinian İnstitusiyalarında da (Roma imperiyası) rast gəlmək olar.

Lizinq – investisiyanı, icarəni, ticarəti özündə cəmləşdirən sahibkarlıq fəaliyyətinin bir sistemidir. Lizinq istehsal fəaliyyətinin yüksəldilməsi ilə yanaşı iqtisadiyyatın formalaşması üzrə ən mühüm funksiyaları özündə cəmləşdirir (sxem 1).

Sxem 1.

Lizinqin əlamətləri və funksiyaları

Xammal istehsalçısının tələb olunan istehsal mexanizmlərinin tam qiyməti haqqının bütöv olaraq bir dəfəlik ödənilməsindən azad edilməsi və məhsul istehsalçısına maddi olaraq çoxmüddətli kreditin verilməsini - maliyyə funksiyası icra edir. İstehsal funksiyası istehsalat öhdəliklərinin vəsaitlərin əldə edilməsi üsulu ilə deyil, davamlı olmayaraq yararlanılaraq bilavasitəyinə yetirilməsidir. Bu, hasil etmənin maddi-texniki tərkibinin inkişaf etdirilməsinin, ən səmərəli formasıdır. Lizinqin satış vəzifəsi əmtəə istehlakçılarının sayının çoxalması və təzə satış sahələrinin işğal edilməsini əhatə edir.

Lizinqin vergi vəzifəsi və amortizasiya güzəştlərinin müəyyən edilməsi vəzifəsi aşağıda verilmiş xassələrə malikdir:

- lizinqə götürülmüş olan mövcud əmlak istifadəçisinin maliyyə

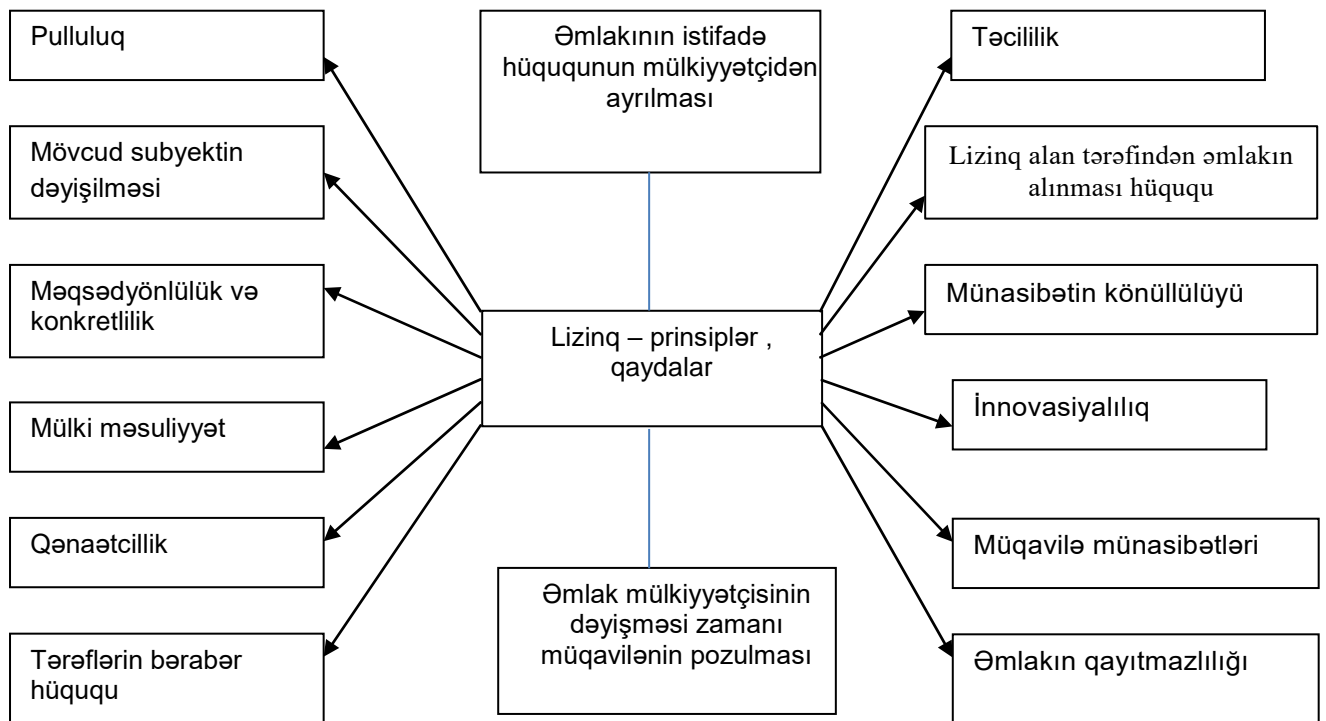
dəyərini müəyyən edən ümumi cədvəlinə qeyd olunmaya bilər, ona görə ki, əmlakın sahiblik hüququ lizinq verən şəxsə olur;

- lizinq ödəmələri şirkətdə ixrac olunan xammalın maya dəyərinə daxil edilir;
- lizinq obyektinin yəni əmlak və vasitələrin saziş zaman intervalı əsasında əldə edilən sürətli amortizasiyanın tətbiq edilməsi səbəbinə görə qazancı azaldır və əmlakın təzələnməsi fəaliyyətini artırır [6].

Sahibkarlığın lizinq şəkli bölünməzliyi xarakterizə edən şərtlər və ya vacib nəzəriyyələr, rəhbər ideyalar qruplaşdırmasına aid edilir, praktiki fəaliyyətdə qəti surətdə vacib götürülən ümumi, xüsusi özünə xas xarici görünüş xüsusiyyətlərinin münasibətinə əsaslanır. Lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin mütləq xassələri və xüsusiyyətləri 2-ci sxemdə göstərilmişdir.

Sxem 2.

Lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin mütləq xassələri və xüsusiyyətləri

Maliyyələşdirmə üsulu olaraq lizinq – nəqliyyat mexanizmləri avadanlıq, maşın, və başqa mülkiyyət formaları almaq məqsədilə istifadə olunur. Lizinq verənlər (lizinq şirkətləri, banklar, ləvazimat istehsalçıları, sığorta şirkətləri)

ləvazimatı alır və ondan yararlanmaq məqsədi ilə şirkətlərə verirlər. Bunun qarşılığında lizinq alan lizinq verənə faizlə birgə uzunmüddətli müəyyən təkrarlanan ödəmələr təmin edir. Ayrılan zaman intervalı sona çatdıqda, avadanlıq müəssisənin mülkiyyətinə keçirilir və ya tam amortizasiyaya məruz qalaraq yox edilir və ya başqa alıcıya satılır.

Lizinqin bir investisiya mexanizmi olaraq getdikcə inkişafının nəticəsində sığorta şirkətləri və banklar da lizinq münasibətlərinə daxil olurlar nəticədə lizinqin şərtləri bütün müqavilə üzvləri üçün olduqca məqsədəuyğun və səmərəli olur.

Təsərrüfatçılığın vacib forması kimi olan lizinq istehsal prosesinin əsas tərkib hissələrinə yəni insan əməyi, əmək avadanlıqları və işçi qüvvəsi və texnikaya ümumi olaraq təsir edir.

ETT fəaliyyət miqyasının artırılması, nailiyyətlərinin operativ olaraq istifadəsi, bütün istehsal prosesinin intensivləşdirilməsi və xüsusi məsrəflərin aşağı salınması zamanı lizinq əlverişli olur. Zənnimizcə, lizinq fəaliyyətinin 3 vacib xüsusiyyətini aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

1. Multiplikativlik xassəsi. işçinin müstəqil sahibkara çevrilməsi və Müasir texnikanın tətbiq edilməsi nəticəsində ortaya çıxmaqla dövrü istehsalın səviyyələrinin hamısına yayılaraq və onun bütün təbəqələrinə dərinlən təsir edir.
2. İnteqrativlik xassəsi. Lizinq fəaliyyətinin mühüm xassəsi olan inreqrativlik xassəsi nəticəsində onun kəmiyyəti texniki vəsaitlər və əlavə investisiya diqqət çəkmədən sıradan iş sahiblərinin hesabi son məbləği gözdən itmiş olur. İnteqrativ səmərə təkcə lokal hüdudlarda alınmır. O bütün istehsal sisteminin mühüm məhsuldar qüvvəsini formalaşdırır və genişləndirir.
3. Sosial xassə. Həmin xassə vasitəsilə əldə olunan mənfəət lizinq fəaliyyət sahəsinin təkcə istehsal prosesi ilə yanaşı insanların həyat fəaliyyətinin sosial sferasını da əhatə edir. Yəni o yalnız iqtisadi meyar olmaqla yanaşı həm də şəxsi gəlirlərinin, cəmiyyətin özünə xas

işgüzar qabiliyyətlərinin aydın şərh olunmasında, azadlıq səviyyəsinin yüksəldilməsində iştirak edən sosial dəyər olaraq da çıxış edir.

Lizinq ticarətinin məqsədəuyğun tərəqqi bazası bu ticarətin tərkibindəki sövdələşmənin və özünü göstərə bilən üstünlükləri hər bir üzvü üçün mühüm şərait hesab olunur. Ticarətlə məşğul olan şəxs lizinqdə ilk növbədə vəsait və avtomobil alqı – satqısının başqa bir yolunu müəyyən edir ki, nəzərdə tutulanlar həmçinin verilənlərin satılması üçün lazımi dərəcədə avadanlığa sahib olmayan istehsalçı qüvvələrə məhsul satışını gücləndirməyə şərait yaradır. Deməli, lizinq fəaliyyət sahəsinin mülkiyyət satıcısı və ya istehsalçısı üçün mühüm üstünlükləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- aktiv marketinq aprılması;
- əks münasibətin yaradılması;
- istehsal olunan xammalın yenilənmə sürətinin artması;
- ödəmələr təhlükəsinin ləğv edilməsi;
- məqsədəuyğun göstəriş üsulu;
- yardımçı vəsaitə ehtiyacın artması;
- vəsaitdən yararlanan şəxslərlə qarşılıqlı əlaqə;
- istehsal mexanizmləri sahəsinin diversifikasiyası və tərəqqisi;
- «bağlı» kapitalın sərbəst buraxılması;
- keçici olaraq mənimsənilməyən vəsaitlərdən qazanc edilməsi;
- bazar konyunkturu uzaqlaşmalarının mənfi təsirlərinin aşağı salınması.

İcarədar üçün lizinq öz pul aktivlərini məqsədəuyğun şəkildə yararlanmağa imkan verən səmərəli kapital qoyuluşu formasıdır. Belə ki, nəticə etibarilə icarədar üçün lizinq fəaliyyət sahəsinin avantajlarını aşağıdakı kimi göstərmək mümkündür:

- razılaşmaların etibarlı əllərdə olması;
- çəkilən xərclərin razılaşdırılması;
- lizinq məsrəflərinin miqdarının düzgün müəyyən edilməsi;
- hesablaşmaların rahatlığı;
- vergi hüquqlarından yararlanmaq üçün şərait yaradılması.

Əmək məhsullarının istehsalçısına görə lizinq sahibkarlıq fəaliyyəti üçün ən

vacib əmlakın maliyyələşdirilməsi və öz yaradıcılıq imkanlarının gerçəkləşdirilməsi üsulu hesab olunur. Son olaraq əmək məhsullarının istehsalçısı olan iş sahibləri üçün lizinq bazarının mühüm üstünlükləri aşağıdakılardan ibrətdir:

- özəl start kapitalın ehtiyacın azalması;
- avadanlıqların lazımi səviyyədə səmərəli olması;
- ödəniş sisteminin sürətli olması və mürəkkəb olmaması;
- saziş üçün nəzərdə tutulan zaman intervalına görə lizinq obyektinin çevik amortizasiyası;
- transaksion məsrəflərdə yığcamlıq;
- zaman intervalı;
- ölkənin lizinqə yardım etməsi, vergi güzəştləri;
- əmək məhsulu istehsalçısında vəsaitin sıradan çıxması təhlükəsinin müəyyən qədər aradan qaldırılması;
- Müəssisənin istehsal imkanlarının artması;
- istehsal texnologiyasının inkişaf etdirilməsi;
- mülk sahibinin iqtisadi müstəqilliyinin təmin olunması;
- lizinq sahəsinin amilindən yararlanmağın səmərəliliyi;
- maliyyə səmərəsi;
- yeniliyin öyrənilməsində lazımi təhlükəsizliyin təmin olunması;

Yəni iqtisadi mühitdə lizinq fəaliyyət sahəsinin yüksək səviyyədə tərəqqisi respublikamız üçün əsas amildir, buna görə də lizinq vasitələri dövlət maraqlarını bütövlükdə daha uğurla gerçəkləşdirməyə zəmin yaradır. Qeyd olunan dövlət maraqlarına aşağıdakıları aid etmək olar: xarici investisiyaların, kapitalların ölkə iqtisadiyyatına yönləndirilməsi; kredit fəaliyyətinin iqtisadiyyatın həqiqi sahəsinə istiqamətləndirilməsi; sahibkarlığın aktivləşdirilməsi hesabına gəlir cədvəlinə vergi daxil olmaları səviyyəsinin yüksəldilməsi; istehsalın texnoloji və texniki silahlanmasının daha aktiv fəaliyyət göstərməsi; beynəlxalq valyut fondu milli borcda lizinq müqavilələrinin razılaşdığı qiyməti nəzərə almır ki, bu da kredit limitlərinin yüksəlməsinə şərait yaradır; fəaliyyət sahəsinin infrastrukturunun təkmilləşdirilməsinin təmin edilməsi; istehsal sahəsinin formalaşmasının və yeni

ofislərin yardılması, xalqın işgüzarlıq səviyyəsinin artırılması; maliyyələşmə bazaları və maddi istehsal şəraiti arasında çəkişmələrin artması; kapital qoyuluşunun ümumi səviyyəsinin artırılması.

1.2 Müasir şəraitdə lizinq bazarının formalaşması xüsusiyyətləri və ona təsir edən amillər

Azərbaycan Respublikasının “İcarə haqqında” Qanunun I maddəsində göstərilədiyi kimi (30 aprel 1992-ci il) əmlakın müvəqqəti istifadəyə verilməsi fiziki və hüquqi şəxslərin, ölkənin əmlakına, torpaq mülkinə, həmçinin bu və ya digər təbii ehtiyatlara müəyyən müqavilə əsasında, tərəflər arasında qəbul edilmiş uyğun xərc çəkməklə onlardan müvəqqəti istifadə hüququnu əldə etməkdir.¹

İcarə - saziş olmaqla onun köməyi ilə əmlakın mülkiyyətçisi olan icarəyə verən həmin mülkü icarəçiyə qısamüddətli, tərəflər arasında təyin edilmiş, qəbul edilmiş zaman intervalı və verilən məbləğ əsasında istifadəyə verir.

Lizinq daşınan və daşınmayan əmlakın verilən zaman intervalı və maliyyənin tarazlığı əsasında icarəyə verilməsidir. Lizinq icarəyə götürənə əmlakdan istifadə və onu idarə etmək ixtiyarı verir.

Bu fəaliyyət daha çox üçtərəfli kompleks qarşılıqlı əlaqələrdən təşkil olunur. Həmin qarşılıqlı əlaqələrdə lizinq şirkəti əsas amilin, məsələn vəsaitin istehsalçısı və ondan istifadədə maraqlı olan hüquqi və ya fiziki şəxs arasında təşkilatçı rolunu oynayır. Yuxarıda deyilənlərə görə, lizinq dedikdə əsas amilin icarədə maraqlı olan şirkət və ya fiziki şəxsin qısamüddətli və ya uzun müddətli mülkiyyətinə və istifadəsinə verilməsi nəzərdə tutulur. Lizinqdə üçtərəfin iştirakı qarşılıqlı əlaqələrin yaranmasına zəmin yaradır. Mövcud mülkü lizinqə təhvil verən şəxs onu bu sahədə yönləndirmək üçün on mülkiyyət hüququ qazanmalıdır ki, bu da lizinqin vacib xüsusiyyətlərindəndir. Əgər lizinqə verilən mülk artıq lizinq verənin öhdəliyindədirsə, yaranan qarşılıqlı əlaqə məcmusu icarə olaraq dəyərləndiriləcəkdir. Lizinqin xassələrindən biri də lizinq alanın alqı-satqı sazişi üzrə təkidli xahişlərin sırf mövcud mülkin satıcısına qarşı qoyulması hüququna

¹ “İcarə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun, Bakı ş, 30 aprel 1992-ci il. № 114.

sahibliyidir.

Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəllənin 747-2-ci maddəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının nizamnamələrinə görə müstəqil mülki dövriyyədən çıxarılmış və ya mülki dövriyyəsi müəyyən intervala salınmış obyektlər nəzərə alınmamaqla, qanunvericiliklə aşkar edilmiş siniflər üzrə vacib ləvazimata xas olan müəyyən daşınar və ya daşınmaz obyektlər lizinqə verilə bilər². Nəticə lizinqə ancaq mülk olaraq fiziki obyektlər verilə bilər. Əmlak dövriyyədən çıxarılmış, ya da mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış obyektlər (odlu silah, narkotik vasitələr və s.) lizinqə verilə bilməz. Vacib avadanlıqlara binalar, qurğular, ötürücü mexanizmlər, ölçü cihazları, hesablama texnikası, nəqliyyat vasitələri, alətlər, istehsal və təsərrüfat ləvazimatı, işçi və məhsuldar heyvanlar, çoxillik əkmələr, torpaq sahələri aid edilə bilər [7].

Nəticə etibarilə, dünyanın təcrübi fəaliyyəti göstərir ki, adətən lizinq bank borclarını, icarə əlaqələrini, investisiya xarakterli fəaliyyətləri özündə etvə etməklə uyğun qarşılıqlı əlaqələr ərsəyə gətirən fəaliyyət növüdür. Lizinq bu sahədə şirkətin qanunlarında düşünülməmiş işlər görə, qulluq göstərən kifayət qədər mütəxəssis olmuş, istehsalçıların və digər təşkilatçıların mülkünü (maşın və avadanlıqları) daha öncədən əsas götürülmüş müddətə icarəyə təhvil verilməsi üsulu ilə lizinq alanların investisiyalaşdırma prosesində mühüm yer tutan maliyyələşdirmə texniki vasitədir. Birgə fəaliyyət daxilində mövcud mülkü lizinqə verən və lizinqə götürən qısa sözlə uzunmüddətli fəaliyyət göstərilir. Lizinq bu birgə fəaliyyəti formalaşdıran bir maliyyələşdirmə vasitəsidir.

Lizinq sazişi əsasında lizinq verən lizinq alana ehtiyacı çərçivəsində mülkü satıcıdan mülkiyyət hüququ ilə almalı və lizinq alanın qısamüddətli idarəsinə və istifadəsinə verməlidir.

Verilmiş qanunvericilik qərarlarına bağlı olaraq lizinq sazişinin qanuni vəzifəsinin olduğu zaman intervalının sonu kimi lizinq verilmiş mülk üzərində qanun icarəyə verəndə qalır. Amma icarədar daha öncədən təyin edilmiş zaman intervalında ondan yararlanmaq hüququna sahibdir və adı çəkilən hüququn daha tez

² Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, maddə 747-2

unudulmaması üçün icarədar lizinq fərmanında qeyd edilən miqdarda xərc çəkir.

Lizinq fəaliyyətinin mühüm xassələrindən biri lizinq sazişinin vaxtının bitməsi ilə lizinq obyektinin üç şərti ola bilər.

I. İcarədar tərəfindən hər iki tərəf arasında qəbul edilmiş qaydaya uyğun qalıq əmlakı təyin edilmiş, şərtləndirilmiş məbləğlə lizinq alan şəxs tərəfindən satın alınabilir.

II. daha öncə bağlanan saziş vacib götürülməklə vaxtı sona çatmış lizinq sazişinin vaxtını müəyyən qədər artırmaq.

III. Geriyə qalan mülkü lizinq verənə təhvil vermək.

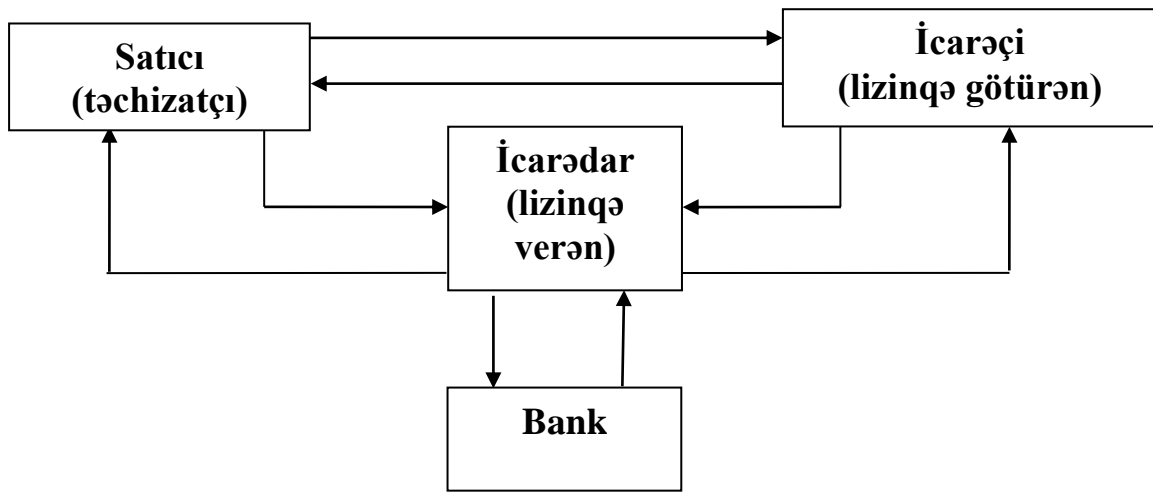
Lizinq prosesləri hər iki tərəf arasında bir-birinə oxşar olan sazişlərin bağlanması ilə gerçəkləşdirilir. Əgər bağlanan sazişin şərtlərinin hər hansı bir bölməsi tərəflərdən birini cəlb etməzsə, o saziş gerçəkləşdirilə bilməz. Onu da qeyd etməliyik ki, lizinq proseslərinin gerçəkləşdirilməsi istiqaməti olaraq əksər təsərrüfat amilləri iştirak edə bilərlər. Məsələn, mülkü lizinqə verəni maliyyə resursları ilə təmin edən maliyyə və kommersiya bankları, sığorta və konsaltinq şirkətləri, lizinq brokerləri, qəbul etmədə özünü göstərən ayrı-ayrı təsərrüfat amilləri və s.

Mövcud və ya başqa mühitdən, lizinq obyektinə əsasən yerinə yetirilən əməliyyatda üzvlərin sayı da əvvəlkinə nisbətən fərqli ola bilər. Daha düzgün ifadə etsək lizinq prosesində əsasən verilmiş mülkü lizinqə verən, lizinq alan, maliyyələşdirən, sığortalayan, təşkilatçılıq edən tərəflər alıcı, satıcı və üzv adı ilə nümayiş etdirə bilər. Nəticədə, aydın olur ki, lizinq proseslərinin fəaliyyət göstərməsi üçün bu proseslərə xeyli sayda üzv cəlb edilir. Hədəf cəlb edilən üzvlərin bilavasitə alqı satqıda iştirak edənlərbarəsində, lizinq obyektinə barəsində fikir və təkliflərinin öyrənilməsidir. Qeyd etdik ki, lizinq maliyyə, investisiya texniki vasitəsidir, onda bankların və sığorta şirkətlərinin lizinq proseslərində çıxış etməsi lizinq qarşılıqlı əlaqəsinin mütəşəkkillik səviyyəsini artırır. Lizinq proseslərinin yerinə yetirilməsini sxematik olaraq aşağıdakı kimi göstərmək olar (sxem 3):

Lizinqə vermə lizinqə götürmənin əsas qanuni sənədi saziş hesab olunur.

Lizinq sazişi aşığıda verilənlərin olması şərti ilə bağlanıla bilər:

- 1) Lizinqin obyektı;
- 2) Lizinq sazişinin əsas amilləri, qısa sözlə üzvlər və lizinq prosesində fəaliyyət göstərənlər;
- 3). Bağlanılacaq lizinq sazişinin başlanğıc və son müddəti
- 4). Lizinq sazişinə əsasən düşünülmüş xərclərin miqdarı və müddəti;
- 5). Lizinqə verilmiş mühüm kapitalla servis xidmətləri və başqa xidmət növləri və s.

Sxem 3. Ümumi lizinq əməliyyatlarının aparılması sxemi

Saziş dedikdə, onun predmetini əhatə edən kapital maddi istehsalın demək olar ki, bütün sahə və yarım sahələri, emal olunmaq məqsədilə təyinat alan maşın və təchizatlar, vasitələr, ötürücü vasitələr, müxtəlif təyinatlı nəqliyyat və s. nəzərdə tutulur.

Əgər icarənin əsas kəmiyyəti və ya lizinq obyektı müəssisənin əsas tərkibidirsə, bu zaman müəssisənin təşkil olunduğu bütün əmlaklar (xammal, material və digər aktivlər) lizinqə verənə tapşırılır və lizinqə verən onlardan müstəqil olaraq yararlanıla bilər. Nəticədə, müəssisənin təşkil olunduğu daşınan və daşınmayan əmlak və digər aktivlər icarə predmetinin əsası olaraq dəyərləndirilir. Bu cür məqamların düzgün təyin edilməsi sonradan yarana biləcək qarşıdurmaların aradan qaldırılmasına şərait yaradır. Həmçinin saziş düzəldilərkən tərəflərdən hansının obyekt, subyekt, vasitəçi və ya alıcı olması kimi məsələlər də dəqiq müəyyənləşdirilməlidir. Nəticə etibarilə, mülkü-lizinq predmetini satan, onu müəyyən məbləğ qarşılığında kiməsə həvalə

etmək və ya kimdənsə almaq, lizinqə götürənlər lizinq proseslərinin subyektləri sayılırlar.

1.3 Lizinqin loqistik aspektləri.

Logistika - Xammal, informasiya, maliyyə və onlara bərabər tutulan kadrların yönləndirilməsi barəsində elmdir. Logistika anlayışına anbar, nəqliyyat daxil olmağı ilə yanaşı xidmət materialları haqqında informasiyalar da daxildir.

Yuxarıda qeyd olunanla yanaşı Logistika məhsulun, əmtəənin, xidmətin müştərinin tələbatını ödəmək üçün hər hansı başlanğıc nöqtədən istehlak nöqtəsinə qədər olan hərəkətinin idarə edilməsi prosesinə deyilir.

Azərbaycan Respublikasında lizinq fəaliyyətinin növləri aşkar edilmişdir. Lizinq fəaliyyəti yönəldilən təchizatın lizinq haqqının daxilinə, onun bazasına və saziş amillərinin üstünlük təşkil etdiyinə görə aşağıdakı üsullarda gerçəkləşdirilə bilər:

- 1) lizinqin tətbiq edilməsinə yönləndirilən təchizatın mövcud olduğu sahəyə görə;
 - lizinq şirkətinin özünün çəkdiyi xərclər hesabına fəaliyyət göstərən xidmət;
 - lizinq şirkətinin özünün çəkdiyi xərclər ilə yanaşı digər sahələrdən əldə edilmiş vəsaitə əsasən gerçəkləşdirilən fəaliyyət növü bu zaman lizinq şirkətinin özünün sahib olduğu vəsaiti fəaliyyətin ümumi dəyərinin 30 faizindən az olmamalıdır;
- 2) lizinq haqqının tərkibinə görə:
 - digər xidmət xərcləri, əmlakın satınalma dəyəri, həmçinin lizinq müəssisəsinin gəliri də daxil olmaqla lizinq haqqı ödənilən xidmət;
 - lizinq müəssisəsinin mənfəəti və əmlakın satınalma dəyəri də daxil olmaqla lizinq dəyəri ödənilən xidmət;
- 3) lizinq müqaviləsində subyektlərinin prosesdə iştirakına görə:
 - 3 fərqli tərəfin lizinq müəssisəsi, satıcı və icarəçi iştirakı ilə yaradılan fəaliyyət növü;
 - hər 2 tərəfin birgə iştirakı ilə həyata keçirilən xidmət

Lizinqin ən geniş yayılmış 3 növü var: Maliyyə lizinqi(Financial leases), Operativ lizinq (Operating leases) və Sublizinq (Sublease).

Operativ lizinq. Burda sazişin vaxt intervalı müvəqqəti, lizinq xərcləri isə

daha çox olur. Lizinqin bu növündə lizinq şirkəti təchizatın bütün əsaslı və cari təmir xərclərini özü qarşılayır bütün xərclər lizinq ödənişlərinin üzərinə gəlir. Operativ lizinqdə sazişin sonunda təchizatın mülkiyyəti lizinq verən şirkətdə qalır. Bu səbəbdən də daimi lizinqdə sazişin zaman intervalı çox qısa olur və lizinq alan tərəfindən çəkilən xərclər təchizatın dəyərini tam olaraq təşkil etmir. Şirkətlər operativ lizinqə verdikləri təchizatları satmaqla və ya təchizatı təkrar olaraq lizinqə geri verməklə tam qiymətini qazanmış olurlar. Şirkətlərin fəaliyyəti nəticəsində operativ lizinq çox çevik tərəqqi edən texnika mexanizmlərinin ərsəyə gətirilməsi məqsədilə tətbiq edilir. Bəzi təchizatların texniki yöndən istifadəyə yararlı olmasına baxmayaraq, bazara yeni modellərin təklif olunması ilə bu təchizatların mənəvi olaraq sıradan çıxması hadisəsi müşahidə olunur və bunun nəticəsində bir şirkət üçün istehsal təchizatlarının hər birinin yenilənməsi böyük miqdarda investisiya tələb edir. Operativ lizinqdə isə bu təchizatlar icarəyə götürülərək asanlıqla bu cür vəziyyətlərdən çıxış yolu əldə edilir. Operativ lizinqdə təchizat lizinq şirkəti tərəfindən lizinq alanın öncədən razılığı olmadan alınır və bütünlükdə riskləri lizinq şirkəti öz öhdəsinə götürür.

Maliyyə lizinqi. lizinqin ən geniş yayılan növlərindən biri hesab edilir. Maliyyə lizinqində təchizatın çox müddətli icarəyə verilməsi, saziş üçün ayrılan vaxtın sonunda bu təchizatın sazişdə öncədən irəli sürülmüş simvolik bir məbləğ ilə lizinq alana satılması düşünülür. Lizinqin bu növündə sazişlərin zaman intervalı təchizatların amortizasiya vaxtları ilə üst – üstə düşür.

Maliyyə lizinqində təchizatları alıcı seçir, lizinq müəssisəsinə uyğun təchizatın alınması məqsədilə sifariş verir. Maliyyə lizinqində təchizatın tutarlı və cari şəkildə qaydaya salınmasını lizinq alan öz büdcəsi hesabına edir. Maliyyə lizinqi daha çox bir maliyyələşdirmə növüdür və alıcı tərəfindən istənilən təchizatın lizinq müəssisəsi tərəfindən yalnız satın alınmağından ibarətdir. Lizinq müəssisəsi alınacaq təchizat barəsində heç nə bilmir və hətta çox vaxt alınan təchizat satıcı tərəfindən birbaşa lizinq alana verildiyinə görə lizinq müəssisəsi təchizatı görmür.

Sublizinq. Sublizinq növündə lizinqə götürülən təchizat lizinq müəssisəsi ilə qarşılıqlı anlaşmaya əsasən lizinq alan tərəfindən başqa müəssisələrə təzədən lizinq

olaraq verilə bilər. Sublizinq sazişinin zaman intervalı əsas lizinq sazişinin zaman intervalından çox ola bilməz. Sublizinq sazişlərinin tələbləri tamamilə maliyyə lizinqi sazişlərinin tələblərinə oxşayır.

Fəsil II. Lizinq bazarının logistik tədqiqi

2.1. Azərbaycanda lizinq sahibkarlığının müasir vəziyyətinin analitik təhlili

Lizinq qarşılıqlı əlaqələri ayrı – ayrı üsul və texniki vasitələrin yardımı ilə gerçəkləşir, amma nəzəriyyə və praktiki fəaliyyətdə daha vacib rol oynayan lizinq xərcləri və investisiyalardır.

Milli iqtisadiyyatın tərəqqisində lizinqin əsas vəzifəsi özünü aşağıdakılarda göstərir:

- mənəvi və fiziki cəhətdən sıradan çıxmış mühüm mexanizmlər çevik şəkildə yenilənir;
- strateji mövqedə lizinq yalnız material və sadə iqtisadiyyatı tərk etmək üçün əlverişlidir;
- bu həmçinin sahibkarlığın aktivləşdirilməsi əsasında gəlir cədvəlinə vergi daxil olmalarının yüksəldilməsidir;
- lizinqin iqtisadiyyata göstərdiyi təsirin məqsədəuyğunluğu onunla təyin olunur ki, o, həm də istehsal sahəsində investisiyaları aktivləşdirir, bilavasitə imtiyaz istehsalçılarının maliyyə durumuna müsbət təsir göstərir və tam olaraq kiçik və orta ticarətin rəqabət bacarıqlarını inkişaf etdirir;
- lizinq satış sahəsində daha rəqabət bacarığına malik xammalların istehsalı üçün təzə texnologiyaların formalaşdırılmasına şərait yaradır. Bu cür imtiyaz ixrac etməklə şirkət həm daxili, həm də xarici bazarlarda məqsədəuyğun yarışa girə bilər;
- bu vaxt təzə ofislərin yaradılması və nəticədə sosial problemlərin həlli olaraq bəzi kəmiyyətlər də böyük rol oynayır;
- qeyd olunanlarla yanaşı, təchizatı yollayan da öz xammalının satış miqyasını böyütməkdən gəlir qazanır.

1997-ci ilin iyul ayında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Material ehtiyatları Nazirliyindən imtina etdi və onun miqyasında «Azərkontrakt» Dövlət Kontrakt Korporasiyasının (DKK) təməlini qoydu. Həmçinin, «Azərkirayə» müəssisəsi DKK «Azərkontrakt» SC-nin sərəncamına verildi. 1999-cu ilin dekabr ayında isə «Azərkirayə»nin nəzdində yeni «Azərilizinq» şirkəti fəaliyyətə

başladı. Hələ əvvəllər şirkətin təməlinin qoyulmasında əsas hədəf mülkiyyət quruluşundan asılı olmayaraq şirkət və işçi sahələrə, həmçinin xarici firmalara müəyyən şərait daxilində lizinq xidmətləri göstərmək idi.

Başlanğıcda «Azərilizinq» öz inkişaf sahəsində yerqazan və yol inşaatı texnikasının, nəqliyyat mexanizmlərinin və təkmilləşdirilmiş nəqliyyatın, kiçik mexanikləşdirmə üsullarının, elektron-ölçü və məişət texnikasının qısa və uzunmüddətli lizinqi ilə maraqlanırdısa, qismən onun fəaliyyət sahəsi böyüdü.

Artıq bu fəaliyyətə üsullarından başqa, «Azərilizinq» öz alıcılarına maşın və vasitələrin, nəqliyyat avadanlıqlarının fəaliyyət göstərən üzvləri ilə birikdə nümayiş etdirilməsi, böyük həcmli və uzun miqyaslı yüklərin daşınması, həm də lizinqə verilən alətlərin qaydaya salınması və xidmətin göstərilməsi kimi lizinq prosesləri təklif edir.

Nəzərə alaq ki, 2015-ci ilin sentyabr ayına qədər «Azərilizinq» və başqa lizinq şirkətləri (Günay Lizinq, İLŞ Azərlizinq) respublikanın iqtisadi İnkişaf Nazirliyindən iki illik zaman ərzində lisenziya əldə etməli idilər. Lisenziyanın dəyəri isə 4mln. manat idi. Bundan başqa, «Azərilizinq» öz avadanlıqlarını lizinqə verdiyinə görə hər ay «Azəravtonəqliyyat» Dövlət Konsernindən lisenziya almalı idi. Statistik göstəricilərə əsasən 1 avadanlığa görə lisenziya ay ərzində 90 min manat, 70 avtoavadanlığa görə ay ərzində 6,3 mln. manat, il ərzində isə 75,6 mln. manat nəzərdə tuturdu.

Bütün deyilənlərdən başqa, respublikanın lizinq fəaliyyət sahələri hər hansı səmərəyə sahib deyildilər və bəzi vergilərə əsaslanaraq, məsələn, mülk vergisi, ƏDV, gəlir vergisi, qazanc vergisi, əmək haqqından əhalinin sosial müdafiəsi fonduna ayırmalar, yol fonduna ayırmalar, əhalinin işgüzarlıq fonduna ayırmalar üzrə gəlir cədvəlinə xeyli yatırım edirdilər. Gömrük sahəsində də heç bir xeyir nəzərdə tutulmurdu.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının lizinq sahəsi inkişaf etmə mərhələsində olmasına baxmayaraq, bu istiqamətdə müsbət addımlar müşahidə olunmaqdadır. Belə ki, 2014-cü ildə lizinq sahəsində özünü biruzə verən dörd əsas müəssisə köməyi ilə yerinə yetirilən lizinq proseslərinin ümumi miqdarı 7,5 milyon

ABŞ dolları (128 layihə) əhatə etmişdir. Son zamanlar ölkə üzrə lizinq müəssisələrinin ümumi portfelində də xeyli artım nəzərə çarpır.

Nəzərə alaq ki, son zamanlar lizinqin təkmilləşməsinə mane olan hadisələrdən olan lizinqin bank kreditindən əlverişsiz vergitutma xüsusiyyəti artıq ləğv edilmişdir. 2004-cü il 1 yanvar tarixində qəbul edilmiş iki mühüm dəyişiklik -lizinq proseslərinin ƏDV tərkibindən çıxarılması və lizinq obyektinə sürəti artırılmış amortizasiyaya qoşulması tam olaraq Azərbaycan Respublikasında lizinqin təkamülünə şərait yaratmışdır. Nəticədə, ölkədaxili bazar baş verən dəyişikliklərə müsbət münasibət bildirmişdir.

Bütövlükdə Azərbaycan Respublikasında lizinqin tərəqqi etməsini 2 dövrə ayırmaq olar. Birinci dövr 1995-ci ildə lizinq barəsində sərəncamın qəbullanmasından ibarətdir. Ona görə də verilmiş dövrdə lizinqə hər hansı vergi güzəştləri verilmişdir. Amma yenə də, ilkin əlverişli ortam yaranmağa başlandı, lizinq sahəsi lazımi səviyyədə tərəqqi etməlidir.

Respublikada lizinqin çevik tərəqqisi 2003-cü ildə Azərbaycanda Beynəlxalq maliyyə korporasiyasının lizinqin tərəqqisinə əsaslanan proyektin gerçəkləşdirilməsindən başlayır. Bunu lizinqin tərəqqisində ikinci dövrünün təməli hesab etmək olar. Hökumət orqanlarının və layihə üzvlərinin ciddi birgə fəaliyyəti sayəsində Azərbaycan Respublikasında lizinqin fəaliyyətini qaydaya salan qanunvericilik bazası inkişaf etdirilmiş, daha məqsəduyğun vergi sistemi qurulmuş, lizinq xidmətləri barəsində əhalinin məlumatlandırılması işləri aparılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının lizinq müəssisələrinin fəaliyyət göstərməsinin analizindən məlumdur ki, onların vacib iqtisadi nümayişləri əsasında məlumat bankı toplanmadığına görə həmin müəssisələrin iş görməsi barəsində bütöv fikir söyləmək olmur. Amma biz haqqında danışılan araşdırma mövzusunun təhlil edərkən həmin bilgilərin yüksək səviyyədə əldə edilməsinə və onların analiz edilməsinə cəhd etmişik. Nəticədə, Azərbaycan Respublikasının lizinq müəssisələrində lizinq layihəsinin tərəqqi göstəricilərinin analizi müəyyən edir ki, “Unilcasing” lizinq müəssisəsi lizinq layihəsinin tutumuna əsasən o biri sözügedən

müəssisələri müəyyən qədər geridə qoyur. 2016-ci ildə toplanılan bilgilərə əsasən həmin müəssisənin lizinq layihəsinin tutumu 2015-cü ilin müvafiq göstəricisini 3,6%, 2014-cü ilə nisbətən isə 35,7% geridə qoymuş və 39,8 mln. Dollar miqdarında olmuşdur. (Cədvəl 1.1).

Cədvəldə qeyd olunan məlumatlardan göründüyü kimi, “Joint leasing” şirkətlərinin lizinq portfelinin həcmi 01.07.2017-ci il tarixinə 40,2 mln.dollar təşkil etmişdir ki, buda 2014-cü ilə nisbətən 5,6%, 2014-cü ilə nisbətən isə 4,9% çoxdur.

Cədvəl 1.1 Azərbaycanın lizinq şirkətlərində lizinq portfelinin inkişaf dinamikası (min manatla)

<i>Lizinq Şirkətin adı</i>	<i>İLLƏR</i>			
	2014	2015	2016	2017
Joint leasing	<i>m.y.</i>	38600	38835	40244
Ansar leasing	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	9855
Standart leaing	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	6127	9687
Parex leasing	40614	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	7061
Ata leasing	3600	3828	4495	6503
AG leasing	13531	9957	5654	3283
Uni leasing	38439	29600	39800	<i>m.y.</i>
Aqro leasing	35933	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>
Qafqaz leasing	7753	6650	9237	<i>m.y.</i>
NIKOIL leasing	5210	5654	<i>m.y.</i>	<i>my.</i>
Finance leasing	2015	<i>my.</i>	<i>my.</i>	<i>my.</i>
MCB teasing	<i>m.y.</i>	<i>my.</i>	1292	<i>m.y.</i>

Mənbə: Dövlət statistika komitəsi : Bakı 2017 s.46

Biznes xarakterli lizinq əməliyyatlarının həcminə görə “Joint leasing” şirkəti digər şirkətləri qabaqlasa da, qeyd edək ki, bu sahədə daha böyük xüsusi paya malik olan “Uni leasing” və “Aqroleasing” şirkətlərinin 2014-2017-ci il tarixə həmin məlumatlar yoxdur.(Cədvəl 1.2)

Cədvəlin məlumatlarına görə, “Ata leasing” şirkəti üzrə biznes xarakterli lizinq əməliyyatlarının həcmi 01.07.2017-ci il tarixində 2016-ci ilə nisbətən 52,1%, 2015-ci ilə nisbətən 43,0%, 2014-cü ilə nisbətən isə 44,6% artaraq 5,6 mln manat təşkil etmişdir.

Cədvəl 1.2 Azərbaycanın lizinq şirkətlərində biznes xarakterli lizinq əməliyyatları

(min manatla)

<i>Lizinq şirkətinin adı</i>	İLLƏR			
	2014	2015	2016	2017
Joint leasing	<i>m.y.</i>	<i>27455</i>	<i>76524</i>	<i>27909.7</i>
Ansar leasing	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>5225,0</i>
Standart	<i>m.y.</i>	<i>my.</i>	<i>5204</i>	<i>9755,4</i>
Patrex leasing	<i>27443</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>3554.0</i>
Ata leasing	<i>3670</i>	<i>3868</i>	<i>3785</i>	<i>5674,2</i>
AG leasing	<i>10872</i>	<i>8263</i>	<i>5654</i>	<i>3283</i>
Uni leasing	<i>35442</i>	<i>28016</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>
Qafqaz leasing	<i>4981</i>	<i>4993</i>	<i>7793</i>	<i>m,y.</i>
NIKOiL leasing	<i>5810</i>	<i>5554</i>	<i>5654</i>	<i>m.y.</i>
MCB leasing	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>1292</i>	<i>m.y.</i>
Aqro leasing	<i>35933</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>
Finanse leasing	<i>389</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>	<i>m.y.</i>

Mənbə: Dövlət statistika komitəsi : Bakı 2017 s.52

2014-2017-ci illər ərzində Azərbaycan Respublikasının bir çox lizinq müəssisələrində istehlak tipli lizinq proseslərinin gedişini gözdən keçirdikdə, məlum olur ki, bu sahədə uyğun göstəriciləri elə də ürəkaçan hesab etmək olmaz (cədvəl 1.3)

Cədvəl 1.3

2014-2017-ci illərdə bəzi lizinq şirkətlərində istehlak xarakterli lizinq əməliyyatlarının dinamikası

<i>Lizinq Şirkətinin adı</i>	İLLƏR			
	2014	2015	2016	2017
Joint leasing	<i>m.y.</i>	<i>1345</i>	<i>2511</i>	<i>2634</i>
Ansar leasing		-		<i>5730</i>
Standart leasing		-	<i>23</i>	<i>32</i>
Patrex leasing	<i>1327</i>	-		<i>3807</i>
Ata leasing	-	-	<i>810</i>	<i>1229</i>
AG leasing	<i>1759</i>	<i>1794</i>	-	-
Uni leasing	<i>3997</i>	<i>4794</i>	<i>m.y.</i>	<i>my.</i>
Qafqaz leasing	<i>3732</i>	<i>4635</i>	<i>2744</i>	<i>m.y.</i>

Mənbə: Dövlət statistika komitəsi : Bakı 2017 s.56

Analiz etdiyimiz və haqqında bilgi topladığımız lizinq müəssisələri içərisində “Qafqaz leasing” müəssisəsi daha böyük kapital tutuma qadirdir. Nəticədə, sözügedən müəssisə üzrə kapitalın tutumu 8131 min manat, qanun kapitalının tutumu 2000 min manat olmuşdur.(cədvəl 1.4)

Cədvəl 1.4 2017-ci il yanvarın 1-nə Azərbaycanın lizinq şirkətlərinin Kapitalının və Xalis mənfəətinin həcmi

<i>Lizinq Şirkətinin adı</i>	<i>Kapital</i>		<i>Xalis Mənfəət</i>
	<i>Cəmi</i>	<i>O cümlədən nizamnamə kapitalı</i>	
Uni teasing	7400	1900	1700
Joint leasing	4934	800	m.y.
Qafqaz leasing	8231	2200	773
AG leasing	m.y.	1300	146
Ata leasing	1705	1200	9
MCB leasing	872	822	m.y.

Mənbə: Dövlət statistika komitəsi : Bakı 2017 s.82

“01.07.2017-ci il tarixinə bəzi lizinq müəssisələrində uyğun lizinq sazişləri barəsində verilənlərin analizindən məlum olur ki, “Ata leasing” müəssisəsi birdən çox sazişlərə malikdir. Nəticədə, hal - hazırda sözügedən müəssisədə uyğun sazişlərin sayı 4913-3 təşkil edir ki, bu sazişin də 63,6%-i (3127-si) fiziki şəxslərə, 36,4%-i(1786-sı) qanuni şəxslərə məxsusdur. (cədvəl 1.5)

“Qafqaz leasing” müəssisəsi hesabına bu cür sazişlərin sayı 624 təşkil edir ki, mövcud sayın da 58,5%-i (369-u) qanuni şəxslərə, 41,5%-i(255-i) fiziki şəxslərə aid edilir. Artımın müsbət istiqamətində cərəyanına baxmayaraq, Azərbaycan Respublikasında lizinq sahəsinin tərəqqi dinamikası və indi mövcud olan tutumu yerli bazar potensialı da gözdən keçirilmək şərti ilə tərəqqi etmiş bazar iqtisadiyyatlı dövlətlərlə müqayisədə xeyli zəifdir.

**01.07.2017-ci il tarixinə Azərbaycanın bəzi lizinq şirkətlərində
lizinq müqavilələri haqqında göstəricilər**

<i>Lizinq şirkətlərinin adı</i>	<i>Lizinq müqavilələrinin sayı (ədədlə)</i>	<i>O cümlədən növləri</i>		<i>Tutduğu yer</i>
		<i>Hüquqi Şəxslərlə</i>	<i>Fiziki şəxslərlə</i>	
Joint leasing	178	119	59	3
MCB leasing	18	9	9	8
Parex	164	25	139	4
Ata leasing	4917	1788	3129	1
AG leasing	205	148	54	6
Qafqaz	624	369	255	2

Mənbə: Dövlət statistika komitəsi : Bakı 2017 s.89

Müşahidəçilərin zənnincə, lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin sürətli tərəqqisi mühüm fondların yenilənməsi, maliyyələşmə bazalarının diqqətinin çəkilməsi, tamamilə iqtisadiyyatın modernizasiyası ilə əlaqədar bəzi məsələlərin həllinə yardım göstərdi. Təkmilləşmiş bazar iqtisadiyyatına malik dövlətlərdə ayrı-ayrı sektorların xeyli şirkətləri maliyyə pul vəsaitlərinin miqdarına və tutumuna aidiyyəti olmadan sırf Lizinq xidmətləri tərəfindən geniş şəkildə yararlanır ki, nəticədə Lizinq maliyyələşməsinin tutumu gerçək fəallara investisiyaların hamısının orta hesabla 30%-ni əhatə edir.

Hal - hazırda Lizinq sahəsində Lizinq verənlərin mövcud sayı yaranmışdır ki, bunlar da sürətlə tərəqqi edirlər, öz barələrində gərgin yazılı bəyanatlar təqdim edirlər və bazarın tələbatlarına qarşılıq verən xidmətlər məsləhət görürlər. Bu gün sırf həmin müəssisələr Lizinqin gördüyü işlər bazarında hadisələrin gedişini aşkarlayır və onun quruluşuna müəyyən qədər təsir edirlər. Çəkişmənin fəallaşdığı şəraitdə müəssisələr bazara təzə xammallar sunurlar və irəli sürülən görülməli işlər siyahısını böyüdürlər, əsas diqqəti marketinq məsələlərinə göstərirlər. Lizinq müəssisələrinin sahəvi ixtisaslaşmasına da rast gəlinir. Bundan əlavə, bazarda təklifə əsasən müəssisələr maliyyələşmə prinsiplərinə təzədən göz atırlar.

Azərbaycan Respublikasında lizinqin sürətli tərəqqisinə, ölkədə lizinq sahəsinin tərəqqisinə əngəl olan bəzi məsələlərə son dövrlərdə diqqət edilməsinə

baxmayaraq lizinq fəaliyyət sahəsinin tərəqqisinin sürətini azaldan xeyli hadisələr var.

Lizinq sahəsində demək olar daimi, aşağı qiymətli maliyyə sərvətinin əksikliyi mühüm məsələlərdən hesab olunur. Uyğun lizinq müəssisələrinin kapitallaşdırılması müqayisədə böyük deyil, kommersiya bankları isə müvəqqəti pul vəsaiti yatırımlarının tərəfdarıdır ki, bu hadisə hər hansı lizinqə daxil deyil və daimi projətlərin maliyyələşməsi məqsədilə öz sərvətlərini yetəri qədər tədbirli şəkildə xərcləyirlər.

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə görə, lizinq verən lizinq alan tərəfindən rədd edilmiş və yaxud lizinq alandan defolt nəticəsində ələ keçirilmiş lizinq predmeti yenidən lizinqə geri qaytarıla bilməz. Qeyd olunan amil mühüm məsələlərdən hesab olunur. Lizinq xidmətinin vergi tutulması məsələsi sürətli çıxış yolunu və qruplaşdırılmasını istəyir. Zənnimizcə, hal - hazırkı durum lizinq razılaşmasının qiymətinin artmasına və bank kreditinə nisbətən onun diqqətdən kənar qalmasına zəmin yaradır.

“Aqrolizinq” ASC və qanuni və fiziki şəxslər hesabına kənd təsərrüfatından əldə olunanlar istehsalçılara 113000 ton mineral gübrələrin 70% və 50% sərfəli məbləğlə satılması üçün şərait yaradılmışdır.

2004-cü ilin iyul ayında «Ataholdinq» Şirkətlər birliyinə məxsus olan «Atalizinq» ASC «Atabank» ASC və «Ataholdinq» ASC hesabına qurulmuşdur. Müəssisənin qayda – qanun fondu 500 min manatdır. Lizinqin növlərinin hər birini tətbiq etməyi hədəf olaraq seçmiş «Atalizinq» ASC müvəqqəti olaraq qanunvericiliyin icazə verdiyi, xüsusən maliyyə lizinq sektorunda işlərini davam etdirməkdədir. Müəssisə nəqliyyat, inşaat, rabitə, sənaye, kənd təsərrüfatı, səhiyyə sektorlarında özünü göstərən yerli və xarici şirkətlərə, ölkənin bəzi idarə sahələrinə qənaətbəxş lizinq fəaliyyəti göstərir.

«Aqrolizinq» müəssisəsi 2005-ci ilin martından başlayaraq işləyir. Təchizatların əldə edilmədi ilə əlaqədar keçirilən müsabiqələr üçün 2005-ci ilin ölkənin gəlir cədvəlində 20 milyon manat, 2006-cı ilin ölkə gəlir cədvəlində isə 38 milyon manat düşünülmüşdür. Müəssisə işləməyə başladığı andan etibarən kənd

rayonlarında iştirak edən fermerlərə bir sıra vasitələr lizinqə verilmiş və beləliklə bir sıra texniki vasitə əksikliyi ləğv edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının lizinq sahəsinə investisiyanın cəlb edilməsi özünü aşağıdakılarda göstərir:

- lizinq tərəqqi dövründədir;
- dövlətin standartlarına əsasən lizinq layihəsinin dəyəri 2,5 mln. \$ təşkil edir;
- istifadə olunan faiz dərəcələri 20-25 faiz nəzərdə tutulmuşdur;
- mühüm sahələr: yük avtomaşın - 45 faiz, inşaat - 23 faiz, sərnişin avtomaşını - 2,3 faiz;
- lizinqin maraq oyatma üsulları: Lizinqin üstün cəhətlərini potensial iş sahiblərinə göstərmək üçün böyük yığıncaqların təşkil edilməsi;
- qanunvericilikdə fərqliliklər;
- lizinq sahəsində mövcud olan təchizatın ƏDV və gömrük vergilərini verməməsi;
- lizinq müəssisələrinə görə vergilərin müəyyən qədər azaldılması addımı; vergilərin azaldılması daimi olmamalıdır; lizinqdə maraq oyatma yaratmaq üçün 5 illik dövr bəs edir.

Nəzərə alaq ki, Mülki Məcəllədə «lizinq» ifadəsi qeyd olunmasa da, lizinq sazişi üzvlərinin yerinə yetirməli olduğu işlər təyin edilmişdir. Mülki Məcəlləyə əsasən, lizinq sazişi ilə əlaqədar lizinq verən hər hansı ləvazimatı lizinq alanın öhdəliyinə verir. Məcəllə həm də lizinq əşyasının satıcısını da lizinq sazişinin bir üzvü olaraq qəbullandır. 2003-cü ilin avqust ayında Mülki Məcəllənin lizinqi qaydaya salan bölməsinə 18 fərqli maddənin artırılması haqqında qanun qəbul edilmişdir. Bununla əlaqədar respublika prezidentinin uyğun Fərmanında İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə lizinq sahəsində görülən işlərdə marağın yaradılması barəsində fikirlərin irəli sürülməsi tələb olunmuşdur. Sözügedən işin yerinə yetirilməsi kimi Vergi Məcəlləsinə lizinq predmeti qəbul edilən mülkün sürətli şəkildə amortizasiyası, həmçinin lizinq proseslərinin əlavə dəyər vergisini verməməsi ilə əlaqədar tədbirlər görülmüşdür. Qəbul edilmiş dəyişikliklər 1994-cü ildə irəli sürülmüş «Lizinq xidməti barəsində» qanun üzərində görülən işin nəticəsi

olaraq əsas rol oynayır. Görülən işlər hesabına Mülki Məcəllənin lizinqini qaydaya salan müddəaları beynəlxalq mərhələyə çatdırılmışdır.

Respublikanın lizinq qanunvericiliyinin təqdirəlayiq xüsusiyyətlərindən biri də lizinq proseslərinin yerinə yetirilməsinə lisenziyanın məcburi olaraq istənilməməsidir. 2002-ci ilin sentyabr ayında ölkə Prezidentinin Fərmanını nəzərə alaraq lizinq də əsas götürülməklə bəzi sahibkarlıq fəaliyyəti növlərinə görə lisenziyanın geri alınması məcburi hesab edilmir.

Xüsusilə vurğulamaq olar ki, 2004-cü il yanvar ayının 1-dən Vergi Məcəlləsində qəbul edilmiş yeniliklər lizinq sektoru üçün aşağıdakı güzəştləri təşkil edir:

1. Maliyyənin gördüyü işlərə daxil edildiyinə görə lizinq prosesləri ƏDV-dən ayrılmışdır. Nəticədə lizinq və bank krediti üçün eynihüquqlu vergi şəraiti yaradılmışdır.

2. Lizinq obyektini balansında uçota salan lizinq qarşılıqlı əlaqəsinin subyekti lizinq obyektinə sürəti artırılmış amortizasiya qoşa bilər və beləliklə verginin özünə cəzb etdiyi qazancını amortizasiya məbləğində aşağı sala bilər.

Dəyişikliklərin hamısı lizinqdən yararlanmaq üçün maliyyə həvəsləndiriciləri olmaqla Azərbaycan Respublikasında lizinq fəaliyyət sahəsinin inkişaf etməsi üçün mühüm rol oynayır.

Nəticədə, edilən araşdırmalardan məlum olur ki, Azərbaycan Respublikasının lizinq sahəsində lizinqin qanuni şəkildə nizamlanması sektorunda nəzərə çarpan təqdirəlayiq işlər aşağıdakılardan ibarətdir;

- respublika prezidentinin 2002-ci il 2 sentyabr tarixli sərəncamına uyğun olaraq lizinq xidmətlərinin tətbiq edilməsi üçün xüsusi lisenziya alınması məcburi deyil;

- 2003-cü il 9 avqust tarixində qəbul edilmiş yeniliklər hesabına Mülki Məcəlləyə 18 yeni maddə artırılmışdır;

- lizinq prosesləri ƏDV-yə cəzb edilmir;

- lizinq əşyasına lizinq alan tərəfindən sürətləndirilmiş amortizasiya qoşulur.

Ancaq yenə də, ölkənin lizinq qanunvericiliyində bəzi fərqli nüanslar da

vardır. Bir tərəfdən, Vergi Məcəlləsində (VM) «malıyyə lizinqi», AR Mülki Məcəlləsində isə (MM) «lizinq» anlayışlarından yararlanılır. Digər tərəfdən isə, VM-nin 140-cı maddəsində və MM-nin 38-ci fəslində lizinq sazişinin mahiyyəti müxtəlif cür şərh olunur. Yəni, Mülki Məcəllə lizinq ən çox rəsmi qiymətlərinə, Vergi Məcəlləsi isə faktiki özəlliklərinə əsasən dəyərləndirilir.

Beynəlxalq praktiki fəaliyyətdən də aydındır ki, lazımi vergi güzəştlərindən sui-istifadə edilməsinə görə saxta lizinq sözləşmə bağlana bilər. Bizim MM-nin 340.2-ci maddəsinə əsasən bu cür sözləşmələr etibarsız nəzərdə tutulur. Nəticədə, lizinq sözləşməsinin faktiki məğzini aşkar etmək məqsədilə qanunvericilik istəklərinin olması şərtidir. Amma əslində tələblərin hamısı vahid normativ-hüquqi aktda qeyd olunması daha səmərəlidir. Yoxsa praktiki fəaliyyətdə, məsələn, MM-yə uyğun hazırlanmış müəyyən lizinq sazişi MM-nin istəklərini qəbul etmədikdə bağlanmış sözləşmənin aidiyyəti naməlum qalacaq. Bu səbəblə lizinq sözləşməsinə aid istəklərin hamısı, həmçinin MM ilə aşkar edilmiş istəklər ancaq MM-də aşkar edilməli və bu vaxt qanunvericilik aktlarının hamısında «lizinq» anlayışından yararlanmaq lazımdır.

Sözügedən istəkləri qəbul etməyən lizinq sazişi məğzindən asılı olaraq nisyə alqı-satqı və ya mülk icarəsi sözləşməsinə şamil edilməlidir.

MM-nin bir sıra verilən tezləri lizinq kimi qələmə verərək faktiki olaraq digər sözləşmənin bağlanmasına şərait yaradır. Yəni, MM-nin 747.3-cü maddəsinə əsasən lizinq alana sazişin zaman intervalı bitdikdən sonra lizinq obyektini qazanmaq işi tapşırıılır. Məlumdur ki, bu cür şərtə əsasən bağlanmış saziş sıradan nisyə alqı-satqı sözləşməsidir. Başqa cür desək, MM-nin 747-2-ci maddəsinə əsasən lizinq sazişində lizinq verənin uyğun mülkü ərsəyə gətirməsi əsas götürülə bilər . Bu vəziyyətdə bağlanmış sözləşmə isə daha çox podrat qarşılıqlı əlaqələrini yada salır.

Dediklərimizdən belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, Vergi Məcəlləsindən lizinqin olduğunu göstərən nümunələr ləğv olunsada onun vergi siyasətinə görə kredit üsulu olaraq qəbullanması daha yaxşı olardı. «Banklar haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun 32.1.2-ci maddəsində bank

nəzarətinə görə lizinq kredit üsulu olaraq qəbul edilmişdir. Adı çəkilən vəziyyətin hər biri rəsmi olaraq icarənin bir formasının kredit olaraq qəbul edilməsi iqtisadi siyasətin daxili hissəsidir. Ancaq bank, vergi və başqa qanunvericilikdə lizinqi nümayiş etdirən xüsusiyyətlər göstərməli deyildir, ona görə ki, bu mülki qanunvericiliyin problemidir.

Respublika qanunvericiliyinə əsasən, banklar onların razılaşmasında qəbul edilmişdirsə, lizinq xidməti ilə maraqlana bilərlər. Birbaşa kreditin az istifadə edilməsi lizinq zamanı bankın daha etibarlı təminatla malik olmasıdır. Ona görə ki, birbaşa kreditin təminatı olan ipoteka kreditindən fərqli olaraq lizinq obyektini ilk başdan bankın mülkiyyəti olur. Başqa sözlə desək, lizinq zamanı bank kreditin təyinatını tam əminliklə bilmir. Sırf buna əsasən vergi dəyərinin azaldılması olmadan belə bankların lizinq xidməti ilə maraqlanması onlar üçün olduqca uyğundur.

Son zamanlar AR Mərkəz« Bankı da bankların lizinq xidmətindən istifadə etməsi öz qaydaya salınmış protokolları ilə maraqlıdır. Məsələn, Mərkəz Bankının «Azərbaycan Respublikasının bank sistemində icarə prosesləri üzrə uçot Qaydalarında lizinq proseslərinin uçot qaydaları aşkar edilmişdir. Bu qaydalara əsasən lizinqin mühasibat uçotu kredit proseslərinin uçotuna oxşardır.

Analiz göstərir ki, Azərbaycanın lizinq sahəsində yer alan lizinq müəssisələri arasındakı çəkişməyə aşağıdakı qeyd olunanların təsir etməsi şərtidir:

- yeni müəssisələrin bazara daxil olmaq şansı;
- lizinqin yerində çıxış edən fəaliyyət növünün bazara daxil olmaq şansı;
- tədarükçülərin birliyi;
- alıcıların birliyi

Tərəqqi etmiş bazar iqtisadiyyatlı dövlətlərin praktiki fəaliyyətinə əsasən bilirik ki, adətən lizinq fəaliyyətlərinə ən az potensial ehtiyac ÜDM-in təqribən 2,8 faizinə, lizinq xidmətlərinin potensial təklifi isə tələbatın 20 faizinə bərabər götürülür.

Gələcəkdə iqtisadi yüksəlişə və iqtisadiyyatın diversifikasiyasına kömək edə

biləcək vacib maliyyə fəaliyyətləri cərgəsində istehsal təchizatı və vasitələrinin, daşınar və daşınmaz əmlakın alınması və təzə istehsalların hazırlanmasına köməklik edən lizinq fəaliyyətləri iştirak edəcəkdir. Hal - hazırda neftin olmadığı sahələrin aşağı kapitallaşdırılması səviyyəsi və bank sisteminin böyük investisiyaları maliyyələşdirmək bacarıqlarının yetmədiyi mühitdə maliyyə lizinqinin böyük rolu olur. Bundan başqa dövlətin maliyyə sahəsində müvəqqəti olaraq daha çox istifadə edilməyən bu texniki vasitənin tərəqqi etdirilməsi məqsədilə Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının gördüyü işlər yüksək dəyərləndirilməlidir. Qısa zaman intervalında lizinq xidmətinin sahəsinin böyüməsi məqsədilə ölkənin mülki və vergi qanunvericiliyinə xeyiri olan işlər düşünülməli, lizinq müəssisələrinə geniş texniki dəstək olması irəlidə portfelin müvəffəqiyyət əldə etməsinə zəmin yaradır.

2.2 Lizinq fəaliyyətinin iqtisadi səmərəliyinin qiymətləndirilməsi

Lizinq vasitəsinin dəstəyi ilə iki vacib istehsal vasitəsi: kapital və əmək (sahibkarlıq qabiliyyəti) sintez edilir ki, birlikdə bir tərəfdən, lizinq subyektlərinin respublika və bələdiyyə gəlir cədvəllərinin yaradılmasında və cəmiyyətin sosial-iqtisadi məsələlərinin həllində üzvlüklərini, digər tərəfdən isə, böyük dövrü istehsalı və bazarın lazımı imtiyazlarla avadanlığını təşkil edir. Lizinq alanların biznesin həm işçiləri, həm də azad iş sahibləri kimi ikili sosial-iqtisadi ada sahib olan onları nəinki şəxsi istehlakın səviyyəsinin yüksəldilməsində, həmçinin istehsal məhsullarının təşkilinin yerinə yetirilməsində maraqlı edir ki, bu da öz növbəsində elmi-texniki inkişafın tempinin artmasına şərait yaradır.

İcarədarla lizinq verən arasında ikitərəfli iqtisadi münasibətin əsasını investisiyalar və lizinq xərcləri yaradır. Bunlar istehsal mexanizmləri üzərində mülkiyyət hüququndan istifadəyə sahib olma, nəzərdə tutulan hüquqların gerçəkləşməsi və qazanılması qarşılıqlı əlaqələrini özündə biruzə verir.

Lizinq mexanizmlərinə (avadanlıqlarına və s.) iqtisadi sahiblik hüququ və razılaşma hədəfini gerçəkləşdirən istehsal gedişinin mövcudluğu bir qayda olaraq yalnız onların əldə edilməsinə görə haqq ödəniş haqqında problemin çözülməsindən sonra mümkündür.

Lizinq razılaşmalarının proyektləşdirilməsinin və lizinq sazişinin bağlanmasının daha absurd göstəricilərindən biri lizinq üçün çəkilən xərclərin miqdarının təyin edilməsi hesab olunur. İşin bu hissəsi həm lizinq alan üçün, həm də lizinq verən üçün zəruridir, ona görə ki onun nəticəsinə uyğun olaraq lizinq xidmətlərinin son dəyəri formalaşacaqdır.

Lizinq verən üçün müəyyən qazanc səviyyəsini əhatə edən iqtisadi baxımdan şərtləndirilmiş çəkilən xərcin miqdarının lizinq alan üçün isə konkret mühitlərdə xərclərin razılıq səviyyəsini təyin edilməsi lizinq sızləşmələrinin proyektləşdirilməsinin mühüm dövrlərindən biri hesab edilir.

Lizinq verən üçün lizinq üçün çəkilən xərclərdə lizinq sızləşməsi əsasında çəkilmiş xərclərin hamısının əsas götürülməsi və qeyd olunması şərtidir.

Lizinq sızləşmələrinin hazırlığının əsası, daha vacib sektoru lizinq üçün çəkilən xərclərin iqtisadi baxımdan şərtləndirilmiş daxili quruluşu və ölçüsü hesab edilir.

Lizinqə əsasən çəkilən xərclərin səbəbi, onun iqtisadi görünüşü barəsində iqtisadi ədəbiyyat siyahısında müxtəlif məlumatlara rast gəlinir. Əksər vaxt lizinq üçün çəkilən xərclərin adı altında mexanizmin, bina və təchizatların amortizasiyasının bütöv və yaxud hissə kəmiyyəti başa düşülür (26, 89). Məlumdur ki, belə təkliflər öz əsas quruluşuna görə, çoxelementli quruluşa sahib lizinq üçün çəkilən xərclərin bütün iqtisadi strukturunu nümayiş etdirmir.

Lizinqə əsasən çəkilən xərclər - lizinq obyektinin istifadəsi zamanı meydana çıxan qazancın paylaşdırılması üzrə mülkiyyətçi və lizinq verənin iqtisadi əlaqələr növüdür, təsərrüfat həyatı sahəsində isə lizinq alan və lizinq verənin ikitərəfli hesablaşmalar növüdür. O, istehsal mexanizmlərinin qiymətinin ödənilməsi, kapitalın yığılı və sahibkarlıq fəaliyyətində maraq yaradılması vəzifələrini icra edir.

Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə əsasən lizinq sazişinin qəbul edildiyi zaman intervalında sözü gedən saziş üzrə çəkilən xərclərin toplam dəyəri lizinq üçün çəkilən xərc hesab edilir (7, 138). Başqa sızlə ifadə etsək, lizinq üçün çəkilən xərclər lizinq sazişinə əsasən lizinq alana verilmiş lizinq əşyasından

yararlanmasına görə tərəfindən lizinq verənin xeyrinə çəkilən xərclərdir.

Respublika qanunvericiliyinə əsasən, əgər lizinq verən və lizinq alan arasında lizinq üçün çəkilən xərclərlə əlaqəli hesablaşmalar lizinq əşyası hesabına istehsal olunan xammalla (natura formasında) aparılırsa, bu cür xammalın dəyəri tərəflərin razılaşması ilə təyin edilir və lizinq sazişində yazılır.

Həmçinin Mülki Məcəllədə göstərilir ki, lizinq alanın lizinq xərclərinin ödənilməsinə əsasən məsuliyyətləri, lizinq sazişi ilə eyni qayda nəzərdə tutulubsa, lizinq alanın lizinq əşyasından yararlanmağa başladığı müddətdən etibarən qəbul edilir. Əlavə olaraq, respublika qanunvericiliyinə əsaslanaraq, lizinq sazişində lizinq üçün çəkilən xərclərə lizinq əşyasından yararlanmağa başladığı müddətdən 6 ay (180 gün) ötənədək vaxt verilməsi tələb oluna bilər. Sözsüz ki, lizinq üçün nəzərdə tutulan xərclər bilavasitə lizinq verənin balansına yüklənir.

AR Mülki Məcəlləsinin 748-ci maddəsinin II bəndində qeyd edildiyi kimi lizinq üçün nəzərdə tutulan xərclərin toplam dəyərində aşağıdakılar aiddir:

- lizinq predmetinin amortizasiyası üçün çəkilən xərclər;
- lizinq predmetinə yiyələnmək üçün vacib xərclər;
- lizinq predmetinə yiyələnmək üçün borc olaraq götürülən kreditə görə faiz;
- lizinq verənin gördüyü işin qarşılığı;
- lizinq verən tərəfindən lizinq predmeti sığorta edilmişdirsə, sığorta üçün çəkilən xərc;
- lizinq verənin digər fəaliyyətlərinin qarşılığı;
- lizinq verənin lizinq sazişi ilə bağlı düşünülmüş digər xərcləri.

“AR Vergi Məcəlləsinin 114.3-cü maddəsinə əsasən vacib ləvazimatların qrupları üzrə illik amortizasiya normaları aşağıdakı kimi təyin olunur” (8, 125):

- qurğular ,binalar və inşaat məhsulu - 7%-kimi;
- hesablama texnikası, maşın və təchizat - 25%-kimi;
- nəqliyyat avadanlıqları - 25%-kimi;
- iş heyvanları - 20%-kimi;
- təbii ehtiyatların istehsalına hazırlıq işlərinə və geoloji-kəşfiyyat işlərinə

ödənیلən məbləğ - 25%-kimi;

- qeyri-maddi aktivlər - istifadə müddəti aydın olanlar üçün isə illər müvafiq məbləğlərlə, istifadə müddəti aydın olmayanlar üçün 10%-dək,;

- əlavə olaraq istifadə edilən ləvazimatlar - 20%-kimi.

Maddələrin və İqtisadi elementlərin daxili quruluşuna əsasən lizinq üçün nəzərdə tutulan xərcləri xalis (xalis renta) və ümumi xərclərə ayırmaq olar. Xalis lizinq xərcləri zamanı lizinq alan işıqlandırma, isitmə və s. haqlar da aid edilməklə pul qarşılığında götürülən mülkə (xüsusilə də daşınmaz) sahiblik edilməsinə əsasən bütün xərcləri özü çəkir, lizinq verənə isə sırf gəlir və ya əslində renta hesab edilən məbləği ödəyir.

Lizinq üçün ödənen xərclərin maddə və komponentlərinə aşağıdakılar daxildir:

- lizinq verənin əldə etdiyi qazanc;

- lizinqin alınması və bölüşdürülməsi üçün sərf olunan məbləğ;

- lizinq obyektinin alınması üçün kreditə görə faiz;

- bağlanan sazişə əsasən lizinq verənə əlavə xidmətlər üçün verilən məbləğ;

- lizinq verənin torpaq vergisi;

- ƏDV;

- əgər sığorta lizinq verən tərəfindən aparılırsa, o zaman lizinq predmetinin sığortasına görə sığorta haqları;

- daşınmaz əmlak üçün lizinq verənin istismar xərcləri;

- lizinq obyektini üçün lizinq verən tərəfindən ödənilən vergi;

- lizinq obyektinin alış qiyməti.

Ümumi lizinq xərcləri zamanı mülkün sahibi onların iqtisadi komponentlərinin hamısını icarədarə ödəyir və onun qorunması üzrə lazımı işləri yerinə yetirməklə mülkiyyətin yükünü daşıyır.

Absurd lizinq xərcləri sistemində onların yeganə fərqi faiz xərcləri şəklində ayrılır. Faiz üçün ödənen xərclərin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, lizinq xərclərinin miqdarı iki yerə ayrılır:

- bazarda formalaşmış lizinq dərəcələrinin 70-80%-ni əhatə edən hissə;

- dəyişkən, yəni lizinq alan tərəfindən istehsal edilən məhsulun (görülən xidmətlərin) dəyərinin müəyyən bir hissəsi.

Lizinq üçün çəkilən xərclərin də dəyişkən və sabit hissənin uyğunlaşdırılması bazar xərclərinin dərəcəsinin mülk sahibinin imkanlarından daha çox üstünlük təşkil etməsi ilə əlaqədar onun öz təhlükə səviyyəsini aşağı salmağa şərait yaradır, həmçinin onun istehsal xidmətinin məqsədəuyğunluğunu yüksəltməyi stimullaşdırır.

Lizinq üçün çəkilən xərclərin əsasını lizinq verənin sazişdə qeyd edilmiş məbləğin hamısı əhatə edir. Bu xərclərdən bəzisi funksional təyinatına görə lizinq predmetinin hesab dəyərinə, başqa bir hissəsi isə hal-hazırki xidmətin xərclərinə şamil edilir.

Saziş amillərinə əsasən həm cari xərclərin, həm də əsaslı xərclərin ayrı-ayrı maddələri lizinq alanda da qeyd oluna bilər.

Lizinq xərclərinin təyin edilməsinin başlıca nəzəriyyələrindən biri icarəyə götürülmüş ləvazimatların əlverişli artımla geri verilməsi hesab edilir. Lizinq predmetinin geri verilmə dəyərinin kəmiyyəti ticarət obyektinə ola bilməz. Lizinq sözləşməsi ancaq o, miqdar olaraq əvvəlcədən göz qabağındadır və ona görə də lizinq xərclərinin daxilində mülkün bütün normativ istifadə müddətində sabit ölçüdə ola bilər.

Ancaq Lizinq haqqının ödəmə vəzifəsindən əlavə həvəsləndirici vəzifəni də gerçəkləşdirməsindən ötrü buraya lazımi istehsal təchizatlarının amortizasiya ayırmaları məbləğindən başqa kompleks vəziyyətdə suda faizindən az olmayan nisbi ölçüdə lizinqdən istifadə edən sahibkarın toplam qazancının bir hissəsi daxil olunmalıdır. Emalın tərəqqisinə xüsusilə də Lizinq əsasında təchizatla təmin edilməsi suda faizindən fərqli olaraq aktiv gedişat hesab edilir. Belə ki, bütövlükdə qanunauyğun qəbul edilməlidir ki, icarədarın gəlir səviyyəsi stabil iqtisadiyyatda bank faizindən yüksək olmalıdır.

İqtisadi ədəbiyyat siyahısında lizinq üçün çəkilən xərclərin məbləğinin təyin olunmasının metodoloji əsası olaraq Lizinq istifadəçisi tərəfindən tərtib olunan toplam gəlirin paylaşdırılması mexanizmi sayılır ki, orta gəlir norması olduğu

müddət onun və Lizinq predmeti mülkiyyətçisinin maraqlarının ikitərəfli xeyir əsasında uyğunlaşması üçün şərait yarada bilər. Məlumdur ki, Lizinq üçün çəkilən xərclər ödəndikdən sonra lizinq verən nəinki xammal satışı gəlirlərindən istehsal xərclərini ödəməlidir, həm də geniş dövrü istehsal və şəxsi İstehlak üçün lazımı hesab edilən mənfəəti əldə etməlidir. Həmçinin, icarədar (əmlak mülkiyyətçisi) də lazımı qazanca yiyələnməlidir, yoxsa mülkü lizinqə verməyin heç bir mənası yoxdur.

Lizinq üçün nəzərdə tutulan məbləğin konkret ölçüsü yuxarı və aşağı sərhədlər intervallında yerləşir və uyğun istəklərin sərbəst və şüurlu qəbul edilməsi ilə, müsabiqə seçimində isə tələb və təkliflərin nəzərə alınması ilə təyin edilir.

Tətbiq edilmə üsulu kimi lizinq üçün çəkilən xərclərin növlərini və quruluşlarını eyniləşdirmək olmaz.

Təcrübədə lizinq üçün çəkilən xərclərin 3 əsas formasını verirlər:

- pul forması - bütün ödənişlər nağd pul vasitəsi ilə aparılırsa;
- kompensasiya formasında və natural formada:

- əgər hesablamalar lizinq predmetinin istifadə edilməsilə ortaya çıxan imtiyazlar hesabına və yaxud icarədarə qarşılıq olaraq xidmətlər göstərmək üsulu ilə edilərsə. Bu cür hesablamalar üsulu xarici lizinq etmə anında idxal vasitələrini əldə etmək üçün vacib valyuta ləvazimatlarının olmadığı mühitdə, həmçinin dövlətin aqrar sənaye kompleksində xüsusilə istifadə olunur;

- qarışıq ödənişlər - pul və tarazlaşdırıcı rolunu oynayan ödəmələrin uzlaşdırılmış forması hər iki tərəfin iştirakı əsasında, xüsusilə də böhran və sərt maliyyə siyasəti mühitində xüsusilə istifadə edilə bilər.

Hesablanma üsuluna əsasən lizinq üçün çəkilən xərclərin aşağıdakı 4 növü məlumdur:

- təsbit olunmuş dərəcələr. Bu, sөzləşmə əsasında dəqiq məbləğdə pul, qarışıq və ya natural strukturda təyin olunur;

- pay ödənişləri. ödənen pul təsbit olunmuş məbləğdən öncəlik təşkil etməklə lizinq alanın gəlirindən, ümumi gəlirində iştirak etmək vasitəsilə icarəyə götürülən mülkdə emal edilən gerçəkləşən xammalın miqdarından hər hansı pay formasında

hesablanır. Bu lizinq predmetinin məxsus olduğu şəxs üçün ödənişin təyin edilməsinin primitiv, rahat və səmərli üsuludur. Amma bunun çox vacib qüsuru da vardır; yüksək istehsal-maliyyə nəticələri və əlverişli iş olan müddətdə lizinq xərcləri xeyli miqdarda artır. Göründüyü kimi problemlə bir vəziyyət müşahidə olunur: icarədar nə qədər aktiv olarsa, intensiv işləyirsə, digər bərabər vəziyyətlərdə icarədar üçün daha çox məbləğ ödəməniş etmək lazım olurki, bu da qeyri – ixtiyari olaraq sahibkarın motivasiyalı stimullarına mənfi təsir edir;

- məcmu və ya minimal xərclər. Bu, bütün lizinq xidməti müddətində bütün lizinq xərclərinin miqdarı, həmçinin sözləşmə müddəti bitdikdən sonra icarəyə götürülmüş mülkün mülkiyyət olaraq alınması zamanı ödənilən pul dəyərindən ibarətdir;

- lizinqə verilən predmetin miqdarından faizlə ödəmələr - daha çox istifadə olunan hesablama üsuludur. Təchizatın quruluşundan və faydalanma müddətindən asılı olaraq lizinq üçün çəkilən xərcin miqdarı misal olaraq, Bakı şəhərində bir il ərzində şəhər ləvazimatlarına əsasən əldə edilən mexanizmin dəyərinin 1faizindən 7-8faizinə qədərdir.

Lizinq alanın iqtisadi durumuna əsasən ödəmə üsuluna görə lizinq xərclərinin aşağıdakı növləri icra edilir:

- proporsional bərabər paylar və ya xətti üsulu. Buraya tipik, standart, eyni ölçüdə ödəmə üsulları daxildir;

- davamlı artmaqda olan – müqavilənin ilk ilində nisbətən kiçik haqlar təyin edilir, daha sonra isə qismən təchizat istifadə edildikcə və emal olunan məhsulun miqdarı artdıqca sözügedən xərclər artır. Bu cür qarşılıqlı əlaqələr müəyyən həddə başlanğıc kapitalına malik işə yenidən qoşulan sahibkarlar üçün xüsusilə diqqət çəkicidir,

- reqressiv – qismən azalan ödənişlər daha çox lizinqin başlanğıc mərhələsində sürətli ödəmələr zamanı istifadə olunandır. Onlar əmlak mülkiyyətçisinin təhlükə dərəcəsini xeyli azaldır və lizinq verənin fəaliyyət müstəqilliyinə müsbət təsir edir;

- mövsümi - istehsal prosesinin mövsümi xarakterli digər sektorlarında və kənd təsərrüfatında müvəffəqiyyətli şəkildə istifadə olunur. Bu zaman intervalında

məhsul yığım bittikdən sonra ödəniş imkanı müsbət istiqamətdə irəliləyir.

Təkrar olunma xüsusiyyətinə əsasən (qrafik üzrə) xərclər aşağıdakılardır:

- birdəfəlik çəkilən xərclər, lizinq predmeti göndərişindən və təhlil-təslim sərəncamının imzalanmasından sonra qeyd edilir;

- vaxtaşırı - rüblük, aylıq, illik xərclər əsasən praktiki fəaliyyətdə iştirakçıların təyin etdiyi qrafik üzrə geniş istifadə edilir;

- avanslı ödəmə - bu bir növ lizinq sazişinin imzalanması lakin əvvəlcədən hissə-hissə ödəmə kimi özünü göstərir, sonradan isə lizinq üçün çəkilən xərclərin ümumi miqdarından çıxılır, geri qalan məbləğ qəbul edilmiş qaydada geri qaytarılır.

Lizinq kontraktı bağlanarkən iştirakçılar mövcud vəziyyətlərdə lizinq ödəmələrinin daha qəbul olunan növünü seçə bilərlər ki, həmçinin öz növbəsində sözləşmənin bütün üzvlərinin tələblərini ödəməlidir.

Lizinq kontraktında iştirakçıların razılığı ilə aşağıdakılar aşkar edilir:

- lizinq üçün çəkilən xərclərin miqdarı;

- yerinə yetirmə forması - natural və ya qarışıq, pul;

- yerinə yetirmə üsulu: sazişin bağlandığı zaman intervalında eyni qazanlı ödəmələrlə aşkar edilmiş toplam gəlirin həcmi;

- qəbul edilmiş miqdarda avans vasitəsilə;

- azalan və ya artan ölçülərdə;

- möhlət hüququ olan lizinq xərcləri ilə;

- ödəmələrin təkrar olunması - rübdə, ayda və ya ildə bir dəfə.

Təkrar olunan lizinq xərclərinin hesablanması üsulları maliyyə rentalan nəzəriyyəsinə uyğun tətbiq edilir. Lizinq ödənişlərinin miqdarının müəyyən edilməsi lizinq növündən, xərclərin forma və üsulundan, həmçinin iqtisadiyyatın aktivlik imkanından asılı olaraq, daha doğrusu, dəyişməz tərəqqi zamanı və ya inflyasiya prosesləri qeyd edilməklə müxtəlif qaydalarla yerinə yetirilə bilər.

Dəyişməz iqtisadiyyat mühitində lizinqin dəyəri obyektə amortizasiya ayırmalarının dəyərindən, kredit imkanlarına görə haqdan, lizinq müəssisəsinin marjından (komissiyon ödəmələrindən), mülk sahibinə servis xidmətlərinin

haqqından, ƏDV-dən, gömrük xərclərindən (xarici lizinqdə), təhlükəli vəziyyətin sığortası xərclərindən və s. yaranır.

Lizinqin təkmilləşməsi sahəsi üzrə marağın yaradılması üçün lizinq predmetinə lizinq alan tərəfindən sürətləndirilmiş amortizasiyanın (əmsal 2) quraşdırılması xüsusi rol oynayır. Bu cür bir əmsalın tətbiqi yalnız icarədarın təhlükəli vəziyyətlərinin ən aşağı səviyyəyə salınması üçün yox, həm də onun lizinq proyektinə sərf etdiyi ləvazimatın qısa müddətdə geri verilməsi üçün şərtidir.

Cədvəl 2.2 *Lizinq məqsədilə Azərbaycana idxal olunan avadanlıqların dəyərinin hesablanmasına dair təkliflər*

	Lizinq bu gün	Təklif
Avadanlığın dəyəri	100,00	100,000
Gömrük rüsumları (faiz)	15%	15%
Gömrük rüsumları (məbləğ)	15,000	15,000
İdxal ƏDV-si (faiz)	18%	0%
İdxal ƏDV-si (dollar)	20,700	0
Avadanlığın alıcı üçün dəyəri	135,70	115,000
Lizinq verənin illik faizləri (%)	12%	12%
Lizinq verənin faizləri (5 il ərzində)	52,523	44,511
Xidmət ƏDV-si	0%	0%
Xidmət ƏDV-si (dollar) 13.2.14.1	0	0
Lizinq əməliyyatının dəyəri	188,22	159,511

Hal - hazırda bir sıra Azərbaycan bankları üçün üç-dörd ilədən çox müddət intervalında kreditlərin verilməsi az real görsənir. Sürətləndirilmiş amortizasiya avadanlığından faydalanmaq xeyli böyük dərəcədə lizinq alanlara onların vergi tutulan gəlir hesabının ləğv olunan hissəsində güzəştlər təqdim etmək məqsədilə şərtlənirdi. Burada lizinq prosesi üzvlərini maraqların üst-üstə düşməsindən danışmaq qeyri-mümkündür. Bu güzəşt həm də əmlak sahibkarına onun tərəfindən investisiya edilmiş ləvazimatların geri qaytarılmasını sürətləndirməyə şərait yaradır.

Lizinq üçün çəkilən xərclərin daxili quruluşunu təşkil edən komponentlərdən biri də lizinq süləşmələrinin yerinə yetirilməsi üçün icarədarlar tərəfindən cəzb olunan maliyyə vəsaitlərinə görə verilən məbləğdir. Bu vəsaitlərin dəyəri valyuta və manat kreditləri sektorunda durumdan asılı olaraq geri çevrilir.

Lizinq verənin lizinq majı da lizinq xərclərinin vacib komponentlərindən hesab edilir. Müəyyən situasiyalarda lizinq majı termininin qarşılığı olaraq komissiyon ödəmələri, komissiyon haqqı və s. kimi ifadələrdən işlədilir. Lizinq marjı özündə icarədarın özəl xərclərini və onun əldə etdiyi gəliri birləşdirir.

Həmçinin icarədarın xərclərinin tərkibinə sövdələşməyə əsasən lizinq brokerlərinə ödənilən lizinq fəaliyyətləri haqqı da tətbiq edilə bilər.

Nəticə etibarilə, sözü gedənlərin əsasında belə belə fikir yürütmək olar ki:

- icarədar və lizinq alan arasında ikitərəfli iqtisadi əlaqələrin əsasını lizinq üçün çəkilən xərclər əhatə edir ki, bunlar da istehsal mexanizminə sahibliyi, ondan faydalanmağı, mülkiyyət hüququnun gerçəkləşməsini və öyərilməsini özündə biruzə verir;

- lizinqin iqtisadi cəhətdən vaciblik dərəcəsi lizinq sözləşmələri zamanı ortaya çıxan qarşılıqlı əlaqələrin xarakteri ilə açıqlana bilər;

- icarədar üçün lizinq sözləşməsinin özü kommersiya marağı ifadə edir, çünki o, iqtisadi əlverişliliyə qadirdir;

- lizinq sözləşmələrinin təşkilinin mühüm komponenti lizinq xərclərinin iqtisadi istiqamətdə şərtləndirilmiş daxili quruluşu və miqdarı ölçüsüdür;

- lizinq haqqının obyektivliyi əmlakın dəyəri və vəziyyəti, amortizasiyanın müddəti və norması, ssuda faizi, vergi güzəştləri və s. ilə müəyyən edilir;

- iqtisadi nöqtəyi-nəzərdən lizinq ödənişləri lizinq mülkünün qaytarma dəyərindən yüksək olmalıdır, əks təqdirdə onun primitiv dövrü istehsalı təşkil edilə bilməz;

- lizinq alan tərəfindən lizinq ödənişləri kompensasiya, pul və ya qarışıq formaya malik ayrıca haqlar formasında ödənilir. Bu vaxt ya deqressiv şkala üzrə (müqavilənin bütlin fəaliyyəti müddətində bərabər hissələrlə), ya da reqressiv şkala üzrə (ödəmələrin ölçüsü böyükdən kiçiyə doğru dəyişir) lizinq ödəmələri sxemlərindən istifadə olunur;

- lizinq ödənişləri lizinqin ödəmə üsulundan, növündən və iqtisadi mühit əsasında təyin edilir;

son zamanlar dövlətdə lizinq predmeti olan əmlaka sürətləndirilmiş

amortizasiyasının tətbiqi ilə yanaşı maliyyə lizinqi əməliyyatlarının ƏDV tərkibindən çıxarılması lizinq fəaliyyətində maraq oyatma mərhələsinə keçid üçün zəmin yaradır.

2.3 Lizinq münasibətlərinin formalaşması üzrə dünya təcrübəsi

Azərbaycan Respublikasında lizinqin tərəqqisi xarici ölkələrdə, əsasən də tərəqqi etmiş bazar iqtisadiyyatlı ölkələrində lizinq xidmətinin yaradılmasının forma və üsullarının geniş analizini tələb edir.

Müxtəlif ölkələrin praktik fəaliyyəti isbat edir ki, son zamanlar lizinq prosesləri bir sıra dövlətlərdə iqtisadiyyatın stabilləşdirilməsinin və tərəqqisinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Onlarda lizinq tutumunun artım dinamikası maşın və təchizat emalına özəl kapital qoyuluşunun artım dinamikasını xeyli geridə qoyur. Lizinq həm xarici, həm də daxili bazarlarda xammalların satışı zamanı daha çox işlədilir. Hər il dünyada lizinq quruluşunda təzə təchizat, maşın və vasitələrlə maliyyələşməyə 400 milyard Amerika dollarından çox pul istiqamətləndirilir ki, nəticədə xarici investisiyalann tutumu ilə eynilik təşkil edir. Mülki təyyarə avtomobil və dəniz gəmilərindən əlavə, beynəlxalq lizinqin obyektləri çox vaxt inşaat təchizatı, hesablama texnikası, dəzgah və mexanizm olur.

Bazar iqtisadiyyatına malik dövlətlərdə kapitalın 25-30%-i lizinq proseslərinin əsas hissəsini təşkil edir, təzə xammalların 80 faizə qədəri pul qarşılığında götürülmüş təchizatlardan emal edilir.

XX əsrin sonlarında avadanlıq və maşına investisiyanın ümumi məbləğində lizinqin xüsusi çəkisi

Ölkələr	Lizinqin xüsusi çəkisi, %-lə
1. Fransa, Almaniya, İspaniya, İsveç	12-17
2. Hollandiya, İtaliya	12-14
3. Yaponiya, Norveç, Danimarka, Avstraliya	8-10
4. ABŞ	25-30

Lizinq fəaliyyətlərinin modern dünya bazarı əsasən Qərbi Avropa, ABŞ və Yaponiyada toplanmışdır ki, onlar da yer üzündə lizinq sənədləri tutumunun təqribən 93 faizini təşkil edir. İndoneziya, Honkonq, Sinqapur, Tayvan və əsasən də

Cənubi Koreyada lizinqin sürətli tərəqqisi izlənilir. Cənubi Koreya dünya üzrə qruplaşmada beşinci yerdə durur.

Qloballaşma mühitində yer üzünün ayrı-ayrı ölkələrində lizinq qanunvericiliyi dəyişik fərqlərə sahibdir. Yəni, kontrakt üçün ayrılan müddətin axırında təchizat alışı olan opsiyonlu lizinqin fransız modeli olan İngiltərədə lizinq sözləşməsi deyil, icarə-satış sözləşməsi sayılır. ABŞ-da da həmçinin opsiyon lizinqin vacib şərti kimi çıxış etmir. Lizinq zamanı alış opsiyonunun vəzifəsi toplu olaraq birbaşa əks dəyərləndirmələrə sahibdir. Məsələn, İtaliya, Fransız və Belçika qanunvericiliklərində alış opsiyonuna lizinq sazişinin vacib komponentlərindən biri kimi nəzər salır. Lizinqləşdirilən mülkün mühasibat uçotu qaydalarında da hüdud olmur. İngilis-sakson sistemi lizinq predmetinin icarədarın hesabında özünü biruzə verməsini qeyd edir, Fransada və bəzi ölkələrdə uyğun verilənlərə əsasən, o, lizinq müəssisəsinin hesabına qeyd edilir.

Dünya ölkələrinin praktiki fəaliyyətində bu vaxta kimi lizinq termininin özünün hətta vahid izahına təsadüf edilmir. Amma bu, ancaq lizinq proseslərinin (Belçikada maliyyə icarəsi, Fransada kredit-icarə və s.) şərh üçün fərqli anlayışlardan faydalanılması ilə əlaqəli deyildir. Əslində bunu qanuni və iqtisadi xassələrlə uyğunlaşdırmaq yaxşı olardı. Yəni, dövlətlərin əksəriyyətində, həmçinin ABŞ-da lizinq sözləşmələrini qaydaya salan özəl qanunvericilik yoxdur, lizinq sazişini nəticəsində ortaya çıxan əlaqələr isə mülki və ticarət hüququnun kompleks müddələri ilə, vergi qanunvericiliyi ilə nizamlanır. Sözügedən dövlətlərdə əsas vəzifəni lizinq və məhkəmə təcrübəsi yerinə yetirir. Bir sıra dövlətlərdə, həmçinin Fransa, Belçika və İspaniyada özəl lizinq qanunvericiliyi yaradılmışdır. Bu dövlətlərin normativ təqdimatlarında lizinqin tərif verilir, özəllikləri sadalanır, maliyyə lizinqi sazişinin bağlanması mövzusunda şərtlər təyin edilir, icarədarın nəzərdən keçirməli olduğu təkliflər söylənilir. Daha sonra, lizinq zaman intervalı və mülkün normativ fəaliyyətinə sərf olunan zaman intervalındakı nisbət, həm də icarədar, lizinq alan və mülkün satıcısı arasındakı qarşılıqlı əlaqələr qanunvericiliklə nizamlanır. Beləliklə, lizinqin xüsusilə, hüquqi təminatının var olması və yoxluğu ilə əlaqədar olmayaraq operativ və maliyyə lizinqin qəbul

edilmə səbəbinin hüquqi və iqtisadi anlayışları mühasibat uçotunda istifadə edilən üsullarından əvvəldə dayanırlar.

Xarici ölkələrdə lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin qaydaya salınması praktiki fəaliyyətinin sistemləşdirilməsi hüquqi təminatının üç səviyyəsini ayırd etməyə şərait yaradır. Lizinq sۆzləşmələrini nizamlayan özəl qruplardan təşkil olunmuş ölkələr (Belçika, Fransa, İtaliya və s.); özəl qanunvericilik protokollarından təşkil olunmuş ölkələr (İngiltərə, Avstraliya); özəl qanunlara və qanunvericilik protokollarına malik olmayan ölkələr (Almaniya, ABŞ).

Birinci qrup ölkələrin özəl qanunlarında lizinq müddəti ərzində ortaya çıxan üçtərəfli qarşılıqlı əlaqələrin kompleksinin hamısının nizamlanması cəhdi bir sıra mühüm işlərin müfəssəl surətdə qaydaya salınmasının olmaması ilə uyğunlaşdırılır. Bu protokollara əsasən lizinq sazişində üçtərəfli razılaşmada vacib olaraq qeyd edilir ki, təchizat gələn dəfə icarəyə veriləcəyi üçün əldə edilir və o, ancaq emal olunmaq məqsədilə işlədilər bilər, həmçinin alışı hüququ barəsində tələblərə və saziş müddətinin bitməsindən sonra təchizatın alındığı qiymətə müəyyən sərhədlər qoyulur. Bundan başqa, sözügedən dövlətlərdə təhlükəli hal və məsuliyyətin meydana çıxması problemləri mülki və ticarət hüququnun kompleks tələbləri ilə təyin edilir.

İkinci qrup ölkələrdə lizinqin qanuni olaraq qaydaya salınması iki nəzəriyyədən əsas götürülməklə - qısamüddətli istifadəyə verilmiş mülkün öz qiymətindən asılı olmaqla və lizinq sazişi subyektlərinə əsasən yerinə yetirilir. Məsələn, İngiltərənin qanunvericilik praktikasında lizinq predmetinin toplam məbləği 2000 funt sterlinqindən çox olmadığı və istifadəçinin isə qanuni şəxs hesab edildiyi mühitədə 1965-ci ildə qəbul olunmuş icarə-satış mövzusunda Qanunun tələbləri istifadə olunur.

Üçüncü qrup ölkələr üçün lizinqin tərəqqi etməsinə xüsusi qanunvericiliyin olmaması əngəl olmurdu. Bunun səbəbi, yaxın zamanlara kimi ABŞ-da lizinqə müraciət edilməsinin əsas təhrik edici maraqqoyatma amili amortizasiyalı vergi güzəştləri hesab edilirdi. Onlar isə öz növbəsində vergi tutma haqqında qanunvericilik protokollarında tənzimləndirdi. Nəzərdə tutulan ölkələrdə lizinq

sözləşmələrinin olmasına baxmayaraq, həmçinin mülki və ticarət hüququnun kompleks iddiaları geniş tətbiq olunur.

Lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin subyektləri mövzusunda problem də əksər ölkələrdə ayrı-ayrı üsullarla müəyyən edilir. Məsələn, Fransada lizinq sözləşmələrini banklar və bankla əlaqədə olan ixtisaslaşdırılmış maliyyə təşkilatları yerinə yetirə bildiyi halda, Amerikada kommersiya banklarına maliyyə xidmətlərinin bəzi növlərini həyata keçirmək üçün icazə verilmir. Lizinq müəssisələri bilavasitə banklardan ayrılmışdır. Belçikada lizinqlə yalnız iqtisadiyyat Nazirliyinin fərdi icazəsini almış iş yerləri məşğul ola bilər. İtaliyada icarədar müvafiq qiymətə malik kapitalla sahib olmalıdır.

ABŞ-da lizinqin yüksək səviyyədə tərəqqi etməsinin əsas səbəblərindən biri də vergi güzəştləri hesab edilir. Bu isə investisiyalı vergi güzəşindən və sürətli amortizasiyadan təşkil olunmuşdur. Məsələn, təchizatın əldə edilməsinə əsasən xərclər 100 min \$, investisiya güzəşti 10 % olarsa, büdcə miqdarından 10 min \$ ləğv edilir. Amma vergi güzəştləri ancaq o halda yarandı ki, saziş ABŞ-ın Maliyyə Nazirliyinin nəzdində yerləşən daxili gəlirlər idarəsinin İcarəsi üçün təyin etdiyi qaydalara uyğun gəldi:

- ❖ lizinqin davamlılıq müddəti 30 ildən aşağı olmalıdır;
- ❖ lizinqə ayrılan zaman intervalının sonunda obyekt öz əvvəlki dəyərinin 20 % az olmayan geriyə qalan məbləğin miqdarına sahib olmalıdır;
- ❖ lizinqə ayrılan zaman intervalı təchizatın xidmət müddətinin 75 faizini keçməməlidir;
- ❖ icarədar tərəfindən lizinq predmetinə minimal edilən yatırım onun dəyərinin 20 %-dən az olmamalıdır;
- ❖ bir sıra müsbət dəyişikliklərdən əlavə lizinq alan lizinq obyektinə yatırım etməlidir;
- ❖ lizinq ödənişlər qrafikini nəzərdə tutmamalıdır, ona görə ki, onlar ilkin mərhələdə böyük, daha sonra isə kiçik ola bilər;
- ❖ icarədar vergi güzəştlərindən asılı olmayaraq gəlirin alınmasını diqqət mərkəzində saxlamalıdır;

❖ lizinqin uzadılması prosesi təchizatın normal bazar midarına göz gəzdirməlidir.

ABŞ-da avtomobil nəqliyyatı mexanizmlərinin lizinqi geniş vüsət almışdır ki, o da bağlı və açıq üsullarda tətbiq edilir.

Belçikada lizinqin yerinə yetirilməsi xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- əmlak lizinq verən tərəfindən ancaq peşəkarlıq məqsədlərinə görə istifadə olunmalıdır;
- əmlak lizinq verən tərəfindən onun gələcək lizinqi məqsədlə alınmalı və növbəti lizinq verənin təkliflərinə uyğun gəlməlidir;
- lizinqə ayrılan zaman intervalı əmlakın istifadə müddətindən yuxarı olmamalıdır;
- icarə üçün ayrılan məbləğin eyni miqdarı təyin edilir ki, bu lizinq verənə icarəyə götürülən əmlakın ödənişlərini sazişin fəaliyyət göstərdiyi vaxt intervalında ödəməyə şərait yaradır;
- sazişdə əmlakın qalıq dəyərində uyğun qiymətlə lizinqin bitməsi onunla icarəyə götürülən əmlakın mülkiyyətçi kimi lizinq verənə hüquq verilməsi fikrinə diqqət edilmişdir.

İngiltərədə kontrakt o zaman lizinq sözləşməsi hesab edilir ki, aşağıdakı şərtlər yerinə yetirilmiş olsun:

- o, mülkün istehsal müddətinin 75 %-dən az olmayan müddətə bağlanır;
- burada mülkün satış qiymətinin kontraktın fəaliyyət müddəti ərzində tam ödənilməsi təsvir edilir.

Avstriyada lizinqin yerinə yetirilməsi xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- lizinq sazişinin mühüm zaman intervalı mülkün iqtisadi xidmətinin zaman intervalının 40-80 %-ə bərabər olur,
- alış opsiyonunun satış qiyməti opsiyonun gerçəkləşmə anına mülkün satış qiyməti ilə tutuşmalıdır;
- lizinq sazişinin davam etmə müddətində təkrar ödəmələr nominal olmalıdır;
- əgər lizinq sazişinin obyektini ancaq faydalanması üçün vacib olan xüsusi mülk hesab edilərsə, bu zaman belə mülkün iqtisadi sahibkarı istifadəçi

sayılır.

Böyük Britaniyada lizinq ancaq vergi güzəştlərinin həyata keçirilməsindən sonra sürətli tərəqqi etməyə başladı. Müəssisələr vergi tutulan qazancdan eyni ildə 100 faiz investisiya seçə bildilər. Bu güzəştlər ancaq xeyli məbləqli qazanca sahib müəssisələr üçün xeyirli hesab edilirdi, ancaq həm də qısa yolla lizinq verənlər üçün səmərəli idi. Müəssisələr vergi güzəştlərindən ancaq hesabat ilinin axrında faydalana bilirdilər. Müəssisə əgər ilin başlanğıcında investisiya irəli sürürdüsə, bu zaman o nəzərdə tutulan güzəştlərdən məqsədəuyğunluq alınana qədər bir az gözləməli olurdu. Böyük Britaniyada lizinq müəssisələrindən aşağıdakı vergilər əldə edilir:

- ❖ korporasiya qazanc vergisi (25-35 faiz);
- ❖ kapital vergisi (adətən 1 faiz);
- ❖ əlavə dəyər vergisi (onun standart dərəcəsi 15 faizə bərabərdir);
- ❖ yerli vergilər (əsasən daşınmaz əmlak üçün nəzərdə tutulan vergilər).

Alış icazəsi olmayan lizinq sözləşməsi müddəti ərzində icarədar fəal dəyərində vergi güzəştləri etmə ixtiyarına sahibdir və vergi tutulan qazancın hesablanması zamanı lizinq ödəmələrinin bütöv dəyərini həmin hesablama mərhələsində ticarət daxilolmaları kimi qəbullanır. Bundan başqa lizinq alan icarə Ödəmələrinin tam dəyərini çıxmaq ixtiyarına sahibdir.

Obyekti əldə etmək ixtiyarına sahib lizinq zamanı lizinq alan qəbul edilmiş mərhələnin axrına nominal pul miqdarı ilə obyektə əldə etmək ixtiyarına sahibdir. Lizinq verənin ödəmələri aşağıdakı elementlərdən ibarətdir:

vacib xərclər - obyektin alınması üçün ödəniş haqqı çox vaxt icarədarın alış qiyməti ilə eynilik təşkil edir;

maliyyə xərcləri - faizlərin dəyəri, yəni, alış ixtiyarına sahib olana qədər obyektin kirayə edilməsinə görə lizinq ödəmələridir.

Almaniyada lizinq mülkündən vergi qazanc edilərkən aşağıdakı iqtisadi toxunuş əsas rol oynayır (15, 27):

maliyyə lizinqində mülk vergisini çox vaxt onun normal faydalanma müddəti mühüm icarə vaxtından çox olarsa lizinq verən ödəyir və lizinq verən nəzərdə

tutulmuş müddəti uzatmaq ixtiyarına sahibdir;

faydalanmanın zaman intervalı və mühüm icarə vaxtının demək olar ki, bərabər olması zamanı da qayda tətbiq edilir;

funksiya olaraq icarədarın vergi xərci onu göstərir ki, ancaq icarədar təsərrüfat sahibi kimi vergi güzəştli investisiya hüququndan yararlanı bilər;

əmlak vergisinin ödənilməsi istənilən vəziyyətdə mühitdən asılı olaraq lizinq alan və ya icarədar tərəfindən yerinə yetirilir.

Almaniyada lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin hüquqi tələbləri məhkəmə praktiki fəaliyyəti və vergi xidməti qərarları ilə inkişaf edir. Ümumi Vergi Məcəlləsi ilə bağlı olaraq aktivlər qanuni sahibkara aid edilir, hər hansı mühitdə konkret vəziyyətdə qanuni sahibkar üçüncü şəxsin aktivinin istifadəsinə reaksiya edə bilmədikdə isə sözügedən fəal iqtisadi sahibkarda yoxlanıla bilər.

Vergi məqsədləri üçün maliyyə lizinqmin təyin edilməsi aşağıdakı hallarda müşahidə olunur:

Saziş xüsusi zaman intervalında bağlanır, bu zaman intervalında o, hər iki tərəf öz konkret saziş vəzifələrinə əməl edəndə kimi heç bir tərəfdən durdurula bilər.

lizinqin mühüm mərhələsi ərzində icarədar tərəfindən çəkilən xərc, yəni lizinq ödəmələri icarədarın obyektinin alınması və yaxud istehsalın satış qiymətini, həmçinin maliyyələşmə məbləği aid edilməklə bütün köməkçi xərcləri də ödəyir.

Vergitutma tələblərində hər hansı eyni hüquqluluğa nail olunsa da, hələ də vergi sistemlərinin prinsiplərində, vergi səviyyələrində və vergi mənbəsinin hesablanması bəzi dəyişikliklər qeyd edilmişdir (cədvəl 3).

Həmçinin Avropa İttifaqı ölkələri mülkün amortizasiya üsullarını müsbət istiqamətdə inkişaf etdirirlər ki, bu da lizinq əlaqələrinə xeyir verir. Bu zaman ölkələrin demək olar hamısı sürətli amortizasiya rejimindən yararlanır ki, bu da vergi sektorunun azalmasına və amortizasiya ayırmalarını artırmağa zəmin yaradır.

Cədvəl 3. Avropa İttifaqı Ölkələrində Uzunq əməliyyatlarına təsir edən vergilərin növləri və dərəcələri

Ölkələr	Korporativ vergilər		Əlavə dəyər vergisi	
	Standart dərəcə	Digər vergi dərəcələri	Standart dərəcə	Güzəşt dərəcələri
Belçika	39	28-41 gəlirlərin səviyyəsindən asılı olaraq	20,5	6-qida məhsulları 12 - ətraf mühitin mühafizəsi üçün avadanlıq
Böyük Britaniya	33	25-xırda firmalar üçün	15	
Almaniya	50	36	11	7-yeyinti məhsulları, çap materialları, səhiyyə xidmətləri
Yunanıstan	5		18	8 - əlavəyə uyğun
Danimarka	45	16-44,7-fəaliyyət sferasından asılı olaraq	25	
İrlandiya	40	10-sənaye üçün müvəqqəti xüsusi dərəcə	0-21	
İspaniya	35	1-25- fəaliyyət sferasından asılı olaraq	18	6 - qida məhsulları
İtaliya	36		19	4-ilkin zəruri predmetlər 13-kənd təsərrüfatı məhsulları
Lüksemburq	20-33-gəlirlərin səviyyəsindən asılı olaraq		3-15 əmtələrin növündən asılı olaraq	
Niderland	35-40		17,5	5-yeyinti məhsulları, sərnişin nəqliyyatında gediş
Portuqaliya	36	15-daşınar əmlakın icarəsindən gəlir	16	2,1-tibbi ləvazimat, çap materialları 5,3 - kənd təsərrüfatı məhsulları
Fransa	33		18,6	

Lizinq qanunvericiliyini və lizinq proseslərindən vergi tutulması vəziyyətinə müsbət təsir göstərməklə Avropa İttifaqı Ölkələri balanslı vahid formaya salırlar. Amma hələ də indiyə qədər Avropa İttifaqı Ölkələrində bir-birinə göndərilən mülkün iqtisadi və qanuni sahibkarın hesabatında qeyd edildiyi müddət ərzində həm iqtisadi və həm də qanuni konsepsiyalar tətbiq edilir. İqtisadi cəhətdən

vəziyyətə baxış zamanı lizinq sazişinin qanuni özəti gözdən yayınır və onun ancaq iqtisadi baxımdan xeyirləri biruzə olunur. Bu vaxt lizinq mülkü və onun amortizasiyası operativ lizinqdə onun sahibinin hesabatında, maliyyə lizinqində isə mülkün sahibinin hesabatında tətbiq edilir. Mühasibat uçotunun bu sistemi xüsusilə İrlandiya, Belçika, Niderland və Böyük Britaniyada istifadə edilir. Almaniya, Danimarka və Fransaya xas olan qanuni yöndən vəziyyətə baxış zamanı sahibkar məcburi olaraq lizinq mülkünün lizinqin növündən asılı olmayaraq öz hesabatında nəzərə alır.

Fransada lizinq biznesinə ötən əsrin ortalarından başlayaraq diqqət göstərilməyə başlanılmışdır. Artıq uzun zamandır ki, Fransa lizinq sektorunun qiymət dəyərinə görə dünyanın böyük ölkələrinin beşliyinə və Avropa Ölkələrinin üçlüyinə daxildir. 2000-ci ildə Fransada bağlanmış lizinq sazişlərinin qiyməti 18,9 mlrd dollar olmuşdur. Bundan əlavə Fransada kompleks investisiyaların tutumunda lizinqin xüsusi çəkisi 9,2 faizdir.

Lizinqin zaman intervalı lizinq mülkünün qanunvericilikdə aşkar edilmiş xidmət müddətinin 70 faizindən az olmalıdır (əgər bu xidmət müddəti 10 il və daha çox təşkil edirsə, onda 60 faiz) və lizinq alan alış ixtiyarına sahibdir.

Qeyd etdiklərimizdən belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, istənilən ölkədə lizinq xidmətinin dövlət tənzimlənməsi özünəxas xassələrə malikdir. Harada ki, lizinq bankların, spesifik vəzifəsi hesab edilir (İtaliya, Fransa), onlar ancaq bank xidmətini nizamlayır, həmçinin lizinqi müşahidə etməyi yerinə yetirirlər. Böyük Britaniyada və Almaniyada banklar lizinq proseslərinin müşahidəsinin yerinə yetirildiyi sahələr, bu sahədəki proseslər onların asılılığında olan cərəyanlar tərəfindən yerinə yetirilir. Fransada lizinq xidmətlərinin hər biri ciddi şəkildə dövlət əsasında bank səviyyəsində qaydaya salınır. Başqa dövlətlərdə lizinq xidmətinin fəaliyyət göstərməsi bank hesablamalarına nəzərən xeyli primitivləşdirilmişdir.

Təcrübə göstərir ki, spesifik qanunvericilik heç də lizinqin tərəqqi etməsi üçün qənaətbəxş hesab edilmir. Burada üstünlük təşkil edən hadisələr dövlətin makroiqtisadi vəziyyəti, investisiya fəaliyyətinə və onun əsas forması kimi lizinqə dövlət köməyinin edilməsi sayılır. Lizinq sektoru üçün daha uyğun şərait

Norveç, Almaniya, Böyük Britaniya, ABŞ, İrlandiya və başqa dövlətlərdə yaradılmışdır. Məsələn, İrlandiyada lizinq sektorunda maraq oyatma məqsədilə lizinq müəssisələrinə ölkə subsidiyaları, amortizasiyanın sürətləndirilmiş vəziyyətindən istifadə etmək şansı təqdim olunur. Məhz bunun bəhrəsidir ki, İrlandiya yer üzünün təyyarə lizinqi mərkəzi kimi qəbul edilmişdir. Respublikada hal-hazırda maliyyə xidmətlərinin fəaliyyət göstərməsi əsasında Beynəlxalq mərkəz fəaliyyət göstərir.

Elə dövlətlər də mövcuddur ki, bəzi sərhədlərin qoyulması lizinqin tərəqqi sürətini yavaşdır. Məsələn, Yunanıstanda daşınmaz əmlakın lizinqi, həmçinin yük avtomobili avadanlığının və avtobusların lizinqi icazə verilmir. Burada yavaşladıcı ünsür kimi həmçinin dövlət tərəfindən nizamlanan amortizasiya şərtləri göstərilir.

Mühasibat uçotunun beynəlxalq Standartlaşdırma Komitəsi əsasında lizinqin uçotu üzrə standartlar qəbul edilmiş və Belçika, Yunanıstan, İrlandiya, Böyük Britaniya, Niderland, Yaponiya, ABŞ və başqa dövlətlər tərəfindən qəbul edilmişdir. Standartlar tərəfindən lizinqə verilən mülkə iqtisadi yiyələnmək prinsipi durur. Amma Qərbi Avropanın digər dövlətləri, həmçinin Avropa lizinqi Təşkilatı və Avropa İttifaqı Komissiyası lizinqə verilən mülkə qanuni yiyələnmənin üzərində dayanırlar. Mülkə yiyələnmədə müşahidə olunan dəyişikliklərə əsasən onların mühasibat uçotu sistemləri, həmçinin amortizasiya və vergilərin həll edilməsi üsulları fərqlənir. Nəticədə, əmlak iqtisadi konsepsiyası tərəfindən lizinq alanın hesab cədvəlində, qanuni konsepsiyaya istinadən isə icarədarın hesab cədvəlində qeydə alınmalıdır.

Təqdimatlar sayəsində aydın olur ki, dünya bazar sektorunda lizinq fəaliyyətinin yaradılmasına reaksiya göstərən hadisələr aşağıdakılardan təşkil edilmişdir:

- likvid ləvazimatların tutumunun az olması;
- investisiyaların optimallaşdırılmasına şərait yaradan çəkişmənin möhkəmlənməsi;
- istehsal işlərinin fəaliyyətini artırmaq üçün şirkətlərin vacib maliyyə vəsaitlərinin ayırması şanslarına sərhəd qoyan gəlirin aşağı salınması.

MDB dövlətləri sırasında lizinqin normativ sektoru Rusiya, Qazaxıstan, Belarus, Moldova, Özbəkistanda, Azərbaycan və Ukrayna yerləşməkdədir. Lizinqdə müşahidə olunan dəyişikliklər Belarus, Rusiya və Ukraynada daha çox tərəqqi etmişdir. Amma onlar da bərabər hüquqlar üzrə xeyli miqdarda normativ rəsmi kağızlar arasında nəzərə çarpacaq ölçüdə dəyişikliklər müşahidə olunur. Məsələn, Belarusda lizinq predmeti olaraq qeyri-maddi aktivlər iştirak edə bildiyi təqdirdə, Rusiyada sözügedən aktivlər təyin edilmiş siyahıya aid edilməmişdir. Ukraynada müvəkkil banklar lizinq proseslərini ancaq özəl avadanlıqlar sayəsində həll etmək ixtiyarına sahibdirlər. Özbəkistanda mülkü ancaq sahibkarlıq işləri üçün istifadəyə vermirlər. Azərbaycan Respublikasında satıcı və icarədarı bir şəxs adı altında birləşdirməyə icazə verilmədiyi təqdirdə, Rusiyada bunun olması problem deyil. Bundan əlavə nizamlanması vacib bilinən başqa uzaqlaşdırmalar da vardır ki, bunları da ortadan götürməklə postsovet ərazisində lizinqin müstəqil şəkildə tərəqqi üçün şərait yaratmaq mümkündür. Ukraynada lizinqin obyektini ümumi qaydalar əsasında amortizasiya edilir, lizinq heç bir güzəştə və inkişaf tempinə sahib deyildir. Vergitutma məqsədi ilə amortizasiya ayırmalarının təyin edilməsinin geriye qalan üsulu (qeyri - xətti üsul) istifadə edilir. Təchizatların hamısı 3 qrupa ayrılır: Birinci qrupa bina və mexanizmlər aiddir ki, onların da illik qalıq məbləğinin 5 faizi vergiyə cəzb edilir. İkinci qrupa nəqliyyat avadanlıqları və ofis texnikası aiddir ki, onların da illik qalıq məbləğinin 25 faizindən vergi əldə edilir. Üçüncü qrupa emal maşınları və təchizatlar aiddir ki, onların da illik qalıq məbləğinin 15 faizi vergitutmaya hədəf olur. Lizinq xüsusilə ikinci və üçüncü qruplarla fəaliyyət göstərir. Amortizasiyanın sözügedən üsullarının istifadəsi zamanı lizinqin zaman intervalı 6-8 il olur.

Belarusda lizinqin zaman intervalı bir ildən çox olmamalıdır, amortizasiyanın təyin edilməsi üsulu isə icarədar və lizinq alan arasındakı sözləşməyə görə tərtib edilir. Rusiyada lizinqlə maraqlanan müəssisələrin, bankların və digər şirkətlərin qeyri-kommersiya birliyi olaraq Rusiya lizinq kompaniyaları assosiyası (Roslizinq) formalaşdırılmışdır.

Lizinq fəaliyyət sektorunda aktiv olan Rusiya müəssisələrinin quruluşu

aşağıdakı kimi olur: bankların qız müəssisələri, gəlir cədvəli əsasında maliyyələşdirilən bölgənin müəssisələri və bələdiyyə müəssisələri. Son zamanlar iri Qərbləşən ölkələrin rusiyalı kontragentlərin kommersiya və siyasi təhlükəli hallarını öhdəliyinə götürərək onlarla bilavasitə hesablamalar aparırlar.

Müstəqil Dövlətlər Birliyində dövlətlərarası lizinq xidməti əsasında peyda olan məsələlərin qarşılaşdırılmasına Birliyin İcrayyə komitəsi rəhbərlik edir. Komitə MDB tərkibindəki bütün ölkələrin ixtisas sahibləri ilə birlikdə «Dövlətlərarası lizinq haqqında» konvensiya tərtib edilmiş və qanuniləşdirmişdir. Konvensiya lizinq xidmətinin özünəməxsus növlərini (kompensasiyalı, qaytarma, əməliyyat, kombinə edilmiş, barter) əsas olaraq dəyərləndirir, lizinqin tərifini, lizinq prosesinin obyektlərini və subyektlərini, dövlətlərarası lizinq xidmətinin xassələrini təqdim edir, lizinq sazişinin bağlanması üsulunu, lizinq prosesi üzvlərinin hüquq və vəzifələrini təyin edir.

Fəsil III. Azərbaycanca lizinq bazarının inkişaf istiqamətləri

3.1.Lizinq bazarının dövlət tənzimlənməsi meylləri

Lizinqin tərəqqi səviyyəsindən, növündən, miqdarından, kommersiya mərkəzlərinin xarakterindən və müvafiq praktiki fəaliyyətdən asılı olaraq lizinq əməliyyatı aparılmasının istehsal üsulu qabağa çəkilə bilər. Burada lizinq proseslərinin gedişi və gerçəkləşdirilməsinə əsaslanaraq işlərin hamısı mülkün emalatçısı olan şirkətin istehsal şöbəsinin köməyi ilə yerinə yetirilir. Bu, yeni mexanizmin satışını daha qənaətbəxş formada yerinə yetirməyə, lizinq alan tərəfindən onun keyfiyyətli şəkildə düzəldilməsi və fəaliyyətini hazırlamağa şərait yaradır. Ona görə ki, şirkət mütəxəssislərə və lazımlı şəraitə sahibdir. Amma emal edilən xammalın əsas tutumunda lizinq payının yüksəlməsi ilə bağlı bu təşkilatı forma üzvlərin iqtisadi diqqətlərini çəkə bilər. Beləliklə, hər hansı dövrdə daha yüksək idarəetmə dərəcəsindən faydalanmağın vacibliyi ortaya çıxır. Lizinq proseslərinin bu şəkildə idarəetmə dərəcəsini tənzimləmək şirkətin, təşkilatın (bankların), həmçinin ayrı-ayrı lizinq müəssisələri şəklində təmsil olunan özəl təlim görmüş sektorların marketinq fəaliyyətləri tərkibinə aid edilə bilən azad bölmələrin imkanı daxilindədir.

Lizinq müəssisəsinin formalaşması əsasında proseslərin ümumi həlli üçün ilk növbədə onun yerləşdiyi sahə üzrə aktivliyini təyin etmək lazımdır. Ölkə qanunvericiliyinə əsasən lizinq şirkətləri açıq tipli səhmdar cəmiyyətlərinə uyğun olaraq formalaşdırılır. Amma son normativ protokollarda bu istək mütləq şəkildə tələb olunmalıdır. Belə ki, dövlətin bəzi lizinq müəssisələri hüdudlu formada məsuliyyətli cəmiyyət və qapalı tipli səhmdar cəmiyyəti olaraq qeydiyyatla alınmışdır. Çox vaxt, formalaşan lizinq müəssisələrinin əsas hədəfi mülkün lizinq müəssisəsi tərəfindən qazanması və onun sahibkara verilməsi vasitəsilə investisiya xidmətindən qazanc əldə etməkdən ibarətdir. Bu zaman lizinq müəssisələrinin əsasının qoyulması aşağıda qeyd edilənlərdən asılıdır:

- lizinq alanda mülkün qazanılması və onların lizinq proseslərinə hazırlığı əsasında investisiya projelərinin mövcudluğundan;

- ən aşağı səviyyəli vacib ləvazimatların var olması və əlavə kredit resurslarının cəzb olunması imkanlarından;
- lizinq müəssisəsi təsisçisi olan kreditorun təchizatlarının aşağı səviyyəyə salınmasını təmin edən bəzi lizinq projeklərinin investisiyalaşdırılması sxeminin işlənilib hazırlanması səviyyəsindən;
- lizinq müəssisəsinə görə səmərəli lizinq nişini aşağı səviyyəsinin təyin edilməsi imkanlarından;
- amortizasiya siyasətinin sürətli inkişafından;
- etibarlı sxemin varlığından və lizinq müəssisə zəmanətinin irəli sürülməsindən;
- lizinq alanın lizinq müəssisəsinin ödəmələrinin məqsədəuyğun təminatından;
- lizinq məcəzusunda qanunvericilikdə qeyd edilən vergi ayırmalarının aşağı salınması imkanlarından.

Həmçinin lizinq müəssisələri formalaşarkən lizinq üçün çəkilən xərcləri maliyyə lizinqi sazişlərinə əsasən ƏDV-yə cəzb edilmir. Lizinq verəndə mənfəətdən vergi sazişin investisiyalaşdırılması üçün icarədar tərəfindən cəzb edilmiş kreditə görə faiz məbləğində, həmçinin icarədarın fəaliyyəti maya dəyərində hər hansı üsulda şamil edilən digər xərclərin miqdarı qədər azaldılan gəlir hesab edilir. İcarədarın gəlirdən vergi miqdarını müəyyən edərkən vergitutma mənbəyi kimi lizinq ödəməsindən lizinq mülkü dəyərinin geri qaytarılan miqdarı, lizinq sözləşməsinin investisiyalaşması üçün icarədar tərəfindən cəzb olunmuş kreditə görə faiz məbləği, həm də icarədarın xidmət maya dəyərində təyin edilmiş üsulda şamil edilən ödəmələrin miqdarı ləğv edilməklə yerdə qalan pulun miqdarı qəbul edilir. Lizinq mülkünə qoyulan kapital qoyuluşundan, müddəti bir ildən az olmayan sazişlərdən alınmış və hər hansı təşkilati-hüquqi xarakterli icarədarın qazancı, həmçinin icarədarlara görülən işin investisiyalaşmasına kreditlərin verilməsindən alınmış bank və kredit təşkilatlarının gəliri vergitutmadan müstəqil edilir.

Lizinq mülkünün alınmasına vergi ödəmək öhdəliyi bu mülkün qeydiyyatının kimin adına yerinə yetirilməsindən asılı olmayaraq lizinq sazişinin

hər hansı tərəflərindən birinin öhdəliyinə verilə bilər. Lizinq zaman intervalının sonunda lizinq əmlakına mülkiyyət hüququnun lizinq alana verilməsi vəziyyətində, həmçinin lizinq zaman intervalının sonunda lizinq mülkünün geri verilməsi halında dövrü olaraq vergi ödənilməsi həyata keçirilmir.

Mülk vergisi lizinq sazişinin o üzvü tərəfindən ödənilir ki, lizinq mülkü həmin üzvün hesab cədvəlində yerləşir. Operativ beynəlxalq lizinq sazişi üzrə lizinq mülkünə gömrük rüsumları və vergilər (əgər lizinq müqaviləsində lizinq zaman intervalı başa çatdıqda əmlakın geri qaytarılması nəzərdə tutulmayıbsa) tutulmur. Əgər lizinq sazişində saziş müddətinin sonunda Azərbaycan Respublikası tərəfindən və ya Azərbaycan tərəfinə mülkiyyət hüququnun keçidi qeyd edilirsə, onda beynəlxalq maliyyə lizinqi sazişi üzrə lizinq mülkünə gömrük rüsumları və vergilər tutulur.

Konkret mühitə əsasən lizinq xidmətinin nəzərdən keçirilən idarəetmə üsulları konkret lizinq növünə əsasən müxtəlif kombinasiyalar yaratmaqla zamana və məkana görə eyni anda var olurlar. Lizinqin təşkilati idarəetmə növlərinin tərəqqisi istehsalın kooperasiyası və təmərküzləşməsi qanunları ilə bağlı meyllərlə əsaslanmağa bilər. Nəticədə, mülk istehsalçı-şirkətləri ilə bankların və sığorta şirkətlərinin, həmçinin bilavasitə istehsalçılarla təmir şirkətlərin şəxsində böyük maliyyə rəhbərlərinin kooperasiyası bazarın yaradılması mühitində lizinqin tərəqqisi çətinliklərindən yayınmağa şərait yaradır. Lizinq müəssisələrinin yaradılması, bir qayda olaraq, qoyulan kapitalla uyğun olaraq gəlirin alınmasında maraqlı üzvlər tərəfindən təşkil edilir. Nə qədər ki, texniki ləvazimatlara olan ehtiyac lizinq sözləşmələrinin tutumunu artırır, onda bu şəraitdə lizinq müəssisələrinin böyüməsi və ixtisaslaşdırılması, hüquqi cəhətdən azad quruluşun yaradılması da mümkündür. Bu zaman sözügedən səhmdar cəmiyyəti nəzarət səhm paketinə sahib ola bilər, başqa sözlə, lizinq müəssisəsinin holdinq tipli- quruluş əsasında lizinq müəssisələrinin funksional qurulma nəzəriyyəsi lizinq proseslərinin gedişatı üzrə xərcləri vacib şəkildə ləğv etməyə şərait yaradır. Məsələn, reklam məsələləri və nəşriyyat fəaliyyəti holdinq şirkəti - nəzarət səhm paketi sahibi tərəfindən həyata keçirilə bilər. Başqa sözlə o,

alıcıların öyrənilməsi üzrə kompleks fəaliyyət göstərə bilər, sığorta şirkəti ilə holdinq səviyyəsində lizinq sızlaşmalarının sığorta problemlərini həll edə bilər.

Sözsüz ki, lizinq müəssisələrinin təzə xidmət sahələri təşkilati quruluşu çətinləşdirir. Təşkilati quruluş lizinq sahibkarlığında inkişafı təmin edərək bazarın ehtiyacına baxılmaqla yenidən yaradılır. Beynəlxalq praktiki fəaliyyətdə lizinq müəssisələri təsisin rəsmi kağızlarına uyğun olaraq icarədarın vəzifələrini yerinə yetirən səhmdar cəmiyyəti və ya digər təşkilati-hüquqi formalarda qurulan kommərsiya təşkilatları kimi yaradılır. Lizinq müəssisələrinin işçiləri kimi qanuni şəxslər və ya vətəndaşlar iştirak edir. Respublika qanunvericiliyinə əsasən lizinq müəssisələri ayrı-ayrı təşkilati-hüquqi xarakterlərə sahib ola bilər. Onların içərisində daha səmərəli forma aşağıdakı məcmu amilləri qeyd olunmaqla təyin edilir:

- təsisçilərin məsuliyyət səviyyəsi. Məsuliyyətin iki növü vardır:

tam, yəni bütün əmlakla; hədudlu, yəni ancaq qoyulan əmlakın bir hissəsinə görə;

- müəssisənin nizamnamə kapitalının yaranma formaları (mülkiyyət subyektlərinin və şəxsi start kapitalının mövcudluğu, investisiyalara və kreditləşdirilmə şərtlərinə müqabillik, fəaliyyət miqyası və s.);

- hüquqların səviyyəsi və tutumu;

- lizinq fəaliyyəti növlərinin daxili quruluşu;

- təsisçilərin sayı və s.

Lizinq müəssisəsinin təşkilati-hüquqi forması ayırd edildikdən və onun formalaşması mövzusunda qərar qəbul edildikdən sonra hazırlıq və təşkilati tədbirlər aparılır.

Lizinq müəssisəsinin quruluşunda baş direktordan əlavə maliyyə direktoru, kommərsiya məsələləri üzrə direktor vəzifələri tələb oluna bilər. Kommərsiya direktorunun vəzifələrinə lizinq bazarının, kommərsiya-vasitəçi proseslərin marketinq tədqiqatı, alətlər lizinqinə sazişlərin qurulması, xarici ticarət və lizinq praktik fəaliyyətinin öyrənilməsi məsələləri aid edilir. Kommərsiyanın gördüyü işlərin tərkibində investisiya projelərini analiz etməyə və texniki səviyyə, istehlak və konyunktur imkanları barəsində məlumat hazırlamağa qadir olan

ekspertlər qrupu ola bilər. Maliyyə direktorunun vəzifələrinə lizinq proseslərinin maliyyə təminatı, borc vəsaitləri bazarının tədqiqatı və sazişlərin maliyyə ekspertizası ilə bağlı problemlər, həmçinin lizinq müəssisəsinin iqtisadi fəaliyyət göstəricilərinin təyin edilməsi və alıcının öyrənilməsi daxildir. Lizinq müəssisəsi fəaliyyətinin mühüm cərəyanları aşağıdakılardır:

- lizinq sızlşmələrinin layihələndirilməsi;
- lizinq proyektlərinin investisiyalaşdırılması üçün tərəfdaşlara zəmanətin və əks zəmanətin verilməsi nəzərə alınmaqla vəsaitlərin cəzb olunması üzrə vasitələrin işlənilib hazırlanması;
- azərbaycan şirkətlərinə (satıcılarına) və lizinq alan şirkətlərə lizinq əsasında münasibətlərin xüsusiyyətlərinə görə məsləhətlər verilməsi;
- lizinq proyektinin investisiyalaşdırılmasında təşkili üzrə iqtisadi-hüquqi ekspertiza və fəaliyyət göstərilməsi;
- lizinqə verilən mülkü sığortalamaq üçün icazənin verilməsi üzrə sığorta müəssisələri ilə saziş əlaqələrinin yaradılması; əmlakın lizinq alana qədər nəql edilməsi; quraşdırma və sazlama işləri;
- lizinq alanın fəaliyyətinin auditinin aparılması, uyğun mühasibat uçotu sisteminin etibarlılığının dəyərləndirilməsi, maliyyə vəziyyətinin analizi;
- beynəlxalq və yerli metodikalar əsasında lizinq alanın əmlakının dəyərləndirilməsi;
- maliyyə lizinqinə əsasən proyektlərin işlənilib hazırlanması və proseslərin gedişatı.

Bu zaman lizinq əməliyyatlarının layihələndirilməsi, lizinq proyektlərinin konsaltinq və iqtisadi-hüquqi müşayiəti alıcılarla bağlanmış saziş əsasında aparılır. Lizinq müəssisəsinin fəaliyyət sxemi aşağıdakı kimi ola bilər:

- lizinqləşdirilən mülkün likvidliyinin təyin edilməsi, alıcının maliyyə durumu və alıcılıq bacarığı nəzərə alınmaqla investisiya proyektini təhlükəli hallarının analiz edilməsi, lizinq alanın mühasibat uçotunun etibarlılığının ekspertizası;
- mülkün göndərişi əsasında kontraktın şərtlərinin nəzərdən keçirilməsi, onun iqtisadi-hüquqi və texniki ekspertizası, vacib təmirin aparılması;

- lizinq sözləşmələrinin üzvlərinə zəmanətin investisiyalaşdırılması, təminatı və təqdimatı sxeminin işlənilib hazırlanması. Lizinq sözləşməsinin mühasibat uçotunun optimallaşdırılması;
- mülkü göndərənlərlə (satıcılarla) söhbət edilməsi və əmlakın alınması üzrə daha səmərəli təkliflərin işlənməsi (avansın azaldılması, hesablaşmaların mərhələliyi və s.);
- sığortaçılardan lizinq üçün çəkilən xərclərin, lizinqləşdirilən mülkün qaytarılmasının, mülkün nəqli və quraşdırılmasının sığortası üzrə zəmanətin alınması;
- lizinq müəssisəsi ilə (lizinq verən) lizinq alan arasında lizinq sazişinin işlənilib hazırlanması. Sənədlərin hüquqi ekspertizası.
- layihənin bankın departamentlərinə və rəhbərliyinə baxılmaq üçün verilməsi;
- bankda yüksək likvidliyə sahib mülkü girov qoymaqla mülkün alınması məqsədilə kredit vəsaitlərinin əldə edilməsi;
- satıcı ilə mülkün alqı-satqı sazişinin bağlanması və avans ödənişi;
- lizinq alanla lizinq sazişinin bağlanması;
- mülkün satıcı tərəfindən lizinq alana göndərilməsi;
- alqı-satqı sazişi üzrə satıcıya ödənişlər;
- lizinq alan tərəfindən lizinq ödənişlərinin daxil olmasına və lizinq razılaşmasına uyğun əlavə sazişlərin bağlanması nəzarət;
- lizinqə verilən mülkün lizinq alanda istismarına nəzarət;
- cari gəlirlərin paylaşdırılması;
- lizinq üçün ayrılan zaman bitdikdən sonra qalıq dəyər ilə mülkün lizinq alana satılması.

Lizinq sözləşməsi sxemi qız bankların nümayəndəliyi ilə yanaşı qərb lizinq müəssisələrini, sığortaçıları cəzb etməklə çoxkanallı investisiyalaşmanı qeydə ala bilər. Bu zaman lizinq müəssisənin maliyyə durumu da təyin edilir. Birincisi, lizinqin müddəti, bir qayda olaraq, üç il qəbul edilir ki, bu da əsasən çevik amortizasiya müddəti ilə və investisiya kreditlərinə görə

vergi tutma üzrə güzəşt alınması şansları ilə əsaslanır. İkincisi, çəkilən xərclərin dövriliyi - rüblük, bəzən isə aylıq və ya illik olaraq təyin edilir.

Lizinq müəssisələrinin yaradılması və tərəqqisi onların həm sektor assosiasiyaları və həm də digər birliklər formasında saziş əsasında könüllü birləşməsini nəzərdə tutur.

Təşkilati olaraq regional assosiasiyanın formalaşdırılması aşağıdakı kimi həyata keçirilir. Öncə, birləşmənin forması və məqsədi, birlik iştirakçılarının mövcud tərkibi təyin olunur, işçi heyəti formalaşdırılır, işlərin başlanması və qurtarması müddəti təyin edilir. Sonra işçi heyətinin planı formalaşır ki, burada da konkret icraçılar və rəsmi kağızların hazırlanması müddətləri, birliyin qanun proyektini hazırlanır; gələcək birliyin təsisçilərinə birinci kompleks yığıncağa dəvət məktubu göndərilir, sazişin proyektini qurulur, qanun proyektinə və saziş proyektinə baxmağa görə yollar göstərilir, birliyin hər bir təsisçisindən kompleks toplantıya nümayəndəlik kvotası təyin edilir. Birliyin hər bir təsisçisindən nümayəndənin sayı onların ilkin qoyuluşlarına əsasən qeyd edilir ki, bu da ya nizamnamədə, ya da çöxtərəfli sazişdə qeyd edilir.

Sazişə aşağıdakı müddəalar daxil edilir:

- ✓ birliyin adı və təsisçilərin qanuni ünvanı;
- ✓ sazişin obyektini; təşkilatın əsas vəzifələri və birliyin quruluşu;
- ✓ birliyin səlahiyyətləri;
- ✓ rəhbərin vəzifələri;
- ✓ birliyin təsisçiləri arasında əsas işlərin paylaşdırılması;
- ✓ təşkilatın idarə olunmasının əsas xassələri, birliyin təsisçilərinin vəzifə və hüquqları;
- ✓ birlik təsisçiləri tərəfindən öhdəliklərin həyata keçirilməsinin qrafiki;
- ✓ ehtiyat fondu; birliyin təsisçiləri arasında hesablaşma qaydaları;

sazişin davam etmə müddəti; mübahisələrin həll olunması qaydaları və yekun müddəaları

Cədvəl 4. Lizinq şirkətləri assosiasiyasının (ittifaqının) ümumi səciyyəsi

Nö	Göstəricilər	Xarakteristika
1	Təsisçilər	Lizinq verən şirkətlər və digər təşkilatçılar
2	Təsis sənədləri	nizamnamə və Təsis müqaviləsi
3	Status	Qeyri-kommersiya təşkilatı- Hüquqi şəxs. Lizinq fəaliyyətinin təşkilati forması və növü göstərilməklə
4	Vəsait mənbələri	lizinq fəaliyyətindən gəlirlər, Təsisçilərin haqları
5	İdarəetmə	işçi orqanlar və ittifaqın üzvləri nizamnaməyə uyğun olaraq həyata keçirirlər.
6	Məsuliyyət	ittifaq üzvlərinin öhdəliklərinə görə cavab vermir. İttifaqçılar birliyin öhdəlikləri üzrə subsidiar məsuliyyət daşıyırlar
7	Birlik üzvlərinin hüquqları	Lizinq xidmətlərindən pulsuz istifadə. Hələ 2 il də subsidiar məsuliyyət saxlamaqla birlikdən çıxmaq. Birliyin idarəetmə orqanları öz üzvlərinə münasibətdə sərəncam vermək hakimiyyətinə malik deyillər.
8	Əmlakın istifadəsi	Nizamnamə vəzifələrinə nail olmaq üçün. Birliyin ləğv edildikdə vəsaitlərin qalığı iştirakçılar arasında bölüşdürülmür.
9	Yeni üzvlərin qəbulu	Bütün iştirakçıların qərarı ilə
10	Birlikdən çıxmaq	Maliyyə ili bitdikdən sonra yol verilir

Nəticədə, lizinq prosesləri daxilində marketinq xidməti olan sərbəst quruluşlar və həmçinin lizinq müəssisələri tərəfindən həyata keçirilməlidir ki, bu da daha yüksək səlisliklə lizinq proseslərinin idarə edilməsini təmin edə bilər.

Mövcud şəraitdə lizinq xidmətinin idarəetmə formaları lizinqin konkret növü üzrə müxtəlif kombinasiyalar əmələ gətirməklə həm zaman və həm də məkan etibarilə eyni anda mövcud olurlar. Lizinq müəssisəsinin daha səmərəli təşkilati-hüquqi forması onun yaradılması zamanı nəzərə alınan amillərin toplusu ilə təyin edilir. Lizinq müəssisəsinin daxilində marketinq araşdırmalarının aparılması lizinq sözləşmələrinin analizi, proyekt investisiyalaşdırılması, saziş-hüquqi İşlər və ekspertiza, texniki nəzarət və s. üzrə quruluşlar başa düşülür. Lizinq birlikləri isə könüllü olaraq saziş əsasında yaradılır.

3.2. Ölkəmizdə lizinqin inkişafı istiqamətləri

Aydındır ki, 1994-cü ildə «Lizinq xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilsə də bu istiqamətdə hələlək kifayət qədər iqtisadi artıma nail olunmamışdır. Yeni Mülki Məcəllənin 2000-ci ildə qəbul olunması lizinqin mülki-hüquqi tənzimlənməsində müəyyən ziddiyyətlərin olmasına gətirib çıxarmışdır. Yəni əlverişsiz vergi mühiti səbəbindən alıcılar üçün lizinq xidməti kreditdən olduqca baha başa gəlirdi. Ancaq bir müddət sonra (2002-ci ilin sentyabrı) hökumət tərəfindən lizinqin inkişaf etməsi üçün əlverişli mühitin yaradılmasına istiqamətlənən tədbirlər görüldü. Mülki qanunvericilikdə müəyyən dəyişikliklər olundu, həmçinin lizinq proseslərinin lisenziyalaşdırılması ləğv edildi. 2004-cü il yanvar ayının 1-dən başlayaraq lizinq əməliyyatlarının ƏDV - dan azad olunması və lizinqin obyektinə sürətləndirilmiş amortizasiyanın tətbiq olunması ölkəmizdə lizinqin olduqca inkişafına şərait yaratmışdır.

Dövlət Proqramlarından irəli gələn vəzifələrin icra edilməsində, əsasən də sahibkarların istehsal fəaliyyətinin təşkil olunmasında, fermerlərin kənd təsərrüfatı avadanlıqları və texnikası ilə təmin olunmasında lizinq olduqca mühüm rol oynaya bilər. Azərbaycanda lizinq bazarı müəyyən həcmdə təşəkkül tapmış və bəzi təşkilatlar lizinq şirkətləri təsis olunmuşdur. Hal-hazırda lizinq əməliyyatları daha çox kənd təsərrüfatı və tikinti sahələrində inkişaf etmişdir.

Hələki lizinq şirkətlərinin böyük imkanlarından kifayət həcmdə istifadə olunmur. Lizinqin inkişaf etməsi üçün öncə onun qanunvericilik bazası təkmilləşməli və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılmalıdır. Qeyd olunduğu kimi 1994-cü ildə Azərbaycanda «Lizinq fəaliyyəti haqqında» Qanun qəbul olunmuş, 2000-ci ildə qüvvəyə minən Mülki Məcəllənin ayrı bir hissəsi lizinq münasibətlərinin tənzimlənməsinə həsr olunmuşdur. 2003-cü ildə MM-ə bir sıra əlavə və dəyişikliklər olunmuş və sənədin təsdiqi haqqında Ölkə Prezidentinin müvafiq Fərmanında Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə lizinq xidmətlərinin stimullaşdırılması ilə bağlı müəyyən təkliflərin hazırlanması tapşırılmışdır. Bu tapşırığın icrasına uyğun olaraq VM-nə lizinqin obyektinə olan əmlakın sürətli amortizasiyası, həmçinin lizinq əməliyyatlarının ƏDV-dən azad

edilməsi ilə bağlı müəyyən dəyişikliklər olunmuşdur.

Respublikanın iqtisadiyyatında lizinq xidmətlərindən geniş istifadə etmək üçün ölkə qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi üçün aşağıdakı tədbirlərin görülməsi məqsədəuyğundur:

- Lizinq prosesindəki iştirakçılara müəyyən güzəştlərin olunması, Bununla bağlı olaraq Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə, Həmçinin «Dövlət rüsumu haqqında» və «Sosial sığorta haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına, məcburi ödənişləri müəyyənləşdirən digər normativ-hüquqi sənədlərə müvafiq əlavə və dəyişikliyin olunması;
- Lizinq sazişinin nümunəvi formasının təsdiqi haqqında müvafiq normativ hüquqi aktın qəbul olunması;
- Lizinq obyektinin dövlət qeydiyyatı ilə əlaqədar olan sadələşdirilmiş mexanizmin tətbiq olunması;
- Lizinq sahəsinin tənzimlənməsi işi ilə məşğul olan subyektlər üçün müvafiq treninq, seminar və başqa tədbirlərin keçirilməsi;
- Lizinq münasibətlərinə nəzarət edən və tənzimləyən normativ-hüquqi aktların hazırlanması və onun sahibkarlara verilməsi.

Lizinq proseslərində iştirak edən banklar üçün müqavilənin dəyərini xeyli aşağı salmağa şərait yaradan əhəmiyyətli vergi üstünlükləri qərb ölkələrində lizinqin inkişafına kömək olmuşdur. Müqavilənin daha aşağı dəyəri olması layihələrin həyata keçirilməsi ehtimalını yüksəltməyə şərait yaradır və borclular üçün borcun yükünü aşağı salmış olur. Azərbaycan ərazisində fəaliyyət göstərən qanunvericilik aktları yaxşı dərəcədə hazırlanmışdır. Həmin qanunvericilik aktları elə hazırlanmışdır ki, təminat üçün alınmış pulun dövryyəsi üzrə qəbul olunan prosedur bəzən çox zaman apara və sonda müsbət nəticəyə tam inam hissi yaratmayan gərgin prosesə çevrilməməlidir. Lizinq göstərilən çətinliyi tədricən aradan qaldırır, çünki kreditor təminata görə mülkiyyət hüququnu özündə əks etdirir. Təminat üçün alınan kapitalın dövrəni əsasında bankın hüququnun artırılması kreditin keyfiyyətcə gücləndirilməsinə gətirib çıxarda və həmçinin investisiya projelərinin əksəriyyətinin gerçəkləşməsinə şərait yarada bilər.

Ümümlikdə, lizinqin bəzi müsbət cəhətləri vardır. Misal olaraq, burda girov təminatı prosesi məcburi deyil, qoyulmuş kapital sərvətinin inflyasiyadan 100 % - lik təminatı mövcuddur. Ölkə üzrə lizinqə tələbat çoxdur. Regionlarda keçirilən kredit yarmarkaları prosesi zamanı fermerlər lizinq əsasında texnika əldə olunmasına olduqca böyük maraq göstərirlər.

Həmçinin Assosiasiya iştirakçılarının qənaətinə görə, Sahibkarlığa Yardım Milli Fondundan sahibkarlığın maliyyələşdirilməsi üçün seçilən vəsaitlərin müəyyən bir qismi lizinq kreditləşdirilməsinə istiqamətləndirilə bilər. Bu məqsədlə fondun yanında lizinqlə birbaşa əlaqədar ayrıca quruluşun yaradılması tələb olunub.

Prezidentin Fərmanı ilə yaradılmış «Aqrolizinq» müəssisəsinə gəlincə, Assosiasiya iştirakçıları onun bazarda inhisarçı rolunu oynayacağına inanmırlar. Hərçənd, bu müəssisənin formalaşması üçün dövlət büdcəsindən 250 milyard, AZN vəsait ayrılıb.

Dünya Bankı Qrupuna aid olan Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK) dünya ölkələrinin hamısında lizinqin maliyyələşdirilməsi sektorunda uzunmüddətli praktikaya sahib olmaqla Avropanın, Orta Asiyanın və Yaxın Şərqi 35 müxtəlif ölkəsində 100-dən artıq lizinq müəssisəsinə sərmayə qoymuşdur. BMK 25 ölkədə ilk lizinq müəssisəsinin formalaşmasının təşəbbüskarı olmuş və son 30 ildə lizinq müəssisələrinə ümumi həcmi 1 milyard ABŞ dollarından artıq investisiya yönəlmişdir. Lizinq sahəsinin tərəqqi etməsi məqsədilə dünyanın 39 ölkəsində qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsində yardımçı olmuş BMK son illərdə iqtisadiyyatı keçid mərhələsini yaşayan dövlətlərdə lizinqin təkmilləşməsinə böyük diqqət ayırır.

Azərbaycan Respublikasında Lizinqin İnkişafı Layihəsinin mühüm sponsorlarından biri də BMK-nın bölməsi olan Özəl sahənin tərəqqisi üzrə partnyorluq (Partnyorluq) nəzərdə tutulur. 2000-ci ilin may ayında formalaşmış Partnyorluq BMK-un ayrılmaz hissəsi olmaqla həm xüsusi şirkətlərə, həm də hökumətlərə aşağıdakılar üzrə kömək edir:

- birbaşa investisiyaların cəzb olunması;
- kiçik və orta şirkətlərin sayının artırılması;

- sahibkarlığın tərəqqi etməsi üçün qanunvericilik şəraitinin gücləndirilməsi. Qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq üçün partnyorluq aşağıdakı sektorlar üzrə proqramlar həyata keçirir:

- maliyyə bazarlarının təkmilləşdirilməsi;
- müəssisələr və investisiyalar arasında münasibətlərin qurulması məqsədilə ayrı-ayrı sektorlarda istehsal infrastrukturunun tərəqqi etməsi;
- korporativ idarəetmənin prinsip və praktikasının inkişaf etdirilməsi;
- kiçik və orta sahibkarlığın təkmilləşdirilməsi məqsədilə qanunvericilik şəraitinin inkişaf etməsi üzrə məsləhətlərin verilməsi;
- kənd təsərrüfatı və meşəçilik.

Partnyorluq MDB-un ölkələrində, həmçinin Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Ukrayna, Tacikistan və Rusiyada lizinqin tərəqqisi projətləri həyata keçirilir.

Aparılan araşdırmalar gösrətir ki, torpaq islahatı kolxoz və sovxozların yox edilməsi və onlara aid bütün mülkün kənd əhalisinə pulsuz paylanması, kənd təsərrüfatı məhsullarını emal edən müəssisələrin özəlləşdirilməsi, məhsulun qiymətlərinin sərbəstləşdirilməsi və s. bu kimi tədbirlər aqrar bölmənin inkişaf tempini təmin etmişdir. Torpaq islahatları ilə bağlı pulsuz torpaq payı almaq hüququ olan 3,5 milyon vətəndaş torpaq mülkiyyətçisi hüququ verən dövlət protokolu almışdır. İslahatların gedişində ləğv olunmuş kolxoz və sovxozların, özəlləşdirilmiş dövlət müəssisələrinin ümumi məbləği 100 mlrd AZN-dən çox olan borcları silinmişdir.

Müasir dövrdə qarşıda duran əsas funksiyalardan biri kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıların mövcud texnikası və gübrələr ilə avadanlığını gücləndirməkdən, keyfiyyətli məhsul yetişdirməkdən və onun itkisiz yığılmasını təmin etməkdən ibarətdir. Ölkə prezidentinin 2004-cü il 11 fevral tarixli 24 sayılı sərəncamı ilə qəbul edilmiş «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramında (2004-2008-ci illər)» bununla əlaqədar uyğun tədbirlər həyata keçirildi. Məhz bunun davamı kimi, «Aqrar bölmədə lizinqin genişləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında» AR Prezidentinin 23 oktyabr

2004-cü İl tarixli fərmanı ilə İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə tapşırıldı ki, ilkin mərhələdə səhmlərin nəzarət zərfi 100 % dövlətə aid olan «Aqrolizinq» Açıq Səhmdar Cəmiyyəti qurulsun. Fərmanda qeyd edilir ki, belə bir cəmiyyətin formalaşmasında məqsəd aqrar bölmənin modern texnologiya ilə təchizatı proseslərinin sürətli formada qaydaya salınmasını təmin etməkdən və Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasını sürətləndirməkdən ibarətdir. «Aqrolizinq» ATSC-nm əsas vəzifəsi dövlət büdcəsindən ayrılan gəlir vasitəsilə əldə olunan kənd təsərrüfatı texnologiyasının lizinq üsulu ilə hüquqi və fiziki şəxslərə icarəyə verməkdir və ya satmaqdır.

«Aqrolizinq» ATSC-nin fəaliyyətinin hazırlanması məqsədilə ən gec 5 ilə qaytarılmaq şərti ilə 2005-ci və 2006-cı illər üzrə Ölkənin dövlət büdcəsi proyektlərində bu məqsədə uyğun olaraq 100 milyard və 150 milyard AZN vəsait ayrılmışdır. Eyni zamanda lizinq qarşılıqlı əlaqəsinin obyektini olan qanunvericiliklə təyin edilmiş sinif üzrə əsas vəsaitə aid daşınır əşyaların idxal gömrük rüsumundan və idxal zamanı ƏDV-dən azad olunması qeyd edilir. AR Nazirlər Kabinetinə, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə tapşırılmışdır ki, onlar ölkədə beynəlxalq təşkilatlar və xarici ölkələrin maliyyə qurumları tərəfindən yerinə yetirilən projətlər çərçivəsində alınan vəsaitin aqrar bölmənin texniki avadanlığının möhkəmləndirilməsi məqsədilə istifadəsinə aid bir sıra tədbirlər görsünlər. Dünya praktikasında lizinq fəaliyyətinin dövlət nizamnaməsinin mühüm üsulları aşağıdakılardır:

1. İqtisadi üsullar:

- vergi;
- dəyər;
- dövlət iqtisadi proqramlaşdırma.

2. İnzibati üsullar:

- xidmət və imtiyazların sertifikatlaşdırılması;
- antiinhisar nizamlanması;
- məhkəmə müdafiəsi;
- hüquqi tənziqləmə;

- lizinqə dövlət və inzibati əmlakın təqdim edilməsi;
- elmi-texniki və informasiya yardımı.

Dövlət iqtisadi proqramlaşdırılma aşağıdakı məsələləri əhatə edir;

- dövlət yardımı;
- maliyyə-güzəştli kreditləşmə;
- təşkilati-hüquqi;
- kadr-mütəxəssislərin hazırlanması;
- dövlət ehtiyatları üçün əmtəələrin göndərilməsinə sifarişlərin verilməsi;
- sığorta;
- sövdələşmələrə zəmanətin verilməsi;

1. Lizinq fondlarının, lizinqin təkmilləşmə proqramlarının və koordinasiya mərkəzlərinin yaradılması. Azərbaycan Respublikasında lizinqin qaydaya salınması xüsusiyyətləri aşağıdakı məsələlərin mövcud durumu və inkişaf səviyyəsi ilə şərtlənir. Hüquqi tənzimləmə: hazırda ölkədə lizinqin hüquqi tənzimlənməsi Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, Gömrük Məcəlləsi, Vergi Məcəlləsi, digər qanunvericilik aktları, Milli Bankın və Nazirlər Kabinetinin normativ aktları ilə həyata keçirilir.
2. Lizinqin predmeti: ölkə qanunvericiliyinə görə müstəqil mülki dövriyyədən çıxarılmış və ya mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış əşyalar istisna olmaqla, qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş sinif üzrə əsas ləvazimata daxil olan hər hansı daşınar və ya daşınmaz əmlaklar lizinqin obyektinə ola bilər.
3. Lizinq sazişinin subyektləri: ölkənin Mülki Məcəlləsi ilə təyin edilmiş üsulda müəyyən hüquqi və fiziki şəxslər lizinq sazişinin subyektləri ola bilər.
4. Lisenziyalaşdırma: ölkə qanunvericiliyinə əsasən lizinq xidmətinin göstərilməsi üçün lisenziyanın alınması tələb olunmur.
5. Mülkiyyət hüququ: lizinq predmetinə mülkiyyət hüququ icarədarə aiddir.

Azərbaycan Respublikasında lizinq bazarının qaydaya salınması mexanizminin inkişaf etdirilməsi üçün aşağıdakı məsələləri həll etmək lazımdır:

1. Ölkəmizdə lizinqin inkişafı sektorunda uyğun vəziyyətin analizi və bu aspektdə fikirlər irəli sürmək üsulu ilə respublikada lizinqin tərəqqi etməsi məqsədilə mövcud qanun vericiliyin təkmilləşdirilməsi və iqtisadi mühitin yaxşılaşdırılması. Azərbaycanda lizinqin inkişafına həm xarici və həm də daxili investisiyalar cəzb olunmalıdır. Ölkədə investisiya şəraitinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində daim iş aparılmalı, biznes subyektlərinin maliyyə institutları ilə birgə fəaliyyəti möhkəmləndirilməli, tərəfdaşlarla münasibətlər genişləndirilməlidir.
2. Lizinqlə maraqlananlara lazımi məsləhətlərin verilməsi və məşğələlərin aparılması. Lizinq bazarının müvəffəqiyyət əldə etməsi üçün lizinq qarşılıqlı əlaqələri əsasında potensial iştirakçıların tələbat və perspektivlərinin dərinəndən dərk edilməsi əsas vacib şərtədir. Lizinqlə maraqlananlarla traininq və təqdimat mərasimlərinin keçirilməsi, həmçinin lizinq üzvlərindən təşkil olunmuş işçi heyəti yaradılması istisnalıq təşkil edir.
3. Respublikanın kütləvi informasiya mexanizmləri və ixtisaslaşdırılmış kurslarda dərslərin keçirilməsinin köməyi ilə lizinq və onun müsbət tərəfləri haqqında lazımi biliklərin əldə edilməsi. Bu məqsədlə əhalinin böyük təbəqələri arasında kütləvi informasiya mexanizmləri və ixtisaslaşdırılmış dərslər vasitəsilə geniş tədbirlər təşkil edilməlidir. Bu tədbirlər əsasən xüsusi buraxılışların nəşr olunmasından, jurnal və qəzetlərdə uyğun iş adamları ilə qarşılıqlı əlaqələrin, həmçinin lizinqə aid elmi-nəzəri və təcrübi əhəmiyyət kəsb edən məqalələrin çap edilməsindən ibarət olmalıdır. Həmin tədbirlərin ölkənin müxtəlif şəhər və rayonlarında həyata keçirilməsi günümüzün mühüm məsələlərindən hesab olunur.

Bütün yer üzündə lizinq biznesinin ortaya çıxmasının və sürətlə tərəqqi etməsinin əsasında iki qrup amillər durur:

- obyektiv amillər. Bu amillər elmi-texniki təkmilləşmənin qanunauyğunluqları, xüsusiyyətləri və elmtutumlu istehsala kapital qoyuluşunun yüksəlişi ilə bağlıdır;
- subyektiv amillər. Bu amillər dövlətin sosial-iqtisadi siyasəti və

psixoloji səddin ictimai şüurla ləğv edilməsi ilə bağlıdır. Mülkiyyətçilər dairəsi belə bir primitiv faktı dərk etməlidirlər ki, əlverişli biznes özlərinə aid deyil, digərlərinə aid olan borc (icarə) istehsal vəsaitlərində qurula bilər. Lizinqin tərəqqisinin obyektiv amilləri sırasında aşağıdakılar böyük rol oynayır;

- texnika və texnologiyanın sürətlə yenilənməsi, nəticədə təchizatın mənəvi köhnəlmə müddətinin aşağı salınması və fiziki aşınma mərhələsindən ayrılmaqla artırılması;
- həyata keçirilməsi istifadəçilərin özləri tərəfindən məhdudlaşdırılan yeni texnikaya servis xidmətinin mürəkkəbləşdirilməsi və bahalaşdırılması; buraxılan məhsulun diferensiasiyasının möhkəmləndirilməsi də həmişəlik deyil, müvəqqəti istifadə edilən ixtisaslaşdırılmış bahalı texnikanın istehlakının böyüdülməsi;
- istehsal mexanizmləri bazarında növləri artırılan daha məqsədəuyğun məşm modellərinin optimal seçim mürəkkəbliyinin artması;
- maliyyə bazarında kapitalın qismən artan çatışmazlığı, xırda və orta biznes üçün ənənəvi investisiyalaşdırma bazalarının böyüməkdə olan əlçatmazlığı.

Lizinqin Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının yaxşılaşması və tərəqqi etməsinin əlverişli texniki vasitəsinə çevrilməsi xeyli dərəcədə dövlət tərəfindən və lizinq biznesi ilə məşğul olan ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar çərçivəsində lizinq prosesinin idarə olunması üsullarından asılıdır. Ancaq dövlətin iqtisadi məsələlərə qarışmasının azaldılması üzrə davam edən siyasəti müsbət nəticələr vermir. Ölkə iqtisadiyyatının dövlət tənzimlənməsinin səviyyəsi tərəqqi etmiş Avropa ölkələrindəki 0,45-0,65 həddi əvəzinə 0,25 - 0,30 civarında yerləşir. ABŞ-ın və bir çox digər dünya ölkələrinin, praktiki fəaliyyəti sübut edir ki, dövlətin yardımı lizinq biznesinin, xüsusilə də onun yaradılmasının ilkin mərhələsində inkişafının mühüm şərti hesab edilir. Lizinqin məqsədəuyğun tərəqqisinin nizamlanmasında dövlətin tətbiq etdiyi vacib vəzifələr aşağıdakılardır.

- nizamlayıcı funksiya. Bu bütün formalarda biznesin fəaliyyət və tərəqqisinin qanuni qaydalarının, üsul və məhdudiyət şərtlərinin yaradılmasına istiqamətlənir.

İcraedici funksiya. Bu hakimiyyətin üçüncü pillə orqanları tərəfindən yerinə

yetirilir və təsərrüfat subyektləri arasında münasibətlərə qoyulan normaların faktiki tətbiqinin təmin olunmasına yönəldilir. Dövlət hakimiyyəti qüvvələrinə əsaslanır, icazə, qadağa və məcburetə tədbirlərini ehtiva edir. nəzarətedici funksiya. Dövlətin müvəkkil idarələri və ictimai təşkilatlar tərəfindən yerinə yetirilir. Buraya lizinq qarşılıqlı əlaqələri üzvlərinin hüquqlarının qorunması məqsədilə lizinq assosiasiyaları və birlikləri cəzb olunurlar.

Lizinqin təkmilləşməsi məqsədilə respublika hökumətinin fiskal siyasəti və maliyyə fizinqi sferasına xüsusi investisiyalara təkan vermək məqsədilə icarədarın kreditorlara zəminliyi şəklində dövlət zəmanətinin hazırlanması birinci dərəcəli rol oynayır.

Ümumi qanunauyğunluq odur ki, güzəştlərin səviyyəsinin yüksəldilməsi lizinqin miqyasının böyüməsinə gətirib çıxarır, qoyulan sərhdərlərin azaldılması və ya tətbiqi isə lizinq fəallığını xeyli azaldır. Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatında əsas kapitalın yeni texnika və texnologiya əsasında yenilənməsi zəruriyyətə çevrilmişdir. Bu önəmli məsələnin müvəffəqiyyət qazanmış həllində lizinqin maliyyə və digər növləri əsas rol oynayacaqdır. Lizinqin qaydaya salınmasının normativ-hüquqi bazası əsasən artıq formalaşmışdır. Lakin bununla belə lizinqi sürətlə təkmilləşdirmək məqsədilə qanunvericilik bazasının inkişaf etməyə ehtiyacı vardır. Bu istiqamətdə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi şərtidir:

- lizinq qarşılıqlı əlaqələri subyektlərinin hüquqi risk səviyyəsini aşağı salmaq üçün lizinq qanunvericiliyinin daha da inkişaf etdirilməsi;
- lizinq fəaliyyətinin tərəqqi etməsi əsasında milli dövlət proqramının işlənilib hazırlanması və gerçəkləşdirilməsi;
- dövlət əmlakından faydalanmaqla lizinqə bank investisiyalarının təminatı üçün girov fondlarının yaradılması
- müxtəlif məqsədli investisiya lizinq proyektlərində lizinq fəaliyyətinin infrastrukturunun yaradılmasında dövlət kapitalının paylı iştirak lizinq həyata keçirən müəssisələrə dövlət göndərişi üzrə dövlət sifarişinin verilməsi ehtiyacları üçün imtiyaz;

- elm tutumlu, yüksək texnologiyalı təchizatların işlənilib hazırlanması, istehsalı və tətbiq edilməsi sahəsində dövlətin proteksionizm tədbirləri;
- lizinq projelərini gerçəkləşdirmək (o cümlədən, qeyri-rezident firmaların iştirakı ilə) üçün dövlət büdcəsindən maliyyələşdirmənin aparılması və dövlət zəmanətinin verilməsi;
- lizinq projelərinin gerçəkləşməsi üçün investisiya kreditlərinin verilməsi;
- lizinq müəssisələrinə qanunvericilik əsasında vergi və kredit əmtəələrinin verilməsi;
- lizinq sۆzləşmələri üzvlərinin qanuni və əmlak maraqlarının mühafizəsini təmin edən normativ - hüquqi bazanın qurulması və inkişaf etdirilməsi;
- maşın və təchizatların yenilənməsinə təkan vermək məqsədilə icarədar, sürətli amortizasiya vasitəsinin tətbiqi;
- aqrar-sənaye kompleksində lizinq əməliyyatlarının həyata keçirilməsi zamanı cins heyvanların lizinqin predmetinə aid edilməsi;
- Beynəlxalq lizinqin həyata keçirilməsi zamanı yerli maşın və avadanlıqların ixracı üzrə dövlət təminatı fondunun yaradılması.

NƏTİCƏ

Biznes dedikdə infrastrukturu bir - birilə qarşılıqlı olaraq əlaqədə fəaliyyət göstərən azad bazarlardan və funksional və təşkilati-hüquqi aktivliyinin artırılmasında çıxış edən idarəetmə quruluşlarından təşkil olunmuşdur. Biznes infrastrukturunun ayrılmaz tərkib hissələrindən biri də lizinq bazarıdır. Lizinq – dedikdə istehlakçının sifarişi əsasında mülkü satın almaqla onu istehlakçıya hər hansı zaman intervalında icarəyə vermək məqsədilə yerinə yetirilən xidmət növüdür. Lizinq əsas olaraq kredit qarşılıqlı əlaqələrinə uyğundur, ona görə ki, lizinq alan onu pul şəklində deyil, imtiyaz formasında istifadə edir, Lizinq sahibkarlığın təzə təşkilati-hüquqi növünü yaradaraq kredit, investisiyalaşdırma və icarə fəaliyyəti xassələrindən təşkil olunmuşdur. Lizinq sahəsi istehsal avadanlıqlarının qısamüddətli istifadəyə verilməsi ilə bağlı olaraq ümumi əmlak əlaqələrini gerçəkləşdirir, bir sözlə lizinq sonradan qaytarmaq şərtilə vəsait qoyuluşudur.

Dünya praktiki fəaliyyəti sübut edir ki, orta və kiçik sahibkarlığın inkişafında lizinq xidmətlərindən istifadə olduqca əhəmiyyət kəsb edir. İEÖ İqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun 25-30 %-i lizinqin payına düşür. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində Azərbaycan Respublikasında lizinq bazarının formalaşması xüsusilə vacibdir. Bu aşağıdakılarla şərtlənir: xarici investisiyanın ölkə iqtisadiyyatına cəlb edilməsi; iqtisadiyyatın real sektoruna kreditlərin yönəldilməsi; sahibkarlığın sürətlə inkişaf etdirilməsi; istehsalın texniki və texnoloji silahlanma səviyyəsinin yüksəldilməsi; bazar infrastrukturalarının yaradılması; yeni iş yerlərinin açılması, məşğulluğun artırılması və orta təbəqənin formalaşdırılması.

2003-cü ilin avqust ayında Azərbaycan Respublikasının MM-nin lizinqi tənzimləyən hissəsinə 18 yeni maddənin əlavə edilməsinə dair qanun qüvvəyə minmişdir. Əlavə edilmiş dəyişikliklərin nəticəsində MM-nin lizinqi tənzimləyən müddəaları beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır. Əlavə olaraq, 2002-ci ilin sentyabrından başlayaraq ölkə Prezidentinin fərmanına əsasən lizinq əməliyyatlarını lisenziyalaşdırılması ləğv olunmuşdur. Ancaq lizinq münasibətləri

subyektlərinin hüquqi risklərinin azaldılması məqsədilə mülki qanunvericilikdə lizinq formalarının və əsas lizinq növlərinin şərhinə böyük ehtiyac var. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, lizinq xidməti haqqında qanunda müvafiq əlavə dəyişikliklərin edilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

İrəli zamanlarda iqtisadi yüksəlişə və iqtisadiyyatın diversifikasiyasına kömək edə biləcək əsas maliyyə servisləri cərgəsində istehsal təchizatı və mexanizmlərinin, daşınan və daşınmaz əmlakın qazanılması və yeni istehsalların təşkilinə şərait yaradan lizinq servislərinin əhəmiyyəti getdikcə böyüyəcəkdir. Qeyri-neft sahəsinin qismən tərəqqi etdiyi və bank sisteminin böyük biznes projelərini maliyyələşdirmək bacarıqlarının hüdud daxilində olduğu hal-hazırkı mühitdə maliyyə lizinqinin rolu get-gedə böyüyür.

Aydındır ki, lizinq prosesləri zamanı respublikamıza daxil olan təchizatlara gömrük rüsumları 15 %, idxal əlavə dəyər vergisi 18 %, icarədarın illik faizləri 12%, servis üçün ƏDV isə 18 % qəbul edilirdi. Qanunvericilikdə edilən bir çox dəyişikliklərdən sonra 1 yanvar 2004-cü ildən etibarən lizinq zamanı təchizatların satış qiyməti müəyyən edilərkən servis ƏDV-si tutulmur. Zənnimizcə, lizinqin təkmilləşməsinə marağı artırmaq üçün lizinqə verilməsi üçün ölkəmizə daxil olan texnoloji təchizatların ƏDV-dən azad edilməsi əlverişli hesab edilir. Ona görə ki, idxal ƏDV istifadəsi dayandırıldıqdan sonra lizinq proseslərinin texnoloji təchizat üçün hesablanan satış qiyməti çox aşağı düşəcəkdir. Lizinqin tərəqqisinə təkan vermək üçün lizinq predmetinə lizinq alan tərəfindən sürətləndirilmiş amortizasiyanın (əmsal 2) tətbiq olunması əsas əhəmiyyət kəsb edir. Belə əmsalın tətbiqi yalnız lizinq verənin təhlükəli vəziyyətlərinin minimumlaşdırılması üçün deyil, həmçinin onun lizinq proyektinə qoyduğu ləvazimatların qısa müddətdə qaytarılması üçün şərtidir. Hal-hazırda bir çox Azərbaycan bankları üçün 3-4 ildən az olmayan dövr üçün kreditlərin verilməsi az real görsənir. Sürətləndirilmiş amortizasiya mexanizminin tətbiqi xeyli böyük dərəcədə lizinqalanlara onların vergi tutulan mənfəət balansının ixtisar olunan hissəsində güzəştlər təqdim etmək niyyəti ilə şərtlənirdi. Burada lizinq əməliyyatı iştirakçılarının maraqlarının bir-birinə qarşı qoyulmasından söhbət gedə bilməz. Bu güzəşt həm də icarədarın onun

tərəfindən investisiya edilmiş ləvazimatların geri qaytarılmasını tezləşdirməyi şəraiti yaradılır.

Azərbaycan Respublikasında lizinq müəssisələri öz hüdudlu imkanları daxilində yüksək qiymətlərlə müxtəlif növ maşın və təchizatlar qazanmış və inşaatçılara vermişlər. Tikintidə lizinq yüksək sürətlə inkişaf etsə də, bu sektor istiqamətində ixtisaslaşmış lizinq müəssisəsinin olmaması üzündən inşaatçıların modern quruluşlu inşaat təchizatlarına və tikinti maşınlarına olan tələbatı ödənilmir. Bu məqsədlə tikinti üzrə ixtisaslaşmış regional lizinq müəssisələrinin qurulması vacib şərtidir. Yol inşaatı avadanlıqları və texnoloji təchizatlarla aparılan lizinq proseslərinin özünəməxsusluğu nəzərə alınmaqla təşkilati-hüquqi rəsmi kağızlar işləyib hazırlamaq və büdcədənkənar mənbələrə əsasən iqtisadi yardım fondu yaratmaq lazımdır.

Respublikamızda mövcud bank sistemi investisiya sərvətlərini formalaşdırmır, o ancaq ləvazimatların əlverişli bölgüsünü təşkil etməklə sektorlararası maliyyə xaotikliyinə aradan qaldırır. Belə ki, respublika iqtisadiyyatının maliyyə sərvətlərinə ehtiyacını ödəmək məqsədilə dövlət ləvazimatlarının maliyyə bazarı hesabına bölgüsü vasitələrinin təkmilləşdirilməsi daha məqsədəuyğundur.

Bankların lizinq bazarında geri qalmasının digər səbəbləri korporativ sahədə şəffaflığın təmin edilməməsi və bankların institusional hazırlıq səviyyəsinin zəif olması ilə bağlıdır. Lizinq bazarında bankların fəallığına maraq oyatmaq məqsədilə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur:

- qanunvericiliyin inkişaf etdirilməsi mərhələsinin bitməsi;
- uzunmüddətli maliyyə qiymətlərinin yüksəldilməsi;
- bank sisteminin restrukturizasiyası və əmanətlərin sığortalanması;
- Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun gördüyü işlərin sürətləndirilməsi;
- bankların lizinqin tətbiqi üzrə ünvanlı texniki yardım - İFC proqramının gerçəkləşdirilməsi;
- lizinq müəssisələrində maliyyə şəffaflığının artırılması, BMHS-mn tətbiqi;

- çəkişmə şəraitinin möhkəmləndirilməsisaziş hüququnun, əsasən kreditorların hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi, məhkəmə İslahatlarının dərinləşdirilməsi.

Ən vacib məsələlərdən biri regional lizinq müəssisələrinin qurulması zamanı bank kapitalının yaradılmasıdır ki, bu da ləvazimatların 60 faizə qədərini yerli səviyyədə, qalanını isə mərkəzləşdirilmiş mənbələrdən almağa imkan verə bilər. Zənnimizcə, böyük şəhərlərdə tikinti-quraşdırma işlərinə görə 1-2 faiz miqdarında vergi tətbiq etmək lazımdır ki, bunun əsasında lizinq müəssisələri üçün start kapitalı yaratmaq rahat olsun.

Azərbaycan Respublikasında lizinqin tərəqqi etməsi üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur:

- lizinq qarşılıqlı əlaqələri subyektlərinin qanuni təhlükə halını azaltmaq üçün lizinq qanunvericiliyinin daha da inkişaf etdirilməsi;
- lizinq təkliylərinə əsasən daha səmərəli maliyyə bazarının yaradılması;
- lizinq xidmətinin tərəqqi etməsinə əsasən milli dövlət proqramının işlənilib hazırlanması və gerçəkləşdirilməsi;
- dövlət mülkündən faydalanmaqla lizinqə bank investisiyalarının təminatına görə girov fondlarının yaradılması;
- məqsədli investisiya-lizinq projelərinin gerçəkləşdirilməsində dövlət kapitalının paylı iştirakılizinq fəaliyyəti göstərən şirkətlərə dövlət sifarişinin verilməsi;
- elm tutumlu, yüksək, texnologiyalı təchizatların istehsalı və istifadəsi sahəsində dövlətin proteksionizm tədbirlərinin görülməsi;
- lizinq projelərini gerçəkləşdirmək məqsədilə dövlət büdcəsindən maliyyələşdirmənin aparılması və dövlət zəmanətinin verilməsi;
- lizinq projelərinin gerçəkləşdirilməsinə görə investisiya kreditlərinin verilməsi;
- lizinq müəssisələrinə (firmalarına) xidmət etmələri üçün, uyğun iqtisadi şərait yaratmaq üçün qanunvericilik əsasında vergi və kredit əmtəələrinin verilməsi.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının “Lizinq xidməti haqqında” Qanunu. Bakı,1994.
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2003.
3. “İcarə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri. 30 aprel 1992-ci il. № 114.
4. “Lizinq xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 29 noyabr 1994-cü il. № 930
5. “Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015 - 2020 ci illər üçün Dövlət Proqramı”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri. 26 dekabr 2014 cü il.
6. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Sərəncamı
Abbasov A.B. Sahibkarlıq fəaliyyəti: növləri, təşəkkülü və inkişafı problemləri. Bakı, 2013 ,212 s.
7. Axundov Ş.Ə. Marketinq. Dərslik. İkinci nəşri, I hissə. Bakı, 2013, 592s.
8. Allahverdiyev H.B., Qafarov K.S., Əhmədov Ə.M. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi. Bakı: Nasir, 2012,408 s.
9. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat və sənaye nazirliyi: Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu, Hesabat-2015
10. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı: Səda, 2017, 700 s.
11. Azərbaycanın statistik göstəriciləri - 2007 / Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı: Səda, 2007, 728 s.
12. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi islahatlar: ilkin nəticələr, problemlər və perspektivlər. Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, 2013, 371 s. (Azərbaycan dilində)
13. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi islahatlar, ilkin nəticələr, problemlər və perspektivlər. Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, 2003, 371 s.
14. “Azərbaycan Respublikasında milli iqtisadiyyata inkişaf etdirilməsi istiqamətləri” mövzusunda elmi-praktik konfransın tezisi materialları. Bakı, 2017.

15. Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Maliyyə qurumları ilə əlaqələrinin müasir vəziyyəti. AR İqtisadi İnkişaf Nazirliyi Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu. Bakı, 2014, 92 s.
16. Bağırov M.M. Banklar və bank əməliyyatları (Ali məktəblər üçün dərslik). Bakı, "Nurlan", 2013, 512 s.
17. Beynəlxalq Valyuta Fondunun illik hesabatı - London, "Contemporary", 2016, 172 s.
18. Biznesin əsasları. Dərslik, Prof. A.B. Abbasovun üç elmi red. ilə. Bakı, "Nurlan", 2015, 656 s.
19. Cəbiyev R.M. Azərbaycanda bazar infrastrukturunun formalaşması və inkişafı, Bakı, Az.TU, 2016, 236 s.
20. Əliyev A.Ə., Şəkəraliyev A.Ş. Bazar iqtisadiyyatına keçid: Dövlətin iqtisadi siyasəti. Bakı, "Bakı Universiteti", 2012.
21. Əlirzayev Ə.Q. Azərbaycanda sahibkarlığın inkişaf problemləri və həlli yolları: nəzəriyyə və təcrübə. Bakı, "Elm", 2013.
22. Əlirzayev Ə.Q. Azərbaycanın iqtisadi inkişafının konsepsiyası və proqramı, Bakı: 2012, 104 s.
23. Əliyev R.B., Novruzov N.A., Məmmədov M.A. İnvestisiyanın maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi. Bakı: 2013, 432 s.
24. Gənciyev G.Ə., Kərimov Ç.H. Sahibkarlığın əsasları. Mühazirə toplusu. Bakı: Elm, 2017, 136 s.
25. Hüseynov T.O. Sənayenin iqtisadiyyatı. Dərslik. Bakı, 2011.
26. Həsənov R.T. Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının bazar modelinin konseptual əsasları. Bakı: Elm, 2016, 343 s.
27. İbrahimov İ.H. Aqrar iqtisadiyyatın aktual problemləri. Bakı, 2012, 220 s.
28. İqtisadi nəzəriyyə. Dərslik (T.S. Vəliyev, Ə.R. Meybullayevin Cumelmi red. ilə). Bakı, "Çaşıoğlu", 2011, 686 s.
29. Kərimli İ.A., Süleymanov N.M. Milli iqtisadiyyatın əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı: 2013, 308 s.
30. Niftullayev V.M. Sahibkarlığın əsasları. Bakı: Zaman, 2012, 618 s.

- 31.Salahov S.V. “Aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsi problemləri”. Bakı, “Nurlar”, 2014, 504 s.
- 32.“Sahibkarlığın inkişafının əsas prioritetləri və qiymətləndirmə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinin aktual məsələləri” mövzusunda II beynəlxalq konqress materialları. Bakı, 2017.
- 33.Şəkərəliyev A.Ş. Keçid iqtisadiyyatı və dövlət. Bakı: 2014, 280 s.
- 34.Tağıyev T.N. Bazar iqtisadiyyatının əsasları. Bakı: 2013,342 s.
- 35.Verdiyev Ə.Ç., İbrahimov I.H, Bazar iqtisadiyyatı və qiymət. Bakı: 2012, 188 s,
- 36.Verdiyev Ə.Ç., Qarayev İ.Ş. Aqrar bazarın formalaşmasının iqtisadi problemləri, Bakı, 2011, 256 s.
- 37.İmanov T.İ. İstehlak vasitələri bazarı: problemlər və perspektivlər (Monoqrafiya). Bakı: 2008.
- 38.İmanov T.İ. Logistikanın əsasları
- 39.Щеленков В.М. Учет лизинговых операции их эффективности: Учебник.М.:2005, 2008с.
40. <http://www.stat.gov.az>
41. <http://economy.gov.az>
- 45.[http://www.ifc.org/ifcext/aldp.nsf/AttachmentsByTitle/ProjectMaterials01/\\$FILE/01. Pdf](http://www.ifc.org/ifcext/aldp.nsf/AttachmentsByTitle/ProjectMaterials01/$FILE/01.Pdf)
46. <http://www.azerbaijanleasing.com/az/news.htm>

Резюме

Практика показывает, что в этом случае наиболее подходящая аренда для предпринимателя. Лизинг является наиболее доступным среди лизинговых форм. Причины очень просты. При покупке технического оборудования и других средств лизинг не требуется. Потому что оборудование не куплено, сдано в аренду. Ежемесячный платеж меньше, чем кредит. Наконец, договор лизинга обычно закрывается более 3 лет.

Таким образом, приобретая оборудование через лизинг, предприниматель может использовать свои деньги, с другой стороны, для других вопросов, поскольку у второй стороны не так много ежемесячных затрат, поэтому капитализация и доход увеличиваются. По истечении срока действия договора лизинга предприниматель предоставляет оборудование, используемое в аренду, как полный владелец, выплачивая небольшую сумму на основании согласия сторон. Следует отметить, что в роли объекта договора лизинга любые материальные ресурсы не могут быть погашены во время производства. Лизинг недвижимого и движимого имущества различается в зависимости от характера арендованного имущества.

Если подвести итог, применение лизинговых операций - прекрасная возможность для модернизации производства и развития малого бизнеса. Лизинговые компании играют решающую роль в финансировании этих предприятий, поскольку они не могут предлагать залог для малого и среднего бизнеса.

Кроме того, лизинг способствует конкуренции на финансовом рынке. Лизинг, который менее рискован, чем долговое финансирование, является более дешевым методом финансирования, чем банковским кредитом и напрямую конкурирует с ним. В развивающихся странах лизинг позволяет банкам использовать как лизинговые, так и банковские кредиты в качестве альтернативы банковскому кредитованию и не превышать сумму непогашенной задолженности. Лизинг обычно увеличивает объем капитальных вложений в экономику. Лизинг служит для увеличения объема

продаж оборудования. Лизинг предлагает механизм для увеличения числа новых покупателей для отечественных и зарубежных покупателей.

Лизинговый бизнес действует как частный сектор предпринимательской деятельности. Если лизинг будет широко распространен, он может стать мощным импульсом для технического снабжения производства, реорганизации экономики Азербайджана и наполнения рынка высококачественными товарами. Эффективность лизинговых операций отражает улучшение финансового положения лизинговой компании в процессе активизации инвестиционного процесса и повышение конкурентоспособности малого и среднего бизнеса.

Как лизинговая услуга как механизм инвестиций, банки и страховые компании также участвуют в лизинговых сделках. Присоединение банков к рынку лизинговых услуг зависит от двух факторов: лизинг - это тип бизнеса с капиталом, а банки являются основными держателями денежных средств, лизинговые услуги тесно связаны с банковским кредитованием по своему экономическому характеру и являются своеобразной альтернативой последним.

Summary

Practice shows that in this case, the most suitable lease for the entrepreneur. Leasing is the most affordable among leasing forms. The reasons are very simple. Leasing is not required when purchasing technical equipment and other means. Because equipment is not bought, leased. Monthly payment is less than loan debt. Finally, the leasing agreement is usually closed for more than 3 years.

This, by obtaining equipment through leasing, the entrepreneur can use his money on the other hand for other issues, since the second party does not have much of the monthly cost, so capitalization and revenue increase. Upon expiration of the leasing contract, the entrepreneur renders the equipment used on a lease as a full owner, paying a small amount on the basis of consent of the parties. It should be noted that in the role of the object of the leasing contract any kind of material resources can not be extinguished during production. Leasing of immovable and movable property is distinguished according to the nature of the leased property.

If we summarize, the application of leasing operations is a great opportunity for modernization of production and development of small business. Leasing companies play a crucial role in the financing of those businesses, because they are not capable of offering collateral for small and medium businesses.

In addition, leasing promotes competition in the financial market. Leasing, which is less risky than debt financing, is a cheaper method of financing than a bank loan and is directly competitive with it. In developing countries, leasing allows banks to leverage both leasing and bank loans as an alternative to bank lending, and not to exceed the amount of outstanding debt. Leasing generally increases the volume of capital investments into the economy. Leasing serves to increase the sales volume of the equipment. Leasing offers a mechanism for increasing the number of new buyers to domestic and foreign buyers.

The leasing business operates as a private sector of entrepreneurial activity. If leasing is widespread, it can act as a powerful impulse for the technical supply of production, the reorganization of the Azerbaijani economy and the filling of the market with high quality goods. The effectiveness of leasing transactions reflects

the improvement of the financial position of the leasing company in the activation of the investment process, and the increase in the competitiveness of small and medium businesses.

As a leasing service as an investment mechanism, banks and insurance companies also participate in leasing transactions. Banks' accession to the leasing services market depends on two factors: leasing is a type of business with capital, and banks are the main holders of cash resources; leasing services are closely linked to bank lending for their economic nature and are a peculiar alternative to the latter.

Referat

Mövzunun aktuallığı. Bazar iqtisadiyyatının formalaşması və daimi inkişafında, daxili bazarın yerli materiala əsaslanan ehtiyatlarla gücləndirilməsində, əhalinin həyat standartlarının yüksəldilməsində, yeni iş ofislərinin fəaliyyətə başlaması və məşğulluq dərəcəsinin dəyişdirilməsində, müstəqil rəqabət şəraitinin yaradılmasında biznes və onun əsas inkişaf xətti olan sahibkarlıq fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Dünyanın bir çox ölkələrində lizinq iqtisadiyyata kapital qoyuluşunun növlərindən biri hesab edilir. 1995-ci ildə lizinq barəsində qanunvericilik Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta biznesi daha da təkamül etdirmək məqsədilə lizinq xidmətindən yararlanmaq mövzusunda ayrıca yer etməyə başladı. Respublikamızın prezidenti olan cənab İlham Əliyevin aqrar sahədə lizinqin təkmilləşməsinə görə imzaladığı fərmana müvafiq olaraq Aqrolizinq Səhmdar Cəmiyyəti qurulmuşdur. Hal - hazırda Azərbaycanda 15 lizinq şirkəti mövcuddur ki, onlar da yüksələn rəqabət mühitində biznesin dəyişmə imkanlarına əlverişli şərait yaradırlar.

Amma bu verilənlərə baxmayaraq, Azərbaycanda lizinq sektorunun təkamül sürəti və lizinq portfelinin hal – hazırki ölçüsü yüksək səviyyəli bazar iqtisadiyyatı olan ölkələrdən yetəri qədər zəif fəaliyyət göstərir. Başqa sözlə ölkədə son zamanlarda lizinq sektorunun təkamülünü əngəlləyən bəzi məsələlərin aydınlaşdırılmasına baxmayaraq, onun təkamülünü yavaşladan xeyli hərəkətverici qüvvələr mövcuddur. Nəzərdə tutulan hərəkətverici qüvvələrə ən böyük nümunə daimi və dəyəri baha olmayan maliyyə resurslarının yetməzliyi, lizinq sənaye birliyində kapitallaşdırılma vahidinin müəyyən qədər azaldılmasını, lizinq fəaliyyətinin ayrıca hissəsində uyğun qanunvericiliyinin inkişaf etməməsini misal göstmək olar. Həmçinin, lizinq fəaliyyətindən vergitutması məsələsi də dərhal aydınlaşdırılması və qruplaşdırılmasını istəyir. Digər tərəfdən, respublikada lizinq fəaliyyətindəki uyğunluqların təkamülü vacib maddi vəsaitin yenilənməsi, pul dövriyyəsi mənbələrinin müəyyən edilərək iqtisadiyyata meyl edilməsi, tamamilə iqtisadiyyatın müasirləşdirilməsinə əsasən əksər məsələlərin aydınlanmasına zəmin

yaradardı.

Yuxarıda adı çəkilən məsələlərin aydınlanmasının mütləqliyini bilməklə belə düşünürük ki, Azərbaycan Respublikasında lizinq fəaliyyətinin yaradılması və təkamülü ilə bağlı proseslərin elmi cəhətdən gözdən keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət hesab edilir.

Mövzunun öyrənilmə vəziyyəti. MDB ölkələrində, həmçinin Azərbaycan Respublikasında bazar iqtisadiyyatı mühitində lizinq fəaliyyətinin yaradılması və təkamülü məsələlərinin nəzərdən keçirilməsi iqtisadçı alimlərin vacib hesab etdiyi mövzudur. Respublikamızın iqtisadçı alimlərindən olan Şahbazov K.Ə., Abbasov A.B., Hüseynov T.Ə., Cəbiyev R.M., Novruzov V.T., Niftullayev V.M., Axundov Ş.Ə., Məmmədov C.C., Qafarov Ş.S. və digərləri lizinq fəaliyyətinin yaradılması və təkamülü məsələlərinə aid önəmli araşdırmaların yazarlarıdır. Xarici ölkə alimlərindən M.İ.Leşşennon, V.A.Qoremikin, N.M.Vasilyev, V.D.Qazman, X.İ.Şpittler, S.N.Katirin, İ. A. Buzova, L.N.Lepen, V.V.Terexov, A.L.Smimov, Q.A.Maxovikova, E.V.Kabatova və digərlərinin elmi araşdırma mövzusu olmuşdur. Ancaq qeyd edilən alimlərin yazılarından fərqlənərək dissertasiya işində Azərbaycanda lizinq sahəsinin yaradılması və təkmilləşdirilməsinə aid ümumi məsələlər planlı formada ilk olaraq müəyyənləşdirilmişdir.

Nəticədə, haqqında danışılan məsələnin vacibliyi və bu məsələnin lazımlı dərəcədə mənimsənilməməsi dissertasiya mövzusunun seçilməsini əsaslandırılmışdır.

Tədqiqatın vəzifələri və məqsədi. Dissertasiyanın əsas hədəfi bazar iqtisadiyyatı mühitində lizinq sahəsinin yaradılmasının nəzəri-metodoloji əsaslarının, Azərbaycanda bu sahənin formalaşması və təkmilləşməsi xassələrini, həmçinin tərəqqi etmiş dövlətlərin praktiki fəaliyyətini ətraflı şəkildə öyrənilməsi, sistemləşdirmək məqsədilə biznesin investisiyalaşdırma mənbəyi kimi lizinq sahəsinin nizama salınması vasitəsinin inkişaf etdirilməsinə aid elmi mövqedən şərtləndirilmiş göstəriş və məsləhətlər hazırlayıb, ərsəyə gətirməkdən ibarətdir.

Bu deyilənləri reallaşdırmaq məqsədi ilə aşağıda qeyd olunanların tətbiq edilməsi şərtidir:

- ✓ biznesin infrastruktur üsürü olaraq Lizinqin xüsusiyyəti və mətləbinin əks etdirilməsi;
- ✓ lizinq sahəsinin yaradılması və təkmilləşməsi istiqamətində beynəlxalq praktiki fəaliyyətin mənimsənilməsi;
- ✓ Azərbaycan Respublikasında lizinq sahəsinin yaradılması cəhətlərinin aydınlaşdırılması;
- ✓ Azərbaycan Respublikasında lizinq sahəsinin tərəqqi etməsinə təsir edən hərəkətverici qüvvələrin ümumi olaraq nəzərdən keçirilməsi və dəyərləndirilməsi;
- ✓ vergi-gömrük və pul dövriyyəsinin lizinq proseslərinin daha maraqlı amilə çevrilməsinə təsir səviyyəsinin təhlil edilməsi
- ✓ istehsal mövqeləri üzrə tərəqqi etməkdə olan lizinq ictimai birliklərinin fəaliyyət göstərməsinə təsir edən təşkilati-iqtisadi hadisələrin müəyyən edilməsi;
- ✓ Azərbaycan Respublikasında lizinq sahəsinin növbəti ilki tərəqqi cərəyanının aydınlaşdırılması;
- ✓ lizinq fəaliyyət sahələrinin təşkilatı-hüquqi növlərinin inkişaf etdirilməsi cəhətlərinin şərtləndirilməsi;
- ✓ lizinq fəaliyyət sahəsinin nizama salınması vasitəsinin formalaşdırılmasına məxsus elmi mövqedən şərtləndirilmiş göstərişlərin ərsəyə gətirilməsi.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsası Azərbaycan Respublikasının qanunları, ölkə prezidentinin sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları, respublikanın və dünyanın iqtisadçı alimlərinin yazılarından ibarətdir. Dissertasiya mövzusunun planlı surətdə həyata keçirilməsində xüsusi bildiriş, oxşar və fərqli cəhətlərin qarşılaşdırılması, sistemləşdirmə metodlarından mənimsənilmişdir.

Elmi araşdırma obyektı olaraq Azərbaycan Respublikasının lizinq fəaliyyət sahəsi seçilmişdir.

Elmi araşdırmanın predmeti lizinq fəaliyyət sahəsinin yaradılması və tərəqqi etməsi ilə əlaqədar iqtisadi qarşılıqlı əlaqələrdən ibarətdir.

Elmi araşdırmanın informasiya bazası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin və Mərkəzi Bankın izahatları, respublikada təşkil olunan Elmi-praktiki Konfransların ləvazimatları, fərqli yazarların ədəbiyyat siyahıları, qlobal kompyuter şəbəkəsi saytları və portallarından toplanılan bilgilərdən ibarətdir.

Elmi araşdırmanın yeniliyi dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

- biznesin infrastruktur ünsürü olaraq lizinq fəaliyyət sahəsinin inkişaf etdirilməsinin nəzəri-metodoloji xüsusiyyətləri bildirilmişdir;
- lizinq əməliyyatlarının bazar vəziyyətinə müvafiq olaraq formalaşma prinsipləri öyrənilmişdir;
- iqtisadi dəyişikliklərin ayrı – ayrı dövrlərində lizinq fəaliyyət sahəsinin inkişaf etdirilməsinin özəllikləri aşkar edilmişdir;
- Azərbaycan Respublikasında lizinq fəaliyyət sahəsinin uyğun durumu və ona təsir edən hadisələr müəyyənləşdirilib dəyərləndirilmişdir. Lizinq fəaliyyətinin proseslərini maraqlı etmək üçün lizinq qarşılıqlı əlaqələrinin iqtisadi vasitələrinin səmərəli yönləri müəyyən edilmişdir;
- lizinq fəaliyyətinin proseslərinin müəyyən xassələri təhlil edilmiş və bu xassələrin biznesin formalaşmasında əsas yeri və məqsədi dəyərləndirilmişdir;
- bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş dövlətlərdə lizinq fəaliyyət sahəsinin inkişaf etdirilməsinin praktik cəhəti aşkar edilib sistemləşdirilmişdir;
- lizinq bazarının təşkilatı-idarəetmə sahəsinin modern dövrünə uyğun olan ən münasib sadə çertyoju hazırlanmışdır;
- lizinq fəaliyyət sahəsinin nizama salınmasına məxsus elmi mövqedən şərtləndirilmiş fikirlər irəli sürülmüşdür.

Tədqiqat nəticəsində belə məlum olmuşdur ki, Biznes dedikdə infrastrukturu bir - birilə qarşılıqlı olaraq əlaqədə fəaliyyət göstərən azad bazarlardan və funksional və təşkilati-hüquqi aktivliyinin artırılmasında çıxış edən idarəetmə quruluşlarından təşkil olunmuşdur. Biznes infrastrukturunun ayrılmaz tərkib

hissələrindən biri də lizinq bazarıdır. Lizinq – dedikdə istehlakçının sifarişi əsasında mülkü satın almaqla onu istehlakçıya hər hansı zaman intervalında icarəyə vermək məqsədilə yerinə yetirilən xidmət növüdür. Lizinq əsas olaraq kredit qarşılıqlı əlaqələrinə uyğundur, ona görə ki, lizinq alan onu pul şəklində deyil, imtiyaz formasında istifadə edir, Lizinq sahibkarlığın təzə təşkilati-hüquqi növünü yaradaraq kredit, investisiyalaşdırma və icarə fəaliyyəti xassələrindən təşkil olunmuşdur. Lizinq sahəsi istehsal avadanlıqlarının qısamüddətli istifadəyə verilməsi ilə bağlı olaraq ümumi əmlak əlaqələrini gerçəkləşdirir, bir sözlə lizinq sonradan qaytarmaq şərti ilə vəsait qoyuluşudur.

Dünya praktiki fəaliyyəti sübut edir ki, orta və kiçik sahibkarlığın inkişafında lizinq xidmətlərindən istifadə olduqca əhəmiyyət kəsb edir. İEÖ İqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun 25-30 %-i lizinqin payına düşür. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində Azərbaycan Respublikasında lizinq bazarının formalaşması xüsusilə vacibdir. Bu aşağıdakılarla şərtlənir: xarici investisiyanın ölkə iqtisadiyyatına cəlb edilməsi; iqtisadiyyatın real sektoruna kreditlərin yönəldilməsi; sahibkarlığın sürətlə inkişaf etdirilməsi; istehsalın texniki və texnoloji silahlanma səviyyəsinin yüksəldilməsi; bazar infrastrukturalarının yaradılması; yeni iş yerlərinin açılması, məşğulluğun artırılması və orta təbəqənin formalaşdırılması.

2003-cü ilin avqust ayında Azərbaycan Respublikasının MM-nin lizinqi tənzimləyən hissəsinə 18 yeni maddənin əlavə edilməsinə dair qanun qüvvəyə minmişdir. Əlavə edilmiş dəyişikliklərin nəticəsində MM-nin lizinqi tənzimləyən müddəaları beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır. Əlavə olaraq, 2002-ci ilin sentyabrından başlayaraq ölkə Prezidentinin fərmanına əsasən lizinq əməliyyatlarını lisenziyalaşdırılması ləğv olunmuşdur. Ancaq lizinq münasibətləri subyektlərinin hüquqi risklərinin azaldılması məqsədilə mülki qanunvericilikdə lizinq formalarının və əsas lizinq növlərinin şərhinə böyük ehtiyac var. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, lizinq xidməti haqqında qanunda müvafiq əlavə dəyişikliklərin edilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

İrəli zamanlarda iqtisadi yüksəlişə və iqtisadiyyatın diversifikasiyasına

kömək edə biləcək əsas maliyyə servisləri cərgəsində istehsal təchizatı və mexanizmlərinin, daşınan və daşınmaz əmlakın qazanılması və yeni istehsalların təşkilinə şərait yaradan lizinq servislərinin əhəmiyyəti getdikcə böyüyəcəkdir. Qeyri-neft sahəsinin qismən tərəqqi etdiyi və bank sisteminin böyük biznes projelərini maliyyələşdirmək bacarıqlarının hüdud daxilində olduğu hal-hazırkı mühitdə maliyyə lizinqinin rolu get-gedə böyüyür.

Aydındır ki, lizinq prosesləri zamanı respublikamıza daxil olan təchizatlara gömrük rüsumları 15 %, idxal əlavə dəyər vergisi 18 %, icarədarın illik faizləri 12%, servis üçün ƏDV isə 18 % qəbul edilirdi. Qanunvericilikdə edilən bir çox dəyişikliklərdən sonra 1 yanvar 2004-cü ildən etibarən lizinq zamanı təchizatların satış qiyməti müəyyən edilərkən servis ƏDV-si tutulmur. Zənnimizcə, lizinqin təkmilləşməsinə marağı artırmaq üçün lizinqə verilməsi üçün ölkəmizə daxil olan texnoloji təchizatların ƏDV-dən azad edilməsi əlverişli hesab edilir. Ona görə ki, idxal ƏDV istifadəsi dayandırıldıqdan sonra lizinq proseslərinin texnoloji təchizat üçün hesablanan satış qiyməti çox aşağı düşəcəkdir. Lizinqin tərəqqisinə təkan vermək üçün lizinq predmetinə lizinq alan tərəfindən sürətləndirilmiş amortizasiyanın (əmsal 2) tətbiq olunması əsas əhəmiyyət kəsb edir. Belə əmsalın tətbiqi yalnız lizinq verənin təhlükəli vəziyyətlərinin minimumlaşdırılması üçün deyil, həmçinin onun lizinq proyektinə qoyduğu ləvazimatların qısa müddətdə qaytarılması üçün şərtidir. Hal-hazırda bir çox Azərbaycan bankları üçün 3-4 ildən az olmayan dövr üçün kreditlərin verilməsi az real görsənir. Sürətləndirilmiş amortizasiya mexanizminin tətbiqi xeyli böyük dərəcədə lizinqalanlara onların vergi tutulan mənfəət balansının ixtisar olunan hissəsində güzəştlər təqdim etmək niyyəti ilə şərtlənirdi. Burada lizinq əməliyyatı iştirakçılarının maraqlarının bir-birinə qarşı qoyulmasından söhbət gedə bilməz. Bu güzəşt həm də icarədarına onun tərəfindən investisiya edilmiş ləvazimatların geri qaytarılmasını tezləşdirməyi şəraiti yaradır.

Azərbaycan Respublikasında lizinq müəssisələri öz hüdudlu imkanları daxilində yüksək qiymətlərlə müxtəlif növ maşın və təchizatlar qazanmış və inşaatçılara vermişlər. Tikintidə lizinq yüksək sürətlə inkişaf etsə də, bu sektor

istiqamətində ixtisaslaşmış lizinq müəssisəsinin olmaması üzündən inşaatçıların modern quruluşlu inşaat təchizatlarına və tikinti maşınlarına olan tələbatı ödənilmir. Bu məqsədlə tikinti üzrə ixtisaslaşmış regional lizinq müəssisələrinin qurulması vacib şərtidir. Yol inşaatı avadanlıqları və texnoloji təchizatlarla aparılan lizinq proseslərinin özünəməxsusluğu nəzərə alınmaqla təşkilati-hüquqi rəsmi kağızlar işləyib hazırlamaq və büdcədənkənar mənbələrə əsasən iqtisadi yardım fondu yaratmaq lazımdır.

Respublikamızda mövcud bank sistemi investisiya sərvətlərini formalaşdırmır, o ancaq ləvazimatların əlverişli bölgüsünü təşkil etməklə sektorlararası maliyyə xaotikliyinə aradan qaldırır. Belə ki, respublika iqtisadiyyatının maliyyə sərvətlərinə ehtiyacını ödəmək məqsədilə dövlət ləvazimatlarının maliyyə bazarı hesabına bölgüsü vasitələrinin təkmilləşdirilməsi daha məqsədəuyğundur.

Bankların lizinq bazarında geri qalmasının digər səbəbləri korporativ sahədə şəffaflığın təmin edilməməsi və bankların institusional hazırlıq səviyyəsinin zəif olması ilə bağlıdır. Lizinq bazarında bankların fəallığına maraq oymaq məqsədilə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur:

- qanunvericiliyin inkişaf etdirilməsi mərhələsinin bitməsi;
- uzunmüddətli maliyyə qiymətlərinin yüksəldilməsi;
- bank sisteminin restrukturizasiyası və əmanətlərin sığortalanması;
- Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun gördüyü işlərin sürətləndirilməsi;
- bankların lizinqin tətbiqi üzrə ünvanlı texniki yardım - İFC proqramının gerçəkləşdirilməsi;
- lizinq müəssisələrində maliyyə şəffaflığının artırılması, BMHS-mn tətbiqi;
- çəkişmə şəraitinin möhkəmləndirilməsi, sığortanın, əsasən kreditörün hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi, məhkəmə islahatlarının dərinləşdirilməsi.

Ən vacib məsələlərdən biri regional lizinq müəssisələrinin qurulması zamanı bank kapitalının yaradılmasıdır ki, bu da ləvazimatların 60 faizə qədərini yerli səviyyədə, qalanını isə mərkəzləşdirilmiş mənbələrdən almağa imkan verər.

bilər. Zənnimizcə, böyük şəhərlərdə tikinti-quraşdırma işlərinə görə 1-2 faiz miqdarında vergi tətbiq etmək lazımdır ki, bunun əsasında lizinq müəssisələri üçün start kapitalı yaratmaq rahat olsun.

Azərbaycan Respublikasında lizinqin tərəqqi etməsi üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur:

- lizinq qarşılıqlı əlaqələri subyektlərinin qanuni təhlükə halını azaltmaq üçün lizinq qanunvericiliyinin daha da inkişaf etdirilməsi;
- lizinq təkliflərinə əsasən daha səmərəli maliyyə bazarının yaradılması;
- lizinq xidmətinin tərəqqi etməsinə əsasən milli dövlət proqramının işlənilib hazırlanması və gerçəkləşdirilməsi;
- dövlət mülkündən faydalanmaqla lizinqə bank investisiyalarının təminatına görə girov fondlarının yaradılması;
- məqsədli investisiya-lizinq proyektlərinin gerçəkləşdirilməsində dövlət kapitalının paylı iştirakılizinq fəaliyyəti göstərən şirkətlərə dövlət sifarişinin verilməsi;
- elm tutumlu, yüksək, texnologiyalı təchizatların istehsalı və istifadəsi sahəsində dövlətin proteksionizm tədbirlərinin görülməsi;
- lizinq proyektlərini gerçəkləşdirmək məqsədilə dövlət büdcəsindən maliyyələşdirmənin aparılması və dövlət zəmanətinin verilməsi;
- lizinq proyektlərinin gerçəkləşdirilməsinə görə investisiya kreditlərinin verilməsi;

lizinq müəssisələrinə (firmalarına) xidmət etmələri üçün, uyğun iqtisadi şərait yaratmaq üçün qanunvericilik əsasında vergi və kredit əmtəələrinin verilməsi.